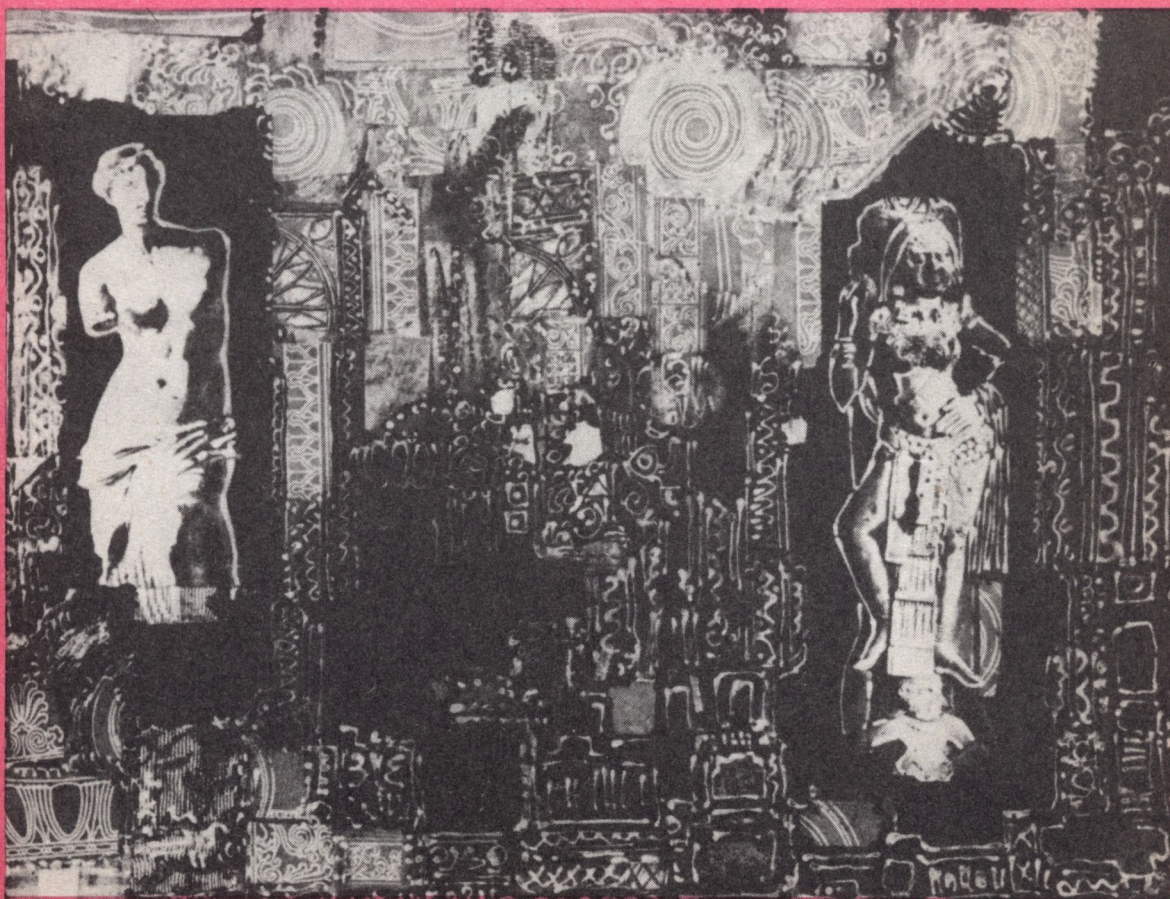

'87 | 12

Könyvtáros

**Képek az ORFI
új szakszervezeti könyvtáráról
Cikkünket lásd a 728. oldalon
(Révész András felvételei)**

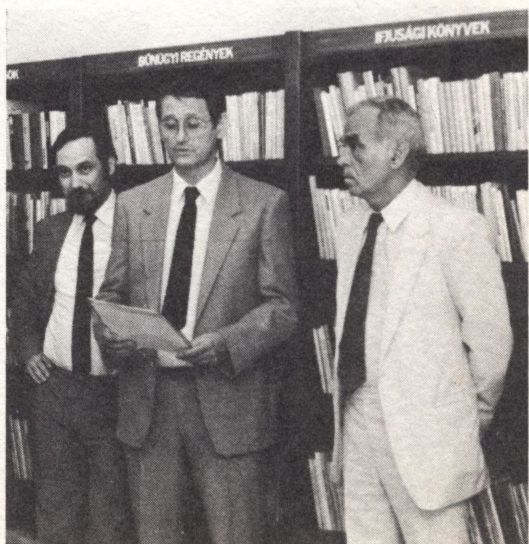
**Dr. Szalay Szilárd (bal oldalon)
köszönti a résztvevőket**

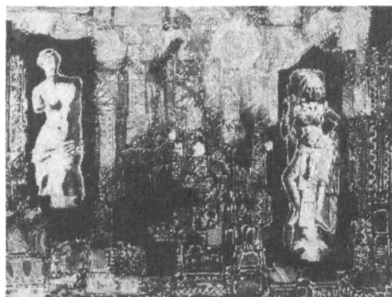
Dr. Megyeri Ágnes beszédét mondja

Középen: dr. Kukán Ferenc, a kórház SZB titkára

37. évfolyam, 12. szám
1987. december

Könyvtáros

TARTALOM

Bereczky László	Így állt össze a decemberi szám	699
Dr. Tóth Gyula	Gond(olat)csokor képzésről, továbbképzésről	701
Kellner Béla	Egy meg egy – mennyi? Helyzetkép a kettős funkciójú könyvtárakról (<i>Fórum</i>)	706
ISKOLA ÉS KÖNYVTÁR		
Suppné Tarnay Györgyi	Könyvtári szakkollégisták – leendő könyvtárosok	711
Büki Pálné	Kiket kell az iskolában könyvtárhasználatra nevelni?	713
	Perszonália	718, 745
MŰHELYKÉRDÉSEK		
Dr. Murányi Péter	Irodalmi bibliográfiákról – objektivitásra törekedve, de kicsit szubjektíven	719
Zengő Gábor	Holográfia – hologram – hologramtár?	724
Szekeres Zsuzsanna	A könyvtárkezelői tanfolyam szervezési tapasztalatai az OMIKK-ban (<i>Visszhang</i>)	726
KÖNYVTÁRI ÉLET		
Király Istvánné	Egy új betegkönyvtár ürügyén a betegkönyvtárügyről	728
Dr. Csalay András	Könyvtári csoportfoglalkozások gyógyuló szenvedély-betegek részére	730
Böröndi Lajos	A tájékozódás ára (<i>Margó</i>)	732
HOLMI		733
LÁTÓKÖR		
	Milyennek látnak minket a magyarok?	735
	Fitz József élete és munkássága. 3. Könyvszakértői és társadalmi tevékenysége 1920-tól 1945-ig (<i>Könyvtárosok és bibliográfusok</i>)	737
Pogány Görgy	Fischer Ernő (<i>A Könyvtáros galériája</i>)	746
Ecsery Elemér		
KÖNYVEKRŐL		
Dr. Somkuti Gabriella	A Ráday Gyűjtemény évkönyvei	747
	Egy kézhezálló füzet A. R.	749
Lőrincz Judit	Kamarás István „Utánam, olvasó!” című művéről	750
	Lapozgató	752, 759
Katsányi Sándor	Könyvtár és társadalom (<i>Könyvtári szakirodalom</i>)	753
	Kérdezz-felelek	755
	Könyvtári kiadványokról – könyvtáros szemmel (<i>Könyvtári kiadványok</i>)	756
Zircz Péter		760
SAKMAI FOLYÓIRATOK – HÁLÓZATI HÍRADÓK		
Lapunk e számában Fischer Ernő festményeiből válogattunk		

Из содержания

Дьюла Тот: Противоречия подготовки и повышения квалификации библиотекарей в Венгрии (701);
Бела Келлер: О библиотеках с двумя функциями (школьных и массовых библиотек) (706);
Андраш Чалай: Роль библиотек в борьбе против употребления наркотиков (730).

From the contents

Gyula Tóth: Contradictions in training and continuation courses for librarians in Hungary (701);
Béla Kellner: Libraries with double functions: school and public library combined (706);
András Csalyay: Role of the libraries in the struggle against drug-taking (730)

Aus dem Inhalt

Gyula Tóth: Widersprüche der Bildung und Weiterbildung der Bibliothekare in Ungarn (701);
Béla Kellner: Über die Schul- und allgemeinbildenden Bibliotheken mit Doppelfunktion (706);
András Csalyay: Die Rolle der Bibliotheken im Kampf gegen den Betäubungsmittelverbrauch (730);

Cikkeink szerzői

Bereczky László, a Könyvtáros főszerkesztője; *Böröndi Lajos*, a Mosonmagyaróvári Városi Könyvtár munkatársa; *Büki Pálné*, a nagykanizsai Hunyadi János Általános Iskola könyvtáros-tanára; *dr. Csalyay András*, az Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet tudományos munkatársa; *Ecsery Elemér*, a Magyar Nemzeti Galéria művészettörténésze; *Katsányi Sándor*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár osztályvezetője; *Kellner Béla*, a Somogy Megyei Könyvtár ny. igazgatója; *Király Istvánné*, az Orvosegészségügyi Dolgozók Szakszervezete Központi Könyvtárának igazgatója; *Lőrincz Judit*, az OSZK KMK munkatársa; *dr. Murányi Péter*, a szombathelyi Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola tanársegéde; *Pogány György*, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének osztályvezetője; *dr. Somkuti Gabriella*, az OSZK ny. osztályvezetője; *Suppné Tarnay Györgyi*, a Debreceni Tanítóképző Főiskola docense; *Szekecs Zsuzsanna*, az OMIKK főmunkatársa; *dr. Tóth Gyula*, a szombathelyi Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola tanszékvezető docense; *Zengő Gábor*, nyugdíjas könyvtáros; *Zircz Péter*, az OSZK ny. főigazgató-helyettese.

Főszerkesztő: **Bereczky László**

A szerkesztőség címe: 1054 Budapest, Alkotmány u. 4. III. 11.

Telefon: 113-793

Kiadja a **Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat**

1906 Budapest, Lenin krt. 9-11. Tel.: 221-285. Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223

Felelős kiadó: **Siklósi Norbert** vezérigazgató

Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (878375/09)

Petőfi Nyomda – 87/70036 Kecskemét, 1987

Felelős vezető: **Birkás Béla** igazgató

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hírlapüzletében és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) Budapest V., József nádor tér 1.-1900-, közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215-96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1/4 évre 78 forint. Egy szám ára 13 forint. Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H-1389 Budapest, Postafiók 149.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSI
MINISZTERIUM
LAPJA

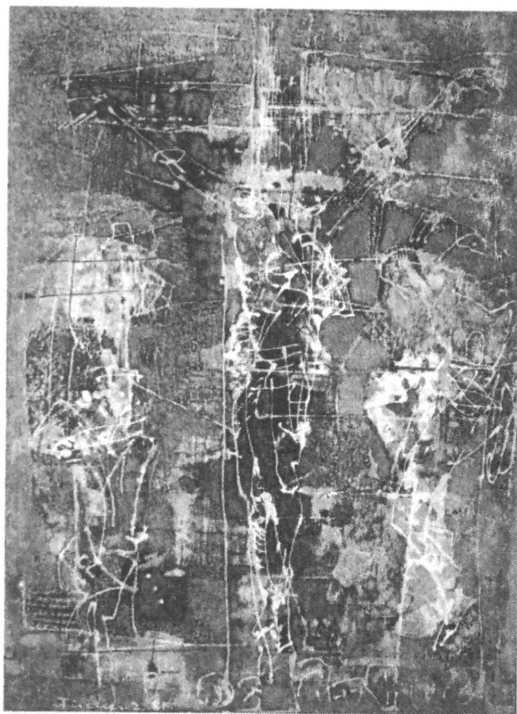
Így állt össze a decemberi szám

Az olvasó három könyvtárosképzéssel foglalkozó írást talál a következő oldalakon. Mindjárt a legelső cikkben dr. Tóth Gyula, a szombathelyi tanárképző főiskola könyvtári tanszékének vezetője szedi csokorba azokat a gondokat, amelyek a képző intézményeket és a kiképzett könyvtárosokat foglalkoztatni kívánó könyvtárak vezetőit gyötrik. Suppné Tarnay Györgyi az ország tizenegy tanítóképző főiskoláján 1976 óta folyó könyvtári szakkollégiumi képzés helyzetét, a szakkollégistákra jellemző jegyeket vizsgálja. Szekeres Zsuzsanna, Biegelbauer Pálnak a könyvtárkezelői tanfolyamok tapasztalatait összefoglaló cikkével (*Könyvtáros*, 1987. 8. sz.) vitatkozva megállapítja, hogy „... a 103/1980. (M. K. 12.) KM sz. utasítás nem valósult meg, s emiatt a könyvtárkezelői képzésből tulajdonképpen könyvtárosképzés lett. Tehát megint egy pótszer, csak éppen szűkösebb keretek között, mint amilyet annak idején a könyvtárosképző szaktanfolyamok biztosítottak!” Nagyon örülünk, hogy a három cikk, egy-egy könyvtárosi szakképzési formát elemezve, nyíltan szól a megoldatlan kérdésekről, rámutatva a lehetséges megoldásokra is. Merjük remélni, hogy a vita folytatódik. Annál is fontosabb lenne ez, mert a könyvtárosképzés bajainak orvoslása nélkül elképzelhetetlen a magyar könyvtárügy további fejlődése. (Nem tartom lehetetlennek, hogy a könyvtárügy irányítói is kiveszik a részüket az „együttes töprengésből”).

Itt kell említést tennünk Büki Pálné cikkéről is, amely ugyan nem könyvtárosképzéssel foglalkozik, hanem az általános iskolai könyvtárhasználatra nevelésről tesz megszívlelendő megállapításokat, de végső soron a könyvtárpedagógiai nevelőmunka eredményessége is a könyvtárosképzés minőségének függvénye.

A *Látókör* írásainak élén egy, a *The Philadelphia Inquirer*-ből átvett (lefordított) riport áll. A szerző (Lorraine Rocco) Kellner Bélának

a *Könyvtáros* májusi számában megjelent *Egy amerikai könyvtár olvasója voltam* című cikke kapcsán beszélgetett el a Cherry Hill-i könyvtár (Kellner Béla erről a könyvtárról írt) igazgatójával. Nem kis örömünkre szolgált, hogy a riport illusztrációján jól kivehető lapunk címe, és szerepel a szövegben is. Jogos a büszkeségünk, elvégre az *Inquirer*t az USA második legtekintélyesebb lapjának tartják. Kellner Bélától tudjuk – akinek kedvező véleményét megtiszteltetésnek veszi a könyvtárigazgató –, hogy a *Könyvtáros* májusi száma és a benne lévő cikk fordítása egy hónapon át volt kiállítva a Cherry Hill-i könyvtár tárlójában... Ha ez

nem emeli lapunk reputációját, akkor semmi!

Alig másfél flekknyi terjedelemben teszi szová *Böröndi Lajos*: a kistelepülések bajba kerülnek amiatt, hogy 1988-tól az *Új Könyvek* című állománygarapítási tanácsadót csak azok a könyvtárak kapják, amelyek arra előfizetnek. Az alig néhány ezer forintos beszerzési kerettel rendelkező kiskönyvtárak kénytelenek lesznek lemondani (olvasóikkal együtt!) arról, hogy a friss magyar könyvtermésről tájékozódjanak, s ennek alapján válasszák ki vásárlásaikat (az olvasók pedig olvasmányaikat). Ez az érem egyik oldala, de a Könyvértékesítő és Könyvtárellátó Vállalat gondjait sem szabad félvállról venni: sok pénzt áldoznak az *Új Könyvek* előállítására, érthető, hogy ebből az összegből valamit szeretnének viszontlátni. A jobban eleresztett nagyobb könyvtáraknak, hálózati központoknak nem fog nagy gondot okozni az évi 300 forintos előfizetési díj, bár az ő esetükben is számolni kell azzal, hogy csökkenik a megrendelt példányok számát. De a kiskönyvtárakra nem lenne szabad rárakni ezt az újabb terhet. Az ellátórendszerek központi könyvtáraiban kellene biztosítani a szükséges előfizetési keretösszeget – természetesen valami országos alapból (majd' azt írtam: kalapból). Ugyanis az *Új Könyvek* nemcsak egyszerűen a könyvrendelési segítő eszköz, ez csupán egyik funkciója. A kistelepülések könyvtáraiban talán még ennél is fontosabb, hogy a könyvtáros és az olvasó ennek segítségével szerezz tudomást a legfontosabb új kiadványokról, azokról is, amelyeket csekély dotációja miatt megvenni nem képes. Az *Új Könyvek* egyézersmind az ellátórendszeren belüli könyvforgás és a könyvtárközi kölcsönzés nélkülözhetetlen „műszere” is. Ha erről le kell mondanunk a kistelepüléseknek, újabb nagy lépést tesznek a hátrányos helyzet felé. Véleményem szerint ezt nem engedheti meg a kormányzat. (Tudatosan írtam kormányzatot, mert ez már nemcsak a művelődésügyre tartozik.)

A pénzért árult *Új Könyvek* apropóján szeretném szóba hozni egy már évek óta hangoztatott „rögeszmémet”. Nevezetesen azt, hogy az *Új Könyvek*ben felhalmozott szellemi értéket szélesebb körben kellene hasznosítani (divatosan: kamatoztatni). Többször javasoltam, hogy az évente mintegy háromezer könyvet (a legfontosabb magyar kiadványokat) ismerető, a szerzőket is röviden bemutató periodikumot a könyvtárakon kívül más intézmények is előfizethessék. Akkoriban azért nem lehetett keresztylvinni ezt az elképzelést (mondták az

illetékesek), mert a lapnak nincs ára. Most már van. A másik javaslat az volt, hogy a nagyközönség számára készüljön egy mutáció a szépirodalmi, ismeretterjesztő és hobbiival foglalkozó könyvek recenzióiból, rövidített címléírással és bővebb szerzői életrajzzal. Ilyen jellegű folyóirat úgyszincs manapság, pedig szükség lenne rá. Most ez irányba is lehetne lépéseket tenni.

Halottak napján írom ezeket a sorokat, illendő hát megemlékeznem egy már két esztendeje megszűnt lapársunkról, a romániai *Művelődés*ről. Ebben a havi folyóiratban külön rovat foglalkozott a romániai magyar könyvtárak és könyvtárosok gondjaival, örömeivel. Igaz, hogy néhány évvel ezelőtt még külön lapként (a *Művelődés* ingyenes mellékleteként) jelent meg 32 – B/5 – oldalon a csak könyvtári kérdésekkel foglalkozó *Könyvtár*, amely aztán anyafolyóiratának rovatává sorvadt. Most két esztendeje viszont a *Művelődés* decemberi számában az alábbi közlemény jelent meg minden kommentár nélkül, de vékony fekete keretben: „1986. január 1-től folyóiratunk »Cintarea României« (Megéneklünk, Románia) címmel jelenik meg. Magyar nyelven műsoranyagot – szindarabokat, kórusműveket, irodalmi összeállításokat stb. – közlünk a műkedvelő együttesek számára; az összes kultúraktivistához szóló módszertani és irányító cikkek román nyelven jelennek meg.” Bevégeztetett tehát. Ettől kezdve a „kultúraktivisták” (tehát népművelők és könyvtárosok) szakterületük, szakmájuk témáit magyar nyelven nem fejthetik ki és nem is olvashatják. A *Cintarea României* című lap azóta is rendszeresen jár szerkesztőségünkbe, de sajnos egyikünk se olvas románul, a fordításra pedig nincs pénzünk, így hát csupán a képanyag alapján igyekszünk tájékozódni a lapban. Meg kell mondanom, hogy a képanyag tanulmányozása sem tanulság nélküli. (Különösen figyelemre méltók a borítók színes táblói.) Ez a csonka élvezet azonban nem csökkenti a *Művelődés* megszűnte miatt érzett szomorúságunkat. Ma halottak napja van, s ez a nap az emlékezés és a reményé.

Bereczky László

A cikkek és ismertetések szerzőik véleményét tükrözik, és nem képviselik szükségszerűen a szerkesztőség álláspontját.

Gond(olat)csokor képzésről, továbbképzésről

1987 július közepe. Rekkenő a hőség, aki teheti, nyaral. Telefon egyik patinás városunk könyvtárából: több végzett hallgatót kérnek, különböző munkakörökben alkalmaznák őket.

A hallgatók outputja

Már a felvételen is túl vagyunk, az utómunkálatok folynak, a kollégák zöme az egész tanév fáradalmait piheni. A főiskola június 18-án kiosztotta a diplomákat, frissen kollégává lett hallgatóink rég szétszéledtek. Van, aki már dolgozik; s persze biztosan van olyan is, aki még nem döntött. Igen, így pontos: még nem választott a lehetőségek között! Pedagógusként, könyvtárosként jóval több az állás kínálat, mint a kereslet. (Sokan éppen ezzel a jelszóval nem hirdetik meg az üres állásokat, és töltik be szakképzetlennel: úgysem lesz szakképzett jelentkező!) A végzett nem állás után lohol, vagy ha igen, akkor csak azért, mert a kínált nem ott van és nem olyan, amilyent megálmodott – s nem azért, mert nincs hová mennie. A július közepi telefon talán végletes, de nem egyedi példa. A hallgatók júniusban végeznek, az év minden szakában telefon csörren, levél érkezik vagy élőszóban hangzik el: feldolgozó kellene, olvasószolgálatos, gyermekkönyvtáros... a sor folytatható, s kombinálható könyvtár típusokkal. (Nem könyvtárost, akiket képezünk, hanem mindjárt adott posztra termettet keresnek!) Januárban, februárban, azután májusban szaporodnak a megkeresések. Ekkor lehet a hallgatókkal legkevésbé érintkezésbe lépni: előbb vizsgáznak, abszolutóriumot szereznek, meg államvizsgáznak. Állás gondjaikkal vagy előtte, vagy utána foglalkoznak. Így hát a kereslet és a kínálat ritkán van szinkronban.

Álláslistát bocsát ki a minisztérium, mint 6–8 éve, amikor az ún. irányított elhelyezkedés

dívott. A lista tele van pedagógus álláshelyekkel, melléte kevés tanácsi (iskolai és közművelődési) könyvtárosi állást hirdetve. Nem ritkán még mindig népművelő–könyvtár szakosokat keresnek, akiknek a képzése évtizede befejeződött. Egy biztos csak: ez a lista távolról sem teljes, semmiképp sem reprezentálja a kínálatot. Sem a hirdetésre szánt állásokat nem tartalmazta és nem tartalmazza teljes egészében (számtalanszor igazolódott, hogy valaki, valahol, s ki tudja, milyen szempontok szerint válogat!), még kevésbé a betöltésre várókat (hiszen a nem tanácsi munkáltatókat soha nem kérdezték meg). Rendszeres állás kínálattal jelentkező fórum a *Művelődési Közlöny* és az *MKE Tájékoztató*. S természetesen az előbbieken felül és mellett, teljesen rendszertelenül és különböző formákban a képző intézményekhez fordul a munkáltató. Nem a sokféleség a baj, hanem az, hogy végül is két véglet felesel egymással: miközben távolról sem szivderítő (romlik?) a könyvtárosi státusban dolgozók (a forgalmazás tudatosan körülményes!) képesítettségi helyzete, a végzeteknek egyre kisebb hányada kerül könyvtárba!

Ha lenne pontos képünk egy adott évben alkalmazottakról, akkor biztosan kiderülne, hogy hányszor meg sem hirdették az állást, hányszor sértették meg az amúgy egyáltalán nem szigorú képesítési rendeletet. Ez azonban csak az egyik kérdés. A másik magyarázatra, még inkább felderítésre vár: (nálunk legalábbis) azt figyelhetjük meg, hogy legtöbbször abból az először végzett főiskolás évfolyamból lettek (legalábbis első munkahelyükön!) könyvtárosok, akik az induláskor átírányítással kerültek erre a szakra. Csaknem egy évtizedig, ha fokozatosan csökkent is ez az arány, de a végzeteknek több mint a fele könyvtáros lett. Ez jó – mondtuk –, hiszen végső soron a másik szak is számít, s 50 százalékig nincs baj. Csakhogy továbbra is érvényes: e szakpárok a könyvtáros

utánpótlás képzésére indultak! (A létszámke-
retek megállapításánál mindig a teljes számra
mondják, ennyi és ennyi könyvtárost vettünk
fel, ennyi tanuló vagy éppen végez... Ez azon-
ban súlyos tévedés!) Aztán az utóbbi két-
három évben – legalábbis Szombathelyen – 50
százalék alá, sőt az egyharmad tájékára zuhant
a könyvtárban elhelyezkedők aránya. Biztas-
suk csak magunkat: még ez is jobb, mint a
közművelődés szakosoknál; meg aztán ennyi-
vel több könyvtáros képesítésű pedagógus ke-
rül az iskolákba, s többen (de távolról sem
mind; s még ott sem, ahol nincs más szakkép-
zett!) tanári munkájuk mellett, nem főfoglal-
kozásuként, könyvtároskodnak. Ez igaz. De
nem luxus-e részfoglalkozásukat vagy társa-
dalmi munkában tevékenykedőket négy évig,
mintegy 1600–1700 órában könyvtárossá ké-
pezni?! Egyre többen inkább napközisek, kol-
légiumi nevelők lesznek. S jelentkeznek azon-
nal vagy egy-két éven belül kiegészítő szakra,
más tanárszakot elvégezni – mivelhogy az egy-
szakos tanárnak kevés helyen örülnek. (Kisebb
helyeken nem is két, hanem harmadik, vagy
negyedik szak iránt is mutatkozik igény.) Sőt:
új jelenséggé (az új oktatási jogszabályok
alapján) már vannak kérvények harmadik (má-
sodik tanári) szak hallgatásának engedélyezé-
sére. Ugye senki nem gondolja komolyan,
hogy ők könyvtárosok akarnak lenni? S ők a
„java”, a jeles rendűek!

Így fest a kimeneti oldal egy főiskolán, de
aligha jobb a helyzet másutt. Sőt, ha azt vizs-
gáljuk, hányan végeznek könyvtárosi munkát
a tanítóképző főiskolákon könyvtári szakkollé-
giumot vagy a gimnáziumokban könyvtári fa-
kultációt végzettek közül, akkor még sokkal
rosszabb a kép. Mindenki tudja a választ, még-
is fel kell tennem a kérdést: jó ez így? Ilyen
gazdagok vagyunk?

Az input

Az imént számítógépes kifejezést (kimenet)
használtam. Tudjuk, ott a kimenetet erősen
meghatározza, milyen a bemenet. A könyvtá-
rosképzésben a bemenet a jelentkezés, a felvé-
teli, a kiválasztás.

A létszámokat illetően a nappali tagozatra a
jelentkezés – legalábbis az országos meg az
intézményi átlaghoz képest – (még?) jó. Persze
szakpáronként eltérő: matematika és orosz
szakpárra jó kétszeres, de a magyarra és törté-
nelemre 5–6-szoros – igaz, ez már nem is kis

csökkenés, hiszen évekkel ezelőtt 8–10-szeres
szokott lenni! A technika–könyvtár, újabban a
fizika–könyvtár szakot viszont éveken át hiába
hirdettük, jelentkezés hiányában felvételi vizs-
gára sem kerülhetett sor. (Ezután a meghirde-
tésnek nincs értelme.) A választék mégsem
kielégítő: csökken az alkalmasak száma, s ha
lehet, még kisebb a könyvtári érdeklődésük
aránya (a jelentkező sokszor egyetlen könyvtá-
rat sem ismer igazán, könyvtári élménye nincs,
s elfogadható okát sem tudja adni, miért ezt a
szakot választotta stb.). Illúzióink sohasem
voltak. (Annál kevésbé, mivel jó 10 éve egy
mostani kollégánk, akkori első évesünk kérdé-
sére kiderült, hogy az oktatók közül sem ké-
szült eredetileg senki könyvtárosnak!) Tudtuk
és tudjuk, hogy négy év alatt sok minden tör-
ténhet: az ismeretek bővülésével, a gyakorlato-
kon, tanulmányutakon stb., s talán az oktatók
személyes hatására is sokan lettek – és remél-
jük, lesznek is – könyvtárossá. Mégis: egyre
kevesebb a szolgálatkész, olvasott, érdeklődő-
búvárkodó, kombinációs készséggel, rendsze-
rettel, pontossággal – szóval bizonyos
könyvtáros személyiségjegyekkel – megáldott
jelölt. Egyre több a kevés pontszámot hozó,
még inkább a gyenge írásbelit produkáló, s így
már a szóbelin igazi esély nélkül induló. Szóval
a valóságos meritési kör egyre szűkebb.

Mindazonáltal a létszám, ha nehezen is, de
végül csak összejön. Sőt, a társtanszékek véle-
ménye általában igen elismerő a könyvtáros
csoportokról. Mégis – azt hiszem – a gondok
már itt kezdődnek, a felvételiknél. Nehezen
érthető okokból (demokratikus jogok?) nem
merjük megmondani egyértelműen az érdeklő-
dőknek és jelentkezőknek, hogy – bár a má-
sik szakma gyakorlása végül is nem kizárt, de
– számoljanak azzal, hogy a képzés elsősorban
a könyvtárügyet szolgálja, s pedagógusként
hátrányaik (is) lehetnek.

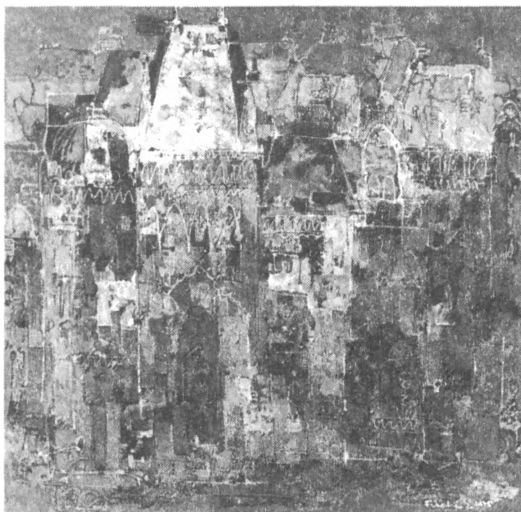
★

Nem tudunk változtatni a felvételi lebonyolí-
tásán: változatlanul a magyar nyelvtan és iro-
dalom a könyvtár szak felvételi tárgya (még a
matematika, fizika, földrajz, biológia, kémia,
esetleg technika másik szakot választóknak is!),
nincs pályairányultságot, alkalmasságot vizs-
gáló teszt, nem előny az érettségi után könyv-
tárban végzett munka, a gimnáziumi fakultá-
ció, nem sikerült keresztülvinni, hogy felvéte-
lizhessen a jelölt idegen nyelvből stb. (Gimná-
ziumi fakultáció: ide még mindig azokat a

gyengéket irányítják, akikről úgy látszik, nem képesek továbbtanulni, s hogy így könyvtárakban tudnak majd elhelyezkedni. Kőszegen, Pápán, Sárváron stb.? Évente 8–10-en?!)

Csak látszólag ellentmondás, hogy a levelező tagozatot (magyar és történelem szakpárral) az utóbbi években egyre nagyobb számban a nappali tagozatra jelentkeztetkekből töltjük fel. (A magyar–könyvtár szakot évek óta már csak így lehetett indítani, a mindössze 3–4 megfelelt ehhez kevés lett volna.) Pedig levelezőre nemcsak a képesítés nélküli könyvtárosok, hanem képesítés nélküli pedagógusok, sőt sokszor nem is kulturális területen dolgozók is jelentkeznek. Itt is ellentmondás feszült: a jelentkező egészen kitűnő munkahelyi véleményt hoz, s aztán nem felel meg, már szóbelit sem tehet, holott itt a kevés hozott pontszám sem lehet visszahúzó, hiszen az érettségi után egy évvel már a kedvezőbb pontszámítás érvényesül. Egyre inkább úgy tűnik, hogy a könyvtárakban (s az iskolákban, s más kulturális intézményekben) nemcsak a képesítéssel rendelkező hiánycikk, hanem a továbbtanulásra alkalmas, megfelelő műveltséggel és képességekkel rendelkező is. (Lehet, hogy az adminisztrációt jól elvégzi, lehet, hogy szorgalmas és szolgálatkész, s biztosan becsületes embe- rekről van szó, de olyanok terjesztik a kultúrát, akik maguk is híjával vannak. Talán jobb lenne belátni, hogy könyvtárkezelőknek valók, de akkor azzá kellene kiképezni őket!) Lassan, de egyre biztosabban megszilárdul bennem a gondolat: a kétszakos levelezőképzés – az egyetemhez hasonlóan – nálunk is megérett a megszüntetésre. (Vagy legalábbis a tartósabb megszüntetésre.)

A nappaliról történő átirányítás önámítás: sem a már dolgozók képesítési helyzetén nem javít, sem a nappali tagozatról utánpótlást nem remélhetők kádergondjain nem segít. Amit a nappali tagozatosoknál a szeminárium, a gyakorlat, egyáltalán a heti foglalkozások áthidalnak, az hiányzik az olyan levelezőknél, akik nem dolgoznak, vagy nem könyvtárban dolgoznak. Vért izzadnak néha, s az ismeretanyaguk (gyakorlati jártasságukról, készségükről nem is beszélve!) összehasonlíthatatlanul kevesebb, mint a nappaliaké. S a kötelező meg az ajánlott (szak)irodalom? – kérdezhetnék. Nagyön érdekese képet lehetne festeni könyvtáraink állapotáról azon keresztül, hogy hol, milyen fontos (alapvető?) szakirodalom, szaksajtó hiányzik. Ha a suszter cipőjének, a szabó zakójának analógiáját emlegetem, akkor túlon- túl

finom vagyok. (Egyedül a KMK szakkönyvtárát érdekli jó ideje, mit tartalmaznak a levelező tematikák, útmutatók.)

A négyéves levelezőképzés helyett maradhatna, sőt létszámában akár bővíthetne a már diplomával rendelkezők kiegészítő képzése. Csakhogy itt a legkisebb az érdeklődés! Legalábbis nálunk alig haladja meg a felvehető számát, s ők is gyakran nem főfoglalkozású könyvtárosok vagy nem is könyvtárosok, hanem a pedagógus pályáról valamiért elkényszerülők. Pedig évekkal ezelőtt kivívtuk, hogy a szakma igényeinek megfelelően bármely (nemcsak pedagógus!) diplomás jöhet könyvtár szakra. (Vagy netán nincsenek más, nem könyvtáros diplomájuk a könyvtárakban?!) Aztán túlzottan nagy mértékű a lemorzsolódás. (A munkáltató nem szorgalmazza? Nem veszi észre? Vagy nem érdeke, hogy munkatár- sa 2 év alatt szakemberré váljon?)

★

Sűrítve: a minőségi és mennyiségi gondok egyaránt jelentkeznek – már a felvételinél. Ha jól számoltam, a jelenlegi képzési kapacitás mellett, a felvételi tájékoztató szerint az ELTE főiskolai karára, Nyíregyházára, Szombathelyre és a SZOT Iskolára, nappali, levelező és kiegészítő szakra, továbbá Szegedre a csak levelező (??!) képzésre összesen mintegy 250 az 1987/88-as tanévre felvehető szám. Ha igaz még az a régi számítás, amely szerint a magyar könyvtárügynek évente 500 kiképzettre van

szüksége, s ennek 45–50 százaléka legyen főiskolát végzett, akkor minden stimmel. De ne örüljünk korán! Ehhez „mindössze” az kell, hogy mindenki végezzen a felvettekből, s mindenki könyvtáros legyen. Láttuk, ez koránt sincs így. Tehát a valós igények kielégítéséhez vagy legalább ahhoz, hogy a hiányok bővített újratermelődését csökkentsük, minimum duplázni kellene a keretet. Ennek viszont ugyancsak „mindössze” az a feltétele – túl azon, hogy az érintett főiskolák összerkeretükből ennyit kiszakítsanak a könyvtári szakpárokra –, hogy legalább megduplázzák az oktatói létszámot. Másként és pontosabban fogalmazva: a nyíregyházi tanszéket fejlesszék a szombathelyihez hasonlóan 10–11 főre (jelenleg – ha jól tudom – 6,5-es); az ELTE főiskolai karán – miután harmadik éve folyik a nappali képzés! – alakuljon végre tanszék, amely hallgatói létszámában és képzési formáiban azután nőjön fel az említett két tanszék szintjére; s végül Szegeden is eldőljön, van-e, lesz-e könyvtárosképzés. (Ez utóbbi helyen évek óta mindössze levelező tagozat van, oktató és tanszék nincs, csak konzulensek.) Végül is népgazdasági szinten sem nagy dolog ez, meg a 8–9 ezer könyvtárhoz képest sem. Sajnos csaknem másfél évtizedes praxisom alapján sem tudok rájönni, hogy ha hosszú évek óta mindenki tudja, akarja, mindenkinek szándékában áll, akkor mi az akadály? Ahol eldőlték a dolgok, mégis hiányzott valami?

Tantervek és képzési rendszer

Az utóbbi években a legtöbb szó a képzés tartalmáról esett, sőt az évtizedek óta zajló és fel-felparázsló vitákban a legtöbb támadási felületet az adta, mit, hogyan és milyen terjedelemben tanítunk. Most mintha kissé nyugvópontra jutott volna ez a kérdés. Igazán hozzáértők mérvadó véleménye szerint is elég jól sikerült az 1984-ben bevezetett és először 1988-ban e szerint végzeteket adó új főiskolai tanterv. (Persze nem hibátlan, ezt egyelőre mi látjuk legjobban!) Jó irányban fejlődőnek ítélik az egyetemi tantervet is. Az általános tantervi változások keretében most vezettek be új tantervet a tanítóképző főiskolák könyvtári szak-kollégiumán. (Szerintem túlzottan a miénk zanzásított változata, de majd meglátjuk!) Szóval ilyenformán úgy tűnik, ez a téma kevésbé időszerű. Én is úgy terveztem, ezzel most nem foglalkozom.

Néhány gondolat mégis kikíváncozik. Sokan nem értik, mire jó a köz- és felsőoktatásban az utóbbi évtizedekben tapasztalható gyakori tantervváltozás. Az idősebbek a múltori hivatkoznak, még többen az elég sok balul sikerült reformmal érvelhetnek. Ezek igazsága mellett is a válasz egyértelmű: a társadalmi mozgásokkal (a megrendelő igényeivel) meg a tudomány (vagy szerényebben az ismeretek) váltoásaival, bővülésével lépést kell tartani (igaz, nem a tananyag bővítésével). A 20. század utolsó negyedében le kell számolni az illúziókkal, a permanens tantervfejlesztés természetes és szükséges igény és feladat. Csak kellő mértéktartással, megfontoltsággal és a változó tantervek közötti kontinuitás és diszkontinuitás megfelelő összhangjával szabad végezni.

Ilyenformán a korábbiakban írtak miatt e téma nem aktuális, a valóságban mégis az. Sőt nemcsak az imént írtak miatt! Ilyen motiváló tényező például, hogy a könyvtárosképzés rendszerének egységesítését, főleg tartalmi egymásra épülését végre meg kell oldani. Úgy tűnik, most a feltételek is kedvezőek. Időszerűséget ad a feladatnak az új oktatási törvénynek az intézményi autonómiát erősítő vonása is. Az országosan teljesen egységes, azonos tantervek helyett a jövőben (az országos irányelvek alapján, de egyénileg elkészített) intézményi tantervkészítés ad aktualitást a témának. A munkálatok máris megkezdődtek. Így az 1987. augusztus végi oktatói konferencia egyik témája a könyvtárosképzés rendszere, majd az MM képzési és továbbképzési szakbizottságának vezényletével zajló munkálatok nyomán előreláthatólag az 1989/90-es tanévtől várható új, bizonyos fokig intézményenként sajátos jegyeket is viselő tantervek bevezetése volt. Persze itt is egymásnak feszül több ellentmondás. Az egyik rögtön az, hogy egyfelől rendszerről beszélünk, de legalábbis elkülönítjük az (5 éves) egyetemi, a (4 éves) tanárképző főiskolai oktatást és a (3 éves és mindössze 400 órás) tanítóképző főiskolai szakkollégiumot. Másfelől érvényes a kulturális miniszter 2/1980. (III. 14.) KM sz. rendelete meghatározott munkakörök képesítéshez kötéséről, meg az ÁBMH elnökének 24/1983. (XII. 17.) ÁBMH számú rendelkezése a közművelődési intézmények dolgozóinak munkabéréről. Ez az a két ominózus jogszabály, amely – okkal vagy oktalantul, most ne vitassuk, hiszen külön elemzés és cikk témája lehetne! – lényegében összekuszálta, pontosabban egybemosta a képzési szinteket. Ez megkérdőjelezi, lehet-e egy

általán képzési rendszerről szó. Nem beszélünk ugyan róla, de nem lehetetlen, hogy a pályaelhagyás vagy megkeseredés egyik oka is ez. Hiszen, ha egyenlőségelet teszünk az egyetem és a különböző főiskolai formák közé, akkor... (Igaz, közben elkészült, közzétették – noha nagyon is valószínű, hogy sok helyen nem ismerik és főleg nem alkalmazzák – a *Könyvtári és információs intézményi munkakörök képzési követelményei* című OSZK KMK kiadványt. Persze ez csak ajánlás. Kisebb erejű, mint az elvben kötelező jogszabály...)

A másik kibékíthetetlennek tűnő ellentmondás: az alkalmazó, a munkáltató munkakörre vár (lehetőleg kész, gyakorlott) munkatársat, a képző intézmények viszont alapképzésben részesülteket, „csak” könyvtárosokat bocsátanak ki. Ma még inkább igaz, mint korábban, s világjelenség, egyetemre és főiskolára, minden hivatásra és szakmára igaz: a felsőoktatás csupán alapképzést vállalhat, kizárólag a pályakezdésre „bátorkodhat” felkészíteni (az új főiskolai tanterv képzési célként már ezt fogalmazhatta meg). A specializálódás a gyakorlat során a továbbképzés keretében történhet. (Igaz, mi is erőteljesen növeltük a speciális kollégiumok helyét és súlyát a képzésben, de még így is csak orientálást, s nem specializálást jelenthettek.)

S íme, eljutottunk a továbbképzéshez. Ez szintén neuralgikus pont. Nincs itt hely és tér az OSZK KMK vagy a koordinációs meg hálózati központok ez irányú tevékenységének értékelésére. Tény, hogy mindenütt és újabban erősödő mértékben a továbbképzés beépül a felsőoktatás rendszerébe. Tény, hogy több mint egy évtizede beszélünk róla, de a könyvtársképzési intézményei nem, vagy alig vállaltak részt belőle. (Részletezés nélkül: körülményeik a nappali képzésre alig elegendők, a levelezőképzést is végső soron „grátis” végzik... stb.)

Igaz, gyakran a továbbképzéshez soroljuk a már diplomások kiegészítő képzését. Csak hogy könyvtáros szakmai szempontból ez alapképzést jelent. Ugyancsak ide soroltuk a szaktanfolyamot és népművelő-könyvtár szakot végzetek számára lehetővé tett kiegészítő államvizsga-akciót 1976 és 1981 között. Legyünk őszinték, inkább méltányossági szempontok motiváltak, s csak utólag fogtuk rá, hogy ez is továbbképzés (bár az egyén számára kétségtelenül volt ismeretfelújító és bővítő hatása). Aztán ide soroljuk az ELTE informatikus, illetve zenei könyvtáros 2 éves specializá-

cióját – noha sokak számára ez az első szakképzés, minthogy többnyire másutt diplomázottak végeztek és végzik.

Igazán ismeretfelújító és szerény mértékben szakosító jelleggel, némi joggalappal (bár a képesítési utasítás semmi ilyen nem tartalmaz!) rendelkező továbbképzés 1987 őszén indult az ELTE-n és Szombathelyen az iskolai könyvtárosok számára.

Tegyük gyorsan hozzá, hogy bizonyos negatív jelek, részben képzésünk kuszaságaiból, részben az indulás bizonytalanságaiból fakadóan, máris mutatkoznak. Logikusnak az látszana, hogy az ELTE az ott végzeteket, Szombathely a főiskolát végzeteket képezze tovább. Szombathelyre az MM elfogadta népművelő-könyvtár szakot, sőt könyvtárkezelői tanfolyamot végzetek jelentkezését is (?). (Egy év múlva többet tudunk!) Igaz, az állítólag 30 főre tervezett tanfolyamra így is csak 16 jelentkezőt küldtek a pedagógiai intézetek, akkor, amikor június elején az Iskolai Könyvtári Kollégium tagjai okkal és joggal kérdezték, miért csak egy helyen indul a főiskolai továbbképzés és kérték a létszámkeretek növelését!

*

Tovább folytatni igazán visszaélés lenne az olvasó türelmével. Pedig lennének még apróságok és kevésbé apróságok. Így például az intézmények (könyvtárak) közreműködése a gyakorlati képzésben, ezen belül a levelezők gyakorlata, akiknek gondozásáért semmit sem, a nappaliakért keveset tudnak fizetni; vagy szóba lehetne hozni, hogy informálódásunk érdekében ne csak néhány, hanem valamennyi könyvtár tiszteljen meg bennünket kiadványaival, mert ha nem kerülnek azok könyvtáruksi forgalomba, akkor kétséges, hogy időben tudomást szerzünk-e róla, mi jelent meg. (Vajon nagy dolog lenne-e a képző intézményeket mintegy szakmai kötelezpéldány-helynek tekinteni? Bár még a térítés sem okozhatna igazán gondot.) Szóval be nem fejezzük ezt az írást, csak illendőségből abbahagyjuk.

Nem régen közölte e lap *Fülöp Gézának*, az ELTE tanszékvezetőjének áttekintését *A könyvtáros- és informatikusképzés Magyarországon* címmel (Könyvtáros, 1987/7. sz.). Az olvasó a két írás között ellentmondást vélhet. Megnyugtatom: a két írásban olvashatók igaz megállapítások. Ugyanannak a dolognak két oldaláról van szó, tehát a kettő együtt tartalmazza a teljes igazságot.

Dr. Tóth Gyula

Egy meg egy – mennyi?

Helyzetkép a kettős funkciójú könyvtárakról

A szervezerváltás szükségessége közművelődési könyvtárhálózatunkat sem kerülte el. Az elmúlt évtized folyamán kénytelenek voltunk több ízben szervezeti átalakítást végrehajtani, több váltón bukácsoltunk át. A legnehezebb éppen szervezeti és szerkezeti építkezésünk befejezésekor lepett meg bennünket közigazgatásunk lényeges átalakításával, a járáások megszüntetésével.

Falusi hálózatunk irányítás tekintetében beváltan a megye-járás-község rendszerre épült, és több megyében már erre az igazgatási alpra épülő ellátási rendszer kimunkálásán fáradoztak. Az igazgatási átalakítás néhány más ágazat mellett a közművelődést érintette a legérzékenyebben. Amikor a minden méretű települést magában foglaló, szervezetenként erős tanácsai könyvtárhálózat – tömegbázisára támaszkodva – már a művelődési otthonok és az ismeretterjesztés egyes feladatait is képes volt magára vállalni, akkor indult útjára az a gondolat, hogy a sok vérszegény művelődési otthon és központ összevonása a könyvtárakkal hasznos lendületet adhatna mindkét intézménynek, persze legtöbbször mégis a gyengülő művelődési otthon-hálózat megerősítésére spekuláltak. Egyidejűleg felütötte fejét az iskolai könyvtár és a községi közművelődési könyvtár összevonásának gondolata is, az úgynevezett kettős funkciójú könyvtárak létesítésének eszméje. Az átszervezési gyógyomód apostolainak abban igazuk volt, hogy a gazdasági és emberi erőforrások egyesítése több lehetőséget teremt, mint amennyit csak számítási alapszámítások végeredménye mutatna. Az élet azonban nem csak matematika, nem csak számítás alapszámítások végeredménye. Egyre több helyütt jelentkeztek a rossz házasság tünetei és ennek nyomában a válás óhajta is. A valószínű azonban nehezebb elindítani, mint az esküvőt megülni, mert a fenntartók körében az egységes

művelődés ábrándja tetszetős és kényelmes volt, különösen a gazdasági korlátozások időszakának kezdetével. Egyszerűbb ugyanis egy tételben kevesebbiteni a fenntartás fedezetét, mint külön-külön vitázni az intézmények vezetőivel.

Az integráció hiányosságai

A mi integrációs terveink alapvető hiányossága az volt, hogy hevesen felkaptunk egy használható és indokolt koncepciót, végrehajtottunk javasolt és eredményesnek ígérkező szervezeti intézkedéseket, a megkívánt előzetes előkészítés és előrelátás, főként pedig a nélkülözhetetlen működési feltételek alapos áttekintése és értékelése nélkül. A percek hevéletében kevés helyen gondoltak arra, hogy a megváltónak hitt átszervezési terveket abból vagy még kevesebből kell megvalósítaniuk egyszerű újraelosztás által, ami felett korábban rendelkeztek, és nem számíthatnak arra, hogy a megfelelő jogszabályokhoz belátható időn belül megteremtődjenek a megfelelő építési szabványok és követelmények is.

Érdekes szempontú és kíváncsi vizsgálat lehetne a már működő kettős funkciójú könyvtárakban annak mérlegelése, hogy az integrált könyvtárak az irányelvekben rögzített szempontoknak eleget tettek-e, azaz mennyivel magasabb szinten látják el tartalmi feladataikat, mint korábban, mennyit takarítottak meg a költségek és a munkaerő ésszerűbb felhasználása terén, türelmesen figyelembe véve azt is, hogy a megváltozott intézményi gyakorlat nehezebben alakul ki, mint az őket megteremtő művelődéspolitikai elmélet és irányító gondolat.

A tanácsai vezetők, akik látják, hogy ami van, az kevés még a fogyatkozó igények kielégítésé-

re is, akik naponta kénytelenek megbirkózni a minden területen erősödő *ninccsel*, szívesen megpróbálkoznak a régés-régi gyakorlattal, annak az átszervezésével, ami már megvan, hátha eredményesebbé sikeredik az újszülött. Ehhez ösztönzést adtak és adnak ma is a központi rendelkezések, irányelvek, értekezleti határozatok és a tömegtelen sok buzdító szakcikk. Így nőtt varázseszközzé, a közművelődés Celladamjává az integráció. Viszont alig találtak meghallgatásra, vagy éppenséggel a semmibe veszttek azok az intő hangok, amelyek az e tárgyban rendezett tatai konferencián (1. *Könyvtáros*, 1981/12. sz.) erősödtek fel: „Integrációra, többfunkciójú könyvtár kialakítására csak ott szabad vállalkozni, ahol az ehhez szükséges feltételek rendelkezésre állnak, s ahol ennek megfelelően az integráció eredményeként valamennyi könyvtári funkció ellátása magasabb színvonalra emelkedik” (*Juhász Jenő*). Hasznos lett volna jobban figyelni *Hanga Mária* miniszterhelyettes szavaira is: „Épületeket, intézményeket »átkeresztelni« a tartalmi munka végiggondolása nélkül vakrepülés. Az igazi komplex intézmények kialakítása hosszabb folyamat lesz, s elsősorban ott válnak be ezek, ahol évekre előre, már az épület megtervezésekor tartalmilag is végiggondolták a közös intézmény funkciórendszerét.”

Csak azért is!

A szakmai óváások közepette és ellenére megszülettek hangos dobpergéssel az új típusú integrált intézmények, amelyekben valójában kevés volt a tartalmilag új, és gyakorta keresni kellett a komplexitást is: Komárom megyében 17, Somogyban 14, Tolnában 20, Veszprém megyében 11, Zalában 42, Hajdú-Biharban 1 kettős funkciójú könyvtár és 5 általános művelődési központ. A könyvtárak egy része a községi könyvtárban, másik része az iskolákban folytatta működését. Az összevonás menete rendszerint a következő volt: az iskolai könyvtár állományát átvizsgálták, az elévült könyveket selejtezték, a maradékot feldolgozták és összeolvasztották a községi könyvtár többnyire sokkal korszerűbben gyűjtött állományával. Fejlődést hozott a könyvtáraknak, hogy a kettős funkciójú könyvtárak élére szép számban főhivatású könyvtárosok kerültek: Komárom megyében 6, Veszprém megyében 7, Somogyban 11, Zalában 14. Mégis rövidesen jelent-

keztek e könyvtárakban a különböző bajok. Például Komárom megye 17 integrált könyvtárából 11-ben erősen lepadt a könyvbeszerzési keret, mert lecsökkentették az iskolai könyvbeszerzési keretet. 1982-ben az 1974. évi integrációból már csak egy létezett. Mindenütt zavart keltettek a területfejlesztési változások, az iskolai összevonások, több elképzelést keresztülhúzott az iskolaigazgatók ellenállása. Szerke az országban megfogalmazták az integrált intézmények új működési szabályzatait különböző fedőnevek alatt. Neveztek általános nevelési központnak, vagy egyszerűen csak nevelési központnak, alfának, komplex intézménynek, avagy kettős funkciójú könyvtárnak, mégis a legtöbb helyütt a korábbi intézmények úgy tették dolgukat, mint azelőtt.

Pozsgay Imre az 1982 tavaszi országgyűlésen figyelmeztetett ismét, hogy a közművelődésben „Még mindig túl sok az álcselekvés, a hamiskodás, az önbecsapás..., a bürokrácia”. Ez a gondolat jutott eszembe, amikor ismét elolvastam a *Népművelésben* a Szarvasi Egyesített Művelődési Intézményekről közölt ismertetést. Ez az intézmény egyesítette a városi művelődési központot, a városi B típusú könyvtárt, az úttörőházat és a zeneiskolát, persze nem egy épületben. Az intézmény főigazgatója szerint „Nem összevonás, hanem egyesítés történt. A gazdasági, technikai irányítást vontuk össze és az intézmények élére főigazgató került, úgy hogy a tagintézmények igazgatói megmaradtak. Egységesen gazdálkodnak, közösen használják az eszközöket és a gépkocsikat...”. Az egyes intézmények igazgatóinak véleménye a kedvező központi értékektől erősen eltérő: „A központ távol esik, nehéz a kapcsolat a főigazgatóval... nem látja naprakészen a gazdasági helyzetét... csak 2000 forintig rendelkezik önállóan... Az irányítás bürokratikus, sok esetben sértő... Zenetanárokat a főigazgató nevez ki...”. (Mi történik, ha a főigazgató történetesen botfűlű, vagy zeneileg képzetlen?)

A téves és hibás integrációs gyakorlat elburjánzását elősegítette, hogy a rendelkezések és irányelvek egy része a valóság mellőzésével született. Hogyan lehetne különben az általános iskola esetében olyan feltétellel hivatkozni, mint pl. 100 négyzetméteres könyvtárhelyiség + raktárhelyiség, amikor a téves értelmezésű takarékoság jegyében az újonnan épített általános iskolák többsége könyvtárhelyiség nélkül nyílik meg, vagy ha építettek is tanterem méretű könyvtárat, azt hamarosan igény

be vették tantermi célokra (pl. a nagyatádi 2. számú általános iskola, a darányi általános iskola). Mintha nem is hangzott volna el alapelveként, hogy „A könyv- és könyvtárhasználat tantervileg sem járulékos eleme többé a nevelő-oktató munkának, hanem szerves része... fontos az az egész pedagógiai közgondolkodást átható szemlélet, amelynek lényege, hogy a legfontosabb taneszköz a könyv, az ismeretszerzés, jellemformálás nélkülözhetetlen eszköze” (*Hanga Mária, Könyvtáros, 1981/12. sz.*).

Ez az álláspont aligha egyeztethető össze a járszjákhalmi művelődési ház igazgatójának a *Könyvtáros* 1980. januári számában megjelent *A könyvtár és a jövő közintézménye* című cikkében foglaltakkal. Ebben a meglehetősen meglehetősen cikkben a szerző az integráció hevében meghúzza a lélekharangot a könyvtárak felett, mondván: „a könyvtár tradicionális szerepe a nevelési-művelődési intézmények újfajta integrációjában majdnem teljes egészében megszűnik”. A közművelődési könyvtárak önállóságát és eddigi közművelődési funkcióit feloldandónak itéli. A földre visszatérve azonban kénytelen ráébredni és megállapítani, hogy a könyvtáraknak nincs miben feloldódniuk, mert a „nevelési központ alig néhány helyen funkcionál”.

A mai helyzet

A kettős funkciójú könyvtárak mai helyzetét vizsgálatahoz abból az alapigazságból kell indulnunk, hogy az új oktatási és nevelési tervek jól működő iskolai könyvtárak nélkül nem valósíthatók meg, továbbá, hogy kistelepeken azonos fenntartó költségvetésének terhére közművelődési és iskolai könyvtár működtetése indokolatlan és gazdaságatlan; az anyagi források állandó csökkenésén kívül az erők szétforgácsolása is hozzájárul ahhoz, hogy a tárgyi és személyi feltételek nem érik el a kívánt szintet. A párhuzamos gyarapítás, a külön helyiség fenntartása valóban felesleges. Tehát anyagi és szakmai szempontból is indokolt a kettős funkciójú könyvtárak létrehozása, melyhez az Elnöki Tanács 1976. évi 16. sz. törvényerejű rendelete a jogi alapot megteremtette.

Az 1981 júniusában tartott IV. könyvtárügyi konferencia (lásd a *Könyvtáros* 1982/2. számának mellékletét!) is felhívta a figyelmet arra, hogy a külön-külön rossz hatásfokkal

működő könyvtárak fenntartása indokolatlan. Ahol a körülmények lehetővé teszik, bátrabban kell összevonni a könyvtárakat. De rögtön el is hangzott a figyelmeztetés, hogy kerülni kell a megalapozatlan, elhamarkodott szervezeti változtatásokat.

A sok óvás ellenére is jelentkeztek azonban a túlbuzgóság hátrányai és veszedelem. Egyes helyeken az iskola, a művelődési ház és a könyvtár komplex intézménnyé integrálásával máris teljesítettnek vették az 1974. márciusi párhatarozat ama javaslatát, hogy „A fejlesztésben, a meglevő adottságok mérlegelésével lehetőleg komplex intézmények... létrehozása legyen a fő cél”. A füzesabonyi járásban kénytelenek voltak ugyan megállapítani, hogy a működési feltételek javulása ellenére az olvasók száma, a látogatók és kölcsönzések száma fogyatkozott, mégis rendületlenül vallják, hogy az integráció a közművelődés gondjainak megoldására alkalmas eszköznek látszik, „lehet, hogy a legalkalmasabbnak” (*Könyvtáros, 1981/3. sz.*). Ugyanakkor elhangzik sokkal mértéktartóbb és realisabb értékelés is a *Könyvtáros* 1981/9. számában *Tar Károly* cikkében: „...nem lehet mindent szervezett intézkedésekkel megoldani... Az összevonásokkal ugyanis lényegesen nem nő sem a könyvtárak alapterülete, sem az olvasók rendelkezésére álló könyvvállomány, és ami még ennél is fontosabb: nem változik a könyvtárlátogatók olvasási kultúrája... lemaradásunkon egyrészt jelentős fejlesztés, beruházás, másrészt a jelenleginél lényegesen magasabb színvonalú iskolai nevelőmunka segíthet”. Okos szavak!

Ma már éppen a kedvezőtlen tapasztalatok birtokában alábbhagyott az összevonási láz, mely odáig fajult, hogy a korszerű, szép csokornyavistontai könyvtárt összevonták a tőle kb. másfél kilométerre fekvő iskola folyosóján néhány szekrényben tengődő könyvtárral.

Öt megye kettős funkciójú könyvtárainak sorsát vizsgálva (Somogy, Zala, Hajdú, Komárom, Veszprém) – köszönet a segítőknek – megállapítható, hogy az integrált könyvtárak számottevő része nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, sőt teljesítményeiben hanyatlás következett be, s ami ennél is aggasztóbb, némelyik helyen a különélés idején harmonikus együttműködő vagy közömbösen egymás mellett élő két intézmény lassankint egymással szembenálló „két szomszédvárrá” merevedett. A mérkőzés áldozata pedig a közművelődés lett.

És külföldön?

Felvetődik a kérdés, vajon mi az oka annak, hogy például Hollandiában, Dániában, a Német Szövetségi Köztársaságban az iskolákban egyesített teljes közművelődési munka sikeres – mint erről magam is meggyőződhettem. Hollandiában és Dániában jártam olyan iskolában, mely egyúttal a település (rendszerint városka) művelődési háza, színháza volt, és sikeresen ellátta az iskolai és felnőttkönyvtári feladatokat is. Az iskola aulája (zsibongója) szolgált színháztermül, ünnepségek, nagyobb közösségi összejövetelek, hangversenyek, előadások színhelyéül. A könyvtár, egy lépcsőnyi szintkülönbséggel kettéválasztva, egyesítette magában a felnőttek és tanulók könyvtárát, nem azonos kölcsönzési időkkal. Az iskola politechnikai tantermei a közművelődés hasonló tartalmú ténykedését is szolgálták. Például a varrógépekkel és tűkrökkel felszerelt tanterem adott helyet a felnőttek szabás-varrás tanfolyamainak. Kiss Jenő, az FSZEK főigazgatója hasonló jó tapasztalatokról számolt be a *Könyvtáros* 1983. februári számában. Mannheimben 6 városrészben létesítettek kettős funkciójú könyvtárt. Tanítási időben a tanulóknak, délután 2-től a nagyközönség rendelkezésére állnak a könyvtárak, amelyeknek kettős bejárata felelteti a felnőttekkel az iskolai jellegűt. A 30–40 ezer kötetes könyvállomány, a 60–80 folyóirat, a szakképzett könyvtárosgárda és a bútorokkal tagolt könyvkiválasztó tér magas szintű könyvtári szolgáltatást tesz lehetővé. Az NSZK Észak-Rajna-Vesztfália tartományában a korszerű oktatási elvek megvalósításaként megfogalmazták, hogy *nincs külön iskolai és könyvtári érdek! A korszerű könyvtári szolgálat az iskolareform eszköze.* Ott megvalósították, amit a mi pedagógiánk gyakorlatban nem tudott megvalósítani: a jól működő könyvtárt a korszerű iskola nélkülözhetetlen alkotóelemének tekintik. Elképzelhetetlen és semmivel sem lenne indokolható az iskolai könyvtár működésének megszüntetése, ellehetetlenítése, ami nálunk sajnos nem ritka jelenség.

Áttanulmányozva a megyei könyvtárak sok igekezzettel szerkesztett módszertani útmutatóit, elkerülhetetlen annak megállapítása, hogy gazdasági szempontból nem a legkedvezőbb időpontot választottuk ki az integrációra. Hogyan valósítható meg napjaink tanteremhiánya közepette, hogy a kettős funkciójú C típusú könyvtár 80–100 négyzetméteres kiválasztó tér

és 12 négyzetméteres raktárhelyiség birtokosa legyen, vagy hogy a D típusú könyvtárak 50 négyzetméterrel és egy osztálynyi ülőhellyel rendelkezzenek, nem is szólva a közvetlen utcai bejárat szükségességéről, amely legfeljebb az újonnan épülő könyvtárak, illetve iskolák esetében képzelhető el.

Ez utóbbi azért is fontos lenne, mert mindehhez észlelhető a falusi könyvtárak iskolákba költöztetését követően, hogy a felnőtt, de főleg a paraszti olvasók egy része, valami megmagyarázhatatlan szemérmes tartózkodás miatt, elmarad a könyvtárakból. Aki mégis enged a hívó szónak, percek alatt elsiet a számára már idegenné vált intézményből, sejtetve, hogy ott nem érzi magát otthonosan. Ez a jelenség megfigyelhető a korszerűen berendezett új, könyvtári célokra épített iskolai könyvtárakban is, bár ezeknek egy részét az utóbbi években, a demográfiai feltörés következményeként, már szintén igénybe vették tantermi célokra. Ezekben a helyeken a kettős funkciójú könyvtár, mint iskolai könyvtár is csendes halódásnak indult. Bár ott állnak a falak mentén a szabadpolcok, a tanítási időben, 8-tól 13 óráig más osztályok tanulói nem léphetnek be a könyvtárba, mint amelynek igénybe vették a könyvtárt.

Nem volt más megoldás? Talán igen, talán nem! Egy dolog bizonyos: az iskola igazgatójának, „az első számú könyvtárosnak” és a fenntartóknak is, ez a megoldás a legkézenfekvőbb és legkényelmesebb, még ha félre kell is tenniük az olyan korszerű pedagógiai megfontolásokat, mint „Az általános iskola új nevelési és oktatási terve jól működő iskolai könyvtárak nélkül nem valósítható meg” (*Könyv és Nevelés*, 1979. 6. sz.).

Az első könyvtári válsághelyzetben kiderült, hogy a könyvtáraknak, akár egyes, akár kettős funkciójúak, *helyben nincs védnökük*, sem hatékony érdekképviselőjük, sőt éppen a védeni kötelezettek lettek legtöbbször megszállókká. Az is bebizonyosodott, hogy egyetlen meggyőződéses pártfogójuk, a megyei könyvtárunk is gyenge a védelmükre, hisz gyakran saját elemi érdekei védelmében is elbukik, illetve alulmarad, néha átlátszó személyi érdekekkel szemben is.

Külön tanulmányt érdemelne, milyen az együttműködés a két hálózat szakfelügyelete között, figyelmet érdemelnének egymásra találásuk és sűrűlődaik, többnyire feltételezéseken nyugvó hatásköri villongásaik. Megoldásért kiált a kettős funkciójú könyvtárak és az

orthont adó iskolák működésének technikai összehangolása is. Például a téli iskolai szünetben az iskolákat nem fűtik, így a könyvtár kénytelen zárva tartani. Nyáron sem zavartalan a helyzet, mert számos településen bezárják az egyetlen bejáratot bíró iskolát és vele a könyvtárat is. Megoldatlan számos kettős funkciójú könyvtárban a könyvtárosok helyettesítése is szabadságidejük alatt, különösen, ha pedagógus-szabadságot élveznek.

Tisztában vagyok azzal, hogy népgazdaságunk jelenlegi helyzetében még a legveszélyeztetettebb könyvtárak sorsának kerekét sem tudjuk visszafordítani, mégis figyelmeztetni kell a tévelygő átszervezőket a közművelődési könyvtárakra nézve nagyon hátrányos felszívási törekvések zsákutcájára, és szólni, *legalább szólni* arról, hogy két szegénysorsú egymáshoz kötéséből nem lesz, nem is lehet jómódú pár, hátha még nem is jutnak tovább az eljegyzésnél, s csak kényszeredett élettársként éldegélnek egymás mellett.

★

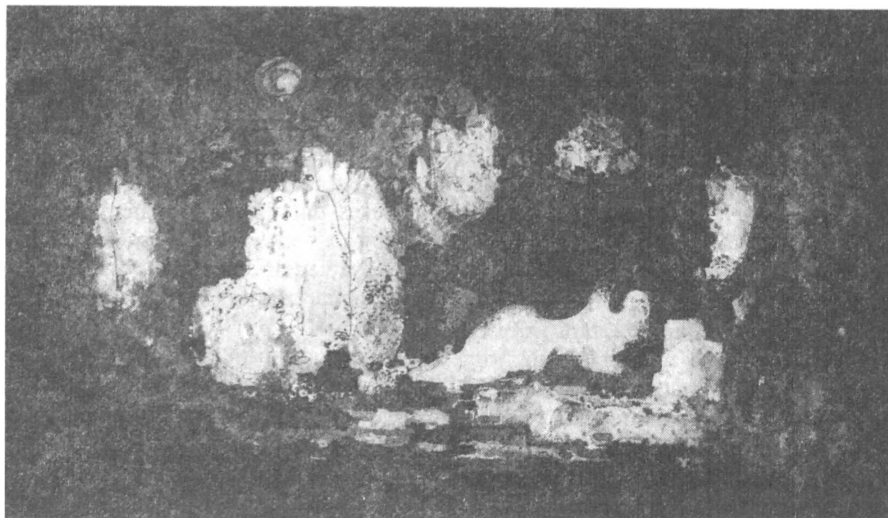
Olyan időkben emelem fel figyelmeztető szavamat, amikor a gazdasági korlátok és mellőzések közepette a könyvtári munkának minden létfontosságú tényezője és mutatója fogyatkozik. Apad az emberek olvasói érdeklődése, szabad ideje, jóhangulata; fogyatkozik a könyvtárosok tüze, lelkesedése, mely nem is olyan rég a semmiből és semmivel is képes volt nagyszerűen működő, fejlődést ígérő intézményhálózatot létrehozni. Olyan mértékben

halványul a könyvtári munka társadalmi megbecsülése (az anyagiakat ildomtalan lenne most felhánytorgatnom, hisz én egy évtizede „boldog” nyugdíjas vagyok), az olvasottság értéke, ahogy nő a mindent elöntő és elsöprő anyagiasság és a kényszerű pénzhajhászás. Falusi könyvtáraink könyvbeszerzési kereteinek vizsgálata meggyőzhet minket arról, hova sülyledtek könyvtáraink a tanácsi fenntartás ranglétráján. (Nagy tisztelet a kivételnek!) Félek, hogy a tanácsok központi támogatásának ideje csökkentése csak tovább rontja könyvtáraink életlehetőségeit.

Nem az egy falu, egy könyvtár egykor mozgósító jelszava ellen emelem fel szavam, hiszen a közművelődés és oktatás anyagi és szellemi erőinek igazi és szakszerű egyesítése ma fontosabb, mint valaha, de ez és a többi átszervezési elképzelés *önmagában* és féloldalasan nem elégséges még a hirtelen szervezeti változások okozta elemi könyvtári feladatok megoldására sem. *Ne áltassuk magunkat!*

Mi a teendőnk tehát? Úgyszólván minden megyei könyvtár igyekszik a maga módján megoldani a gondjait. Alapelveink közül mégis meggyőződéssel ajánlom a Komárom Megyei Könyvtár módszertani osztályának állásfoglalását: *„A kettős funkciójú könyvtárak létesítését, az eddigiek működését nem általában elvetendőnek és nem általában bevezetendő programként szerencsés kezelnünk. A helyileg mindig konkrét, az itt és most elvét alkalmazó elemzés lehet csak az alapja döntéseinknek, módszertani tanácsainknak és kezdeményezéseinknek.”*

Kellner Béla

Könyvtári szakkollégisták – leendő könyvtárosok

1976 szeptemberétől az ország tizenegy tanítóképző főiskoláján folyik könyvtári szakkollégiumi képzés. 1976 és 1980 között évente kb. 800–850, 1981-től napjainkig évente mintegy 300 leendő tanító kapott, illetve kap ilyen felkészítést. A képzés hierarchikus helyének pontos megállapítása nem történt meg időben, ez, és – többek között – a könyvtárostársadalom megfelelő tájékoztatásának hiánya nem tette lehetővé, hogy a könyvtári szakkollégiumot végzett tanító-könyvtárosok nagyobb számmal legyenek jelen könyvtárainkban, enyhítve az igen súlyos szakemberhiányt. Kíváncsún látjuk e képzési forma széles körű megismeretése, a szakma figyelmének és igényének felkeltése a végzett szakemberek iránt.

A könyvtári szakkollégium hallgatói a főiskola elvégzése után két területen gyakorolhatják hivatásukat (az egyetemen, illetve tanárképző főiskolákon végzettekhez hasonlóan): tanítóként vagy könyvtárosként. A tantervben meghatározott képzési cél szerint a tanítóképzés keretében szerzett marxista ideológiai és politikai, pedagógiai és pszichológiai, természettudományos és irodalmi műveltségükre építve, a megfelelő könyvtári szakmai ismeretek birtokában alkalmasak a lakosság kulturális alapellátását szolgáló iskolai könyvtárak, általános nevelési központok könyvtárai, gyermekkönyvtárak és egyéb közművelődési könyvtárak könyvtárosi feladatainak ellátására, ezek megszervezésére és működtetésére. Képesek az iskolában folyó nevelő-oktató tevékenység korszerű segítésére, a gyermekek és felnőttek önálló ismeretszerzésének, önművelésének irányítására.

A könyvtári szakkollégistákra nagy általánosságban jellemzőek a pedagógus pályára készülő hallgatók sajátosságai, hiszen hasonló környezetből jönnek, hasonló környezetben nevelődnek a főiskolákon, s hasonló társadalmi igényeknek (műveltségkövetítés, nevelés) kell

megfelelniük. Indíttatásuk és felkészítésük bizonyos fokig mégis eltér az általános tanítóképzős programtól, aminek következtében több tekintetben a képzés eredménye is más.

Erre vonatkozó tapasztalataim és vizsgálataim eredményeinek felhasználásával szeretném bemutatni, kik is ők, milyen elképzeléseik, ismereteik vannak a pályával kapcsolatosan, milyen tervek, törekvések jellemzik őket, milyen a művelődéshez való viszonyuk, mennyire járulhatnak hozzá a könyvtári kultúra fejlesztéséhez, az olvasóvá neveléshez.

Jellemző sajátosságai

A könyvtári szakkollégisták *nemek szerinti megoszlását* vizsgálva, meg kell állapítanunk, hogy messzemenően érvényesül az a nem kívánatos tendencia, amely a felszabadulás után a pedagógus és könyvtáros pályán megmutatkozik: az *elnőiesedés*. Ennek mértéke például az általános iskola alsó tagozatában elérte a 90 százalékot, a könyvtári szakkollégisták esetében is 90–92 százalék.

Érdekes kép tárul elénk, ha a *szülők iskolai végzettségét*, társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyét vizsgáljuk. A főiskolai hallgatók csaknem 50 százaléka fizikai dolgozó gyermeke, a könyvtári szakkollégistáknál ez az arány csak 35–38 százalék. Itt dominál a szülők közép- és felsőfokú végzettsége, s az alkalmazotti, illetve értelmiségi munkakörök ellátása. Igazolódik a tapasztalat, miszerint a kulturális értékeknek a társadalom azon rétegeiben van nagyobb rangjuk, amelyekben a kultúra iránti igény már meggyökerezett. Ők indítják nagyobb arányban gyermekeiket az anyagiakkal jelenleg kevésbé megbecsült, de a művelődéshez szorosan kötődő pályák felé. Ez a családi háttér feltétlenül pozitívan hat a hallgatók

kultúra iránti igényeinek alakulására, s az igények kielégítésére is.

A könyvtári szakkollégisták több, mint 60 százalékanak *állandó lakhelye* városi szintű település, a főiskolai éveket mindannyian városban töltik. Ez a körülmény szintén fejlesztően hat művelődésükre akkor is, ha a különböző szintű települések eltérő kulturális lehetőségeket kínálnak számukra.

A tanítóképző főiskolákon az utóbbi években általában egy-egy tanulócsoporthoz (22–26 fő) választhatja a könyvtári szakkollégiumot. *A pálya iránti érdeklődés* ennél nagyobb, a jelentkezők száma az oktatási forma fennállása óta mindig meghaladja a felvételi keretszámokat – Debrecenben például általában két és fél, háromszoros a túljelentkezés.

A könyvtári munka egészéről általában hiányosak a hallgatók ismeretei, kivéve azokat, akik a gimnáziumban könyvtárkezelői fakultációt végeztek. Más könyvtárszakos hallgatókhoz hasonlóan ők is főként könyvtárhasználóként szerezhettek ismereteket a szakmáról, elsősorban az olvasószolgálati tevékenység egy-egy mozzanatáról. Az így szerzett információk mennyisége és minősége nagyban függ a könyvtárosok jó, illetve kevésbé jó munkájától, hivatástudatától. A pályaválasztás indítékai jól tükrözik a könyvtárakban szerzett tapasztalatokat, bevallásuk szerint leggyakrabban az olvasás, az emberek, a gyermekek szeretete, a műveltség terjesztése vonzza a hallgatókat a pályára.

A keretszámot meghaladó jelentkezés lehetővé teszi a válogatást, melyre a felvételt nyert hallgatók személyi adatainak alapos áttanulmányozása alapján van lehetőség. A jelentkezők közül főként azok tanulhatják a könyvtári szaktárgyakat, akiknek van már valamilyen könyvtárosi „előéletük”: például könyvtári fakultációt végeztek, könyvtári szakkörbe jártak, könyvbarát kör tagjai voltak, iskolai könyvtárakban segítettek a könyvtárosnak, olvasótáborokban közreműködtek stb. Az itt szerzett pozitív motivációk a későbbiekben segítik hivatástudatuk erőteljesebb kialakulását.

A szakkollégisták érdeklődése döntően human jellegű. Középiskolában *kedvenc tantárgyaik* a magyar irodalom és a történelem voltak, de szívesen tanulnak a nyelveket, a biológiai és földrajzi ismereteket is.

A főiskolai évek alatt a pszichológia, a könyvtári ismeretek, a pedagógia és az etika kerül hozzájuk legközelebb. Leginkább a matematikát, a politikai gazdaságtant és a honvé-

delmi ismereteket utasítják el. A legkedveltebb ismeretekörök garanciát jelentenek a könyvtárosi hivatás színvonalas gyakorlására.

A könyvtári szakkollégisták *tanulmányi eredményeik* szempontjából a főiskolások elmezónyébe tartoznak. Tanulmányi átlaguk a hat félév átlagában a 4,00 körül mozog. Részvételi arányuk magasabb a főiskolák kiemelkedő tanulmányi, mozgalmi és kulturális eredményeket elérő hallgatói körében, mint azt létszámuk indokolná. Ugyancsak ez jellemző a tudományos diákkörökben végzett munkájukra is.

A könyvtári szakkollégium tantárgyi programjai több ismeretet tartalmaznak, az órák száma magasabb, mint más szakkollégiumoké, ennek ellenére a hallgatók jó szinten sajátítják el a tudnivalókat, aktívan vesznek részt a főiskolák kulturális és mozgalmi életében.

A főiskola elvégzése után a könyvtári szakkollégisták 94 százaléka tervezi, hogy szervezett továbbképzésben vesz részt. 51 százaléuk szinten tartó tanfolyamokon, 35 százaléuk könyvtár, nyelv, pedagógia, illetve valamilyen tanári szakon kívánja ismereteit bővíteni. E szándékuk bizonyosság arra, hogy igényükké vált a permanens művelődés, tudásuk naprakészen tartása, illetve továbbfejlesztése. Tervük megvalósításához a lehetőségeket a jelenleginél nagyobb mértékben kellene megteremtünk.

A képzés haszna

A tanítóképző főiskolákon a leendő könyvtárosok alapos felkészítést kapnak kultúráközvetítő tevékenységük ellátásához. Tantervi program keretében megismerkednek a könyvtári munkaterületek ellátása mellett a műveltség társadalmi szerepével, az önművelés jelentőségével, az önálló ismeretszerzés módszereivel, a művelődési intézmények rendszerével, működésével, kapcsolatrendszerével, a műveltség terjesztésének módszereivel és lehetőségeivel. A főiskolán eltöltött évek során tag lehetőséget kapnak mindezek gyakorlati megismerésére, elsajátítására és alkalmazására a főiskolán belül és kívül is, elsősorban a könyv- és könyvtárkultúrával való összefüggésben.

A könyvtári szakkollégisták szabadidejük művelődésre fordított részében az olvasást részesítik előnyben más tevékenységi formákkal szemben. Országos átlagban háromszor annyit fordít a lakosság tévénézésre, mint olvasásra, ezzel szemben a leendő könyvtárosok átlago-

san kétszer annyit olvasnak, mint tévéznek!

Felismerik, hogy főiskolai éveik alatt, s később is számukra az ismeretszerzés legfontosabb formája az olvasás, feladatkörükbe tartozik az olvasóvá nevelés, a könyv- és könyvtárhasználat, illetve a könyv- és könyvtárhasználatra nevelés. Természetes tehát, hogy az olvasással, a könyvtárral való kapcsolatuk mélyebb és differenciáltabb, mint azoknak, akik kevesebb ismerettel rendelkeznek e területen.

A könyvtári szakkollégisták átlagosan három könyvtár tagjai, közülük kettőt rendszeresen, egyet alkalomszerűen látogatnak, 19 százalékuk háromnál több könyvtár tagja.

A könyvtárak szolgáltatásainak igénybevételeben is jelentős különbségek vannak a könyvtári szakkollégisták javára, ami természetesen nagy segítségükre van és lesz feladataik színvonalas ellátásában. A kölcsönzésen, kézikönyvek és folyóiratok használatán kívül igénybe veszik a katalógusokat, bibliográfiákat, a tájékoztató szolgálatot, a zenei szolgáltatásokat, látogatják a könyvtári rendezvényeket, törekednek jó kapcsolatot kiépíteni a könyvtárosokkal. Önállóságuk az irodalom keresésében, feltárásában lényegesen nagyobb, mint azoknak, akik ilyen felkészítést nem kapnak. A jelenlegi könyv- és könyvtárhasználati jártasságuk készséggé fejlesztése látszik a főiskolák és a könyvtárak egyik legidőszerűbb feladatának.

A szabadidő eltöltésének legkedveltebb módjai az olvasás mellett a zenehallgatás, a színház-, mozi-, tárlatlátogatás, a saját korcsoportjukhoz tartozókkal folytatott beszélgetések, eszmecserék, a sport s a természeti környezet megismerése.

A könyvtári szakkollégisták e néhány jellemzője ismeretében megállapíthatjuk, hogy a művelődés szempontjából az átlagosnál kedvezőbb háttérrel indulva, a főiskolai szakkollégiumi tananyagot és egyéb főiskolai és társadalmi hatásokat is figyelembe véve, nyitottak a művelődés különféle területe számára, igénylik és élnek a kultúra elsajátításának lehetőségeivel.

Ismereteiket és tapasztalataikat gazdagon és differenciáltan alkalmazzák, főként a gyermekek, de a felnőttek körében végzett könyvtári munkában, s egyéb kulturális tevékenységek, rendezvények tervezésekor, szervezésekor és megtartásakor is. (Például: olvasótábor, klubnapközi, közművelődési klubok, olvasópályázatok stb.).

Kíváncsú lenne, hogy a könyvtárak felfigyeljenek könyvtári szakkollégista olvasóikra, nagyobb mértékben vonják be őket a tantervi kötelezettségeken túl is a könyvtárak munkájába, s diplomájuk megszerzése után munkatársként is gyakrabban alkalmazzák őket könyvtár-kultúránk színvonalának javítására.

Suppné Tarnay Györgyi

Kiket kell az iskolában könyvtárhasználatra nevelni?

Szívem szerint a comeniusi gondolatot: „A könyv az iskola lelke” íratnám valamennyi tanmenet borítójára, iskolai főfalra, mert hiszek abban, hogy a könyv, s egy közvetítési formája, az iskolai könyvtár semmivel sem pótolható. Ha valamennyi iskolai könyvtár megfelel majd a következő feltételeknek, akkor elmondhatjuk, hogy a 6–14 éves tanulóiifjúság korszerű iskolába jár: magasszintű eszközrendszerrel jól képzett könyvtáros-pedagógus működtet; közvetlen és természetes kapcsolat van a formális és a nem formális tanulási helyek között; kötelezően és választhatóan tevékenység- és öntevékenység-központúság ural-

kodik; a tanóra helyeként az osztály és könyvtár egyaránt választható lesz; az önművelés folyamatos személyiségfejlődést eredményez.

Az új tanterv bevezetése után nevelőtestületünk az elsők között dolgozta fel a könyv- és könyvtárhasználat általános módszertanát, s megfogalmazta sajátos viszonyainkra alkalmazva a követelményrendszert. Iskolánk, a nagykanizsai *Hunyadi János Általános Iskola* 500 fős városi intézmény, jó személyi és elfogadható tárgyi feltételekkel rendelkezik. Tanulóinknak mintegy 85–90 százaléka fizikai dolgozók gyermeke. A közművelődési intézmények hamar és könnyen megközelíthetők, a

városi könyvtár 5 perc alatt elérhető. Rendelkezünk iskolai könyvtárral, ami még nem „módszertani központ”, de a feltételek zöme adott ahhoz, hogy azzá váljon. Ha nem is használható a nap minden szakában, de a felnőttek és gyerekek „keze ügyében” van.

1979-ben kezdtük el az elmélyültebb, intenzívebb könyvtárpedagógiai nevelőmunkát. Azóta eltelt nyolc év. Munkánkban rengeteg tapasztalat halmozódott fel, s már kibocsátottunk egy olyan évfolyamot, amelyiknél ezt a tevékenységet kezdettől fogva megpróbáltuk mérni. Erről a majd egy évtizednyi útkeresésről szeretnék hírt adni.

Törekvések

Bizonyos, hogy a könyv és könyvtár célirányos, eszközjellegű használatára a gyerekek előtt a nevelőket kell megtanítani. Nálunk valamennyi nevelő megkapta a *Módszertani Közlöny* 1980/5. száma szerinti stencilezett tematikát. Így együtt láthatták az ismeretek körét és az osztályokra lebontott ismeretanyagot. Sajnos, hamar észrevettük, hogy a követelmények nem épültek egymásra. Például: a 6. osztály anyanyelvi követelménye a szakkatalógus és a szabadpolc használata, noha ez már 3. osztályban teljesíthető (például: a környezetismerettel!), valamint a betűrendes katalógus ismeretének megalapozása. Ugyanígy az ETO ismertetése a 7. osztály helyett már a 4. osztályban elkezdhető. A jegyzetelni tudás követelménye előfordul az 1. osztályos irodalomra, a 4. osztályos környezetismeretre, a 6. osztályos biológiára, a 8. osztályos fizikára és irodalomra vonatkozóan. De történelemből minden évfolyamon követelmény!

Miután a magunk számára rendeztük a követelményeket, hozzáfogtunk a másik fontos kérdés megoldásához: melyek azok a tanórák, amelyek könyvtárban tarthatók, vagy legalábbis hol célszerű a többkönyvűség. Kidolgoztuk valamennyi évfolyam minden tantárgyára a könyv- és könyvtárhasználati ismeretek koordinált tanítását. Javasoltuk a tantervi anyag egy bizonyos szempont szerinti válogatását. Hogy egy pedagógus hány órát tart könyvtárban, vagy a tanórán milyen számú és tárgyú könyvet használ, az módszertani szabadsága, de a követelmények teljesítésében nincs szabadság! A kidolgozott tematika része annak a könyvtári rendszernek, amelyre minden iskolának szüksége van, s amiben elsősor-

ban a könyvtáros tanár, de a szaktanárok, napközis nevelők és a tanítók is könnyen eligazodhatnak.

A könyvhasználat módszertana igencsak aprómunka. Mivel úgy látszik, a frissen végzett pedagógusokat sem tanították meg erre a főiskolákon, ezért bemutató tanítással, sok-sok tanácsadó megbeszéléssel, szervezett és esetenkénti óralátogatásokkal segítettünk egymásnak. A legfontosabb módszertani ismereteknek az alábbiakat tartom: ismerni, érteni és a tanulókkal is elsajátíttatni kell a tankönyv *tipográfiai elrendezését*, annak célját és feladatát (ez év elején az első tanóra feladata). Értelmezni, ismertetni kell a tantárgy tanításához szükséges *ajánló bibliográfiát*, aminek egy része ma már megtalálható a kötelező segédkötetekben, más részüket jó, ha a nevelő lejegyzi a tanmenetébe. Ennek bővítése, időszerűvé tétele folyamatos feladat, amibe nagyszerűen bekapcsolódhatnak a gyerekek. Meg kell tanítani a gyerekeket elsősorban a tankönyvből, majd más könyvekből *egy probléma megoldásának keresésére*. A nevelőknek el kell sajátítaniuk a könyv- és könyvtárhasználati követelmények megismerésén túl a tantervi anyag oktatásának *műveletekre bontását* is! Sok-sok óralátogatás bizonyítja, hogy ez nem olyan természetes, mint hinnénk! A tanárnak fel kell készülnie arra is, hogy a *többféle könyv: többféle lehetőség*. Minden könyvet el kell fogadni, ami célszerű, amivel a gyerek dolgozni tud! Vita tárgyát nem képezheti, hogy hol használtassuk a könyvet. Nincs a nevelő-oktatómunkának olyan területe, ahol ne lenne használható, egyáltalán, ahol nélkülözhető volna. Az előkészítésben, a törzsanyag elsajátításában, a gyakorló, készségfejlesztő órákon, de a kiegészítő anyag otthoni vagy iskolai feldolgozásában is.

A többkönyvű órák vázlatát nem azért adtuk közre, hogy azt gépiesen lemásolják a nevelők, hanem hogy saját, önálló gyakorlatuk kialakításáig segítségükre legyen.

Mivel az iskolai könyvtár működése beépült az iskola szervezetébe, ezért fenntartása és folyamatos fejlesztése alapvető nevelési és oktatási feladat. A pedagógusok és a tanulók használni akarják a könyvtárat, s aszerint becsülik, hogy milyen segítséget kapnak a tanítás-tanulás folyamatához, az önképzéshez, kutatáshoz és szórakozáshoz. Működésének az intézményben folyó nevelő-oktatómunka ad célt, keretet, feladatokat. Nálunk a könyvtár a tanterem után a leglátogatottabb helyiség, s nincs az iskolában olyan tevékenységi terület,

amelyhez ne nyújtana segítséget. Szolgáltatásai tárgyi lehetőségei ellenére sokrétűek. Az állományfejlesztés működési szabályzat szerint történik: elsősorban a nevelő-oktatómunkához közvetlenül szükséges szakirodalom (nevelői és tanulói kézikönyvek, ismeretterjesztő művek), valamint a kötelező és ajánlott olvasmányok vásárlása a cél. Az állomány részei: könyvek, folyóiratok, hanglemezek (7680 darab). Belső arányait tekintve jó a megoszlás: 34 százaléka szépirodalom, 66 százaléka pedig szakirodalom. A városi könyvtár közelsége is teszi, hogy az utóbbi években csökkentettük a szépirodalom beszerzését, s igen tudatos állományépítéssel 4–5 év alatt „megforgattuk” az arányokat. A törzsállomány biztatóan alakul, s felméréseink szerint egyre több lesz a tanórán használható munkaeszköz. A sajátos, szükséges és folyamatos állománytisztítást

igen bátoritanul végeztük. Az elmúlt két évben nagyon fontos feladatnak tekintettük a kézikönyv-állomány, a helytörténeti gyűjtemény és a számítógépes program segédeszközöknek beszerzését. Céljaink között szerepel névadónknak (*Hunyadi János*nak) személyével kapcsolatos gyűjtemény megalapozása is.

Az állományfejlesztő munkát bizony nem serkenti a beszerzési összeg (az utóbbi 5 évben 15–17 forint jutott egy tanulóra). A megelőző években fele ennyi volt! Mégis: hogyan sikerült az állományt viszonylag ilyen jól használatóvá tenni? Úgy, hogy módszertani tevékenységünk elismeréseként 30 ezer forint plusz összeget kaptunk; több alkalommal könyvbeszerzésre fordítottuk a gyermekműsorok bevételeit, a támogatások összegét; a hiányzó kézikönyveket antikvár vásárlással pótoltuk és igyekeztünk kiküszöbölni a tervszerűtlen, alkalmi beszerzéseket.

Mi jelent még segítséget?

Nem élő gyakorlat, pedig valamennyire segíthetne az iskolák gondjain a könyvtárközi kölcsönzés, az iskolák közötti csere (ez a szakirodalomra nemigen vonatkozhat, hiszen egy időben van szükség a kézikönyvekre), a hálózati rendszerben történő állománygyarapítás, s célszerű lenne a tankönyvek mellékleteként megjelentetni bizonyos kézikönyveket (történelmi, földrajzi olvasókönyvek, helyesírási szabályzatok stb.). Iskolánkban mind a 16 tanteremben (amiből 9 napközis foglalkoztató és 6 egyben szaktanterem is), a tanári szobában és a két műhelyteremben is van letéti állomány. Nem őrizzük „hét lakat” alatt a könyveket. Ha egyébként jó a fegyelem, év végére csak néhány könyv tűnik el. Ennek árát pedig a gyerekek összeadják.

Az ideális tárgyi feltételek segítik a nevelő-oktató munkát, de nem kizárólagos jelentőségűek. Könyvtárunk 37 négyzetméteres alapterülete ugyan nem nagy, körülményei ellenére mégis gyakran „nagyüzem”. A lehető legcélszerűbb elrendezés, az esztétikus dekoráció, a szükséges bútorok megléte bizonyítja, hogy elsősorban a légköbméterek számától függ egy könyvtár munkájának minősége! Az iskolai könyvtáraknak is alkalmazkodniuk lehet és kell a változó körülményekhez. Néhány jól bevált lehetőséget említenék. Mivel könyvtárunk kicsi, ezért gyakran tartunk *nyitott ajtós* könyvtári tanórát. A csoportok fele a könyvtárban,

másik fele a tanteremben dolgozik. A szükséges könyveket előre kiválogatjuk, s így csak a tanár „ingázik” a két terem között, a tanulók nem. Az iskolai könyvtár reggelente is nyitva tart: fél 8-tól 8 óráig kötött időben, azt megelőzően 15–20 perccel a könyvtáros önkéntes vállalkozása alapján. A reggeli nyitvatartás célja elsősorban nem az egyéni kölcsönzés, hanem a tanórákhoz szükséges könyvmennyiség összeválogatása, kikeresése, böngészés kézükönyvekben. Tapasztalat alapján mondhatom: ha a könyvhasználat az iskolában széles körű, ez az idő önmagában erre a tevékenységre nem is elég, a reggeli nyitvatartás csak „megfejezése” az előző délutáninak.

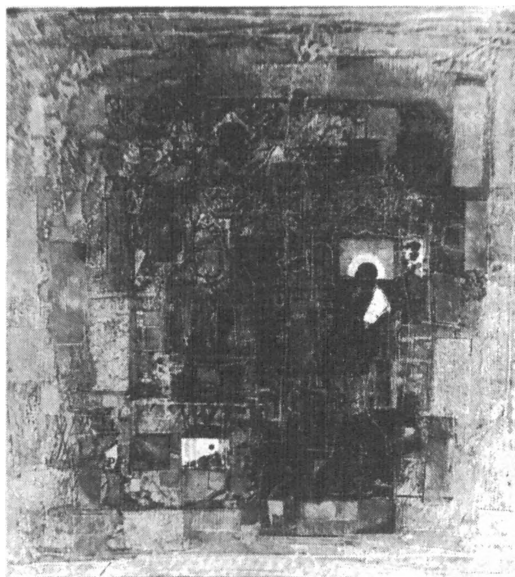
Nem szeretem azokat a statisztikákat, amelyek csak az olvasói létszámot tartják számon. Fontos az (munkanaplómban fel is tüntetem), hogy *hányan fordultak meg* az adott időszakban a könyvtárban. Nálunk igen megnövekedett a kutató, böngésző, keresgélő gyerekek száma. Ugyanakkor, mint mindenütt, csökkent az olvasóké. Mégér egy vitát az a kérdés is, hogy biztosan kevesebb ismeretet szereznek-e a könyvekből a mai gyerekek, mint a 15–20 évvel ezelőttiek. Nem hiszem. De azt látom, hogy másként használják a könyveket. Kevesebb szépirodalom forog kézben, inkább az ismeretterjesztő könyveket, kézikönyveket használják a tanulás-tanítás folyamatában. Ez a könyvtárosra is nagyobb feladatot ró, mint régebben, hiszen jobban kell ismernie a tantervi anyagot, tudnia kell, mi hol található meg, s a néha egyenesen elképesztő kérdésekre is megoldást kell találnia. Bármilyen kicsi legyen is az iskolai könyvtár, *helybenolvasásra* (jó fényviszonyokkal) feltétlenül lehetőséget kell teremtenie.

Az iskolai könyvtárosoknak sokkal jobban oda kell figyelniük az alsótagozatos és *napközis tanulókra*, mert az alsós gyerekek többsége valamilyen egész napos munkaformában tanul, tehát reggeltől estig az iskolában van. Az olvasói, a könyvtárhasználati gyakorlatot pedig lehetőleg ebben az életkorban kell megszerezni. Nálunk jól bevált, hogy míg a csoport fele nevelőjével az udvaron játszik, addig a másik felével a könyvtáros foglalkozik, majd csere következik. De szabadon is dönthetnek a gyerekek, melyik ebéd utáni munkaformát választják. Ezek a foglalkozások csak 15–20 percesek, ennyi idő alatt erőltetés nélkül, jó kedvvel tartózkodnak a gyerekek a könyvtárban. Ezek a módszerek is segítenek abban,

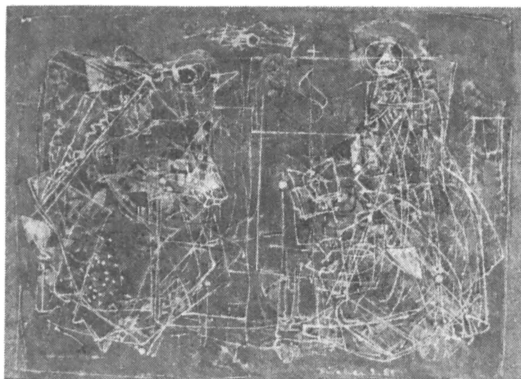
hogy közelebb jussunk az önálló tanulás igényének kialakításához.

A gyerekek bevonása a könyvtári ellátó munkába elengedhetetlen. Korántsem csak az olvasásról beszélünk! Tanév végén a munkacsoportgyűlésen úgy értékeltük, hogy a „legnagyobb játékvár” voltunk, vagyis: a könyvtár volt a könyvvár. Még felsorolni is sok, hogy a hagyományos kölcsönzés mellett mi mindent műveltünk: 61 foglalkozást tartottunk, hónapokig folyamatosan feladatot kapott a *Barátunk a könyv* akció 9 őre, majd két korcsoportban vetélkedtek (a városit is mi nyertük!). Készült 54 (zsűrizett) olvasónapló, részt vettünk a nyári olvasónapló-pályázaton, majd az azt követő megyei vetélkedőn. Szerveztünk író-olvasó találkozót, több önálló adást az iskolarádióban, és számtalan kiállítást a folyosón. Könyvtárunkban többször készült bibliográfia (nevelési értekezletek anyagától az egyéni pályázatokig), módszertani anyag tanórákhoz, vetélkedőkhöz, s tevékenyen részt vettünk az anyanyelvi hetek programjában. Évi három alkalommal különleges képzést kaptak a könyvtárban a rajkultúrosok, találkoztunk más iskola tanulóival, meglátogattuk könyvtárukat. Félévkor ellenőriztük, s a lehetőség szerint cseréltük a letéti állományokat.

Szinte nincs az iskolának olyan tanulója, aki legalább egyszer – valamilyen módon – ezekben a sokirányú programokban ne vett volna részt. Mindezt egy osztott munkaidejű könyv-

táros tanár csak „szakörs” bevonásával végezhette el. A gyerekek 4. osztályos korukban alkották ezt a csoportot, most 7. osztályosak. Nagyszerű segítséget nyújtanak, s „könyvközelbe” kerülve saját érdeklődésük kielégítésén túl bizonyos pályairányítást, intellektuális többletet is nyernek. Természetesen ismereteiket az egész úttörőcsapat javára kamatoztatják, kiszolgáló tevékenységük elsősorban a gyerekekre hat ki, de kapcsolatban vannak a nevelőkkel is. Évenként sikeresen próbáznak, munkájukat elismerjük, jutalmazzuk. Már dolgozik az utánpótlás-csapat is, most 4. osztályosok.

Számvetés

1987 májusában megpróbáltunk felmérőlapok segítségével is képet kapni arról, hogy végzős tanítványaink milyen szinten tették magukévá a könyv- és könyvtárhasználati ismereteket. Természetesen ezt megelőzően többször – elsősorban az anyanyelvi munkaközösség ülésein – egyeztettük tapasztalatainkat, amelyeket a tanórákon, könyvtárban vagy a tanulókkal történő beszélgetések során szereztünk.

A tanulók – némi előkészítés után – önállóan, folyamatosan dolgoztak, és sikerült még a tanév végén a kollektív és egyéni értékelést is megkapniuk e nem mindennapi felmérésre. Ezt a beszélgetést útravalónak szánta a könyvtáros-tanár, hiszen megkönnyíti a diákok életét, ha nyitott szemmel és szívvel használják majd a középfokú tanintézmények és a közművelődés könyvtárát, olvassák rendszeresen gyűjtött otthoni könyvállományuk darabjait.

A felmérésből megtudtuk, hogy a kézikönyvek közül a gyerekek leggyakrabban *A magyar értelmező kéziszótár*hoz nyúlnak, de jól ismerik és használják a *Kislexikont*, az *Ifjúsági kislexikont*, a *Magyar életrajzi lexikont*, a *Ki kicsodát*. Ritkábban veszik kézbe az *Új magyar lexikont* és az *Idegen szavak és kifejezések szótárát*. A tapasztalatok arra ösztönöznek bennünket, hogy a kézikönyvek számát tovább emeljük, a gyakorlást minden tantárgyban szinte mindennaposá tegyük.

Az egyes tárgyakban való könyvtárhasználatot illetően a gyerekek véleménye és a tantestület gyakorlati tapasztalata nem egyezett meg. A tanulók, megítélésük szerint, kevesebb könyvhasználati feladatot kapnak, mint amit mi számontartottunk. A magyar és történelem

tantárgy sajátosságai és helyi lehetőségei széles körű könyvhasználatot eredményeztek, de a folyóirat-használatot például a tanulók szinte számításán kívül hagyták, így az osztályfőnöki órák szinte „könyv nélkül” maradtak. Ugyanígy nem jelölték a könyvek használatát az orosz órákon, pedig szótárak, folyóiratok, leporellók nélkül nincs iskolánkban orosz óra. Úgy látszik ezt a gyerekek nem tartják plusz könyvhasználati feladatnak. A legnagyobb gondot a természettudományos tantárgyak jelentették. A következő tanévet e tantárgycsoport könyvhasználati követelményeinek és lehetőségeinek újraértelmezésével fogjuk kezdeni!

Nem bizonyult sikeresnek az ETO megismertetése, ennek okát az egyéni beszélgetések során sem tudtuk egyelőre érdemlegesen tisztázni. Voltak nehézségek a betűrenddel, ezért feltett szándékunk, hogy az ABC-t a könyvtárban és valamennyi tanteremben ki fogjuk függeszteni. E kettő következtében a katalóguscédula-készítés csak részben sikerült.

A könyv tárgyi megjelenését firtató kérdéseinkre viszont rendkívül jól válaszoltak a gyerekek. Ezt elősegítette az is, hogy a sok módszertani szemléltetőanyag között, amit könyvtárunkban készítettünk, talán a legügyesebb a könyv részeit bemutató naptárszerűen forgatható segédesszköz.

A *Kincskereső* című újság ismeretében is jelskedtek, ezt gyakran lapozzák, olvassák a gyerekek. A kedvenc könyvük alapos ismertetése nyomán kiderült, hogy a mai gyerek nem mindig azt olvassa, amit mi szeretnénk, de még csak azt sem, amire útmutatást, ösztönzést kap, amire lehetősége van. Az egyéni és kiscsoportos beszélgetések azt bizonyították,

hogy nem mindenkinek van legkedvesebb könyve, vagy ha van, olyan, hogy nem merték megnevezni (!). Gond van a szakszerű ismertetéssel is. Összehasonlítottam a felmérést az egy évvel ezelőtt írt iskolai dolgozatok eredményével. A korábbi eredmény jobb volt. Igen jól, szakszerűen mutatták be a választott könyvet. Számomra az is meglepetés volt, hogy idén az önálló véleményalkotást mennyire elnagyolták a gyerekek, holott iskolánkban a nevelő-oktatómunka során erre nagy gondot fordítunk. Ennek okai is tisztázásra szorulnak.

Utólag rákérdeztem (szóban!) az otthoni könyvállomány nagyságára is. Minden családnak van házikönyvtára, s az utóbbi évek ösztönzései nyomán ez igencsak kibővült kézikönyvekkel is.

★

Mindezekből pedig csak azt a következtetést vonhatjuk le: még többet, még jobban kell dolgozniuk az iskolai könyvtárosoknak!

Büki Pálné

Perszonália

Nyolcvanadik születésnapján köszöntjük Kéki Bélát

Egy nemzetközi statisztikai összeállítás szerint a könyvtárosok a második helyen állnak a várható legmagasabb életkor tekintetében. Vajon mi a titka a könyvtárosok hosszú életének? Talán nem tévedünk, ha ezt a titkot az állandóan ébrentartott szellemi érdeklődésben, az új könyvek, az új eszmék, az új olvasók iránti szüntelen figyelemben, a változások iránti érzékeny reakcióban keressük.

A most nyolcvanadik életévét betöltő *Kéki Béla* megtestesítője ennek a szüntelen változásra és megújulásra kész, a cselekvést és alkotást, szervezést és írást egységbe foglaló, kórunkra oly jellemző típusnak. Pedig nem volt könnyű életútja. Az Erdélyből indult fiatalember több váltásra is kényszerült, mielőtt végleg a könyvtárosságot választotta hivatásának. Életének az a része, amelyet a két háború közötti Kolozsvár szellemi életében mint kritikus és lapszerkesztő betöltött, ma már történelem.

1945 után cselekvő részese, alakítója volt a magyar könyvtárügynek. Az Országos Széchényi Könyvtár, ahol főigazgatóhelyettesként dolgozott, a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára, ahonnan igazgatóhelyettesként vonult nyugalomba, máig is őrzi olyan intézkedések nyomát, amelyek az ő tevékenységéhez fűződnek. Mint egyetemi és iskolai oktató könyvtáros nemzedékekkel szeretette meg az írás-, könyv- és könyvtártörténe-

tet, szakcikkek és előadások százaival terjesztette országshoz a hazai és az egyetemes művelődéstörténet ismereteit. Írástörténete eddig két magyar, két német és egy cseh nyelvű kiadást ért meg, s újabb kiadások vannak előkészületben. Ő volt az ötvenes évek közepén újjászerveződő könyvtáros egyesületnek, akkori nevén a *Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Körének* első titkára, alapítója és első elnöke az egyesület könyv- és könyvtártörténeti bizottságának. Képzőművészeti és zenei ismereteit, esztétikai fogékonyságát a bibliofília és a könyvtárárpítészet terén is kamatoztatta. A művészi érzékenység stílusára is kihatott: mindig azon kevesek közé tartozott, akiknél a világos és szép megfogalmazás megbonthatatlan egységet alkotott.

S végezetül szóljunk az emberről: a közvetlen modorú, mindig érdekesen előadó és mesélő Kéki Béláról, akit mindig szívesen hallgatunk, és színes, eseménydús életéről egyre többet szeretnénk olvasni is. (A jubiláns életútjáról lásd még *Végh Ferencnek* Kéki Bélával készített interjút a *Könyvtáros* 1977. évi decemberi számában – a szerk.)

Nyolcvanadik születésnapján a magyar könyvtárostársadalom szeretettel köszönti és további jó egészséget, alkotó éveket kíván. A volt tanítványok nevében

S. G.

Irodalmi bibliográfiákról – objektivitásra törekedve, de kicsit szubjektíven

A könyvtári szaksajtóban elég sokat lehetett már olvasni az új főiskolai tantervről, a könyvtárosképzés változásairól. Ezzel kapcsolatban elsősorban az újonnan belépett tantárgyakról esett szó, ezek mindig a korábbiakat váltották fel. Nagy volt a változás a tartalomban, még abban az esetben is, ha a tárgy továbbra is ugyanazt a nevet viselte. Ez vonatkozik a *könyvtári tájékoztatás* tárgyra is, hiszen az általános tájékoztatási ismeretek oktatása után nem az egyes tudományterületek, hanem a különböző könyvtár típusok számára nélkülözhetetlen tudnivalókkal ismertetik meg a hallgatókat (*szakkönyvtári tájékoztatás, közművelődési könyvtári tájékoztatás*).

Az új tantervet az 1984/85-ös tanévben vették be. Így módon most, 1987-ben végez az utolsó évfolyam, amely még a régi tanterv szerint tanult. Így sok tárgyra most kerül sor utoljára. Öt éven át foglalkoztam irodalmi tájékoztatással, ez idő alatt sok tapasztalatot szereztem, és ezeket igyekeztem megosztani a hallgatókkal. Különösen vonatkozik ez az irodalmi bibliográfiákra, amelyek jól tükrözik azt a helyzetet, amelyről a hazai bibliográfiák állapotával kapcsolatban elég sokat lehet hallani.

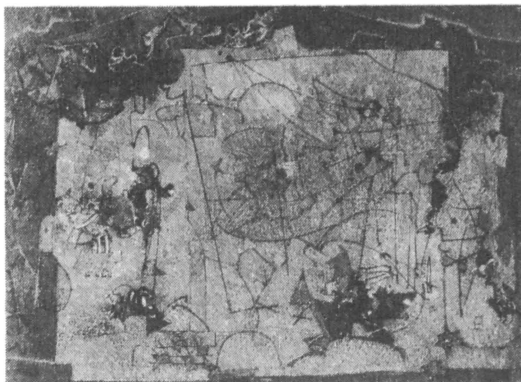
Bibliográfiákban az irodalom területe elég gazdag, az azonban kétségesebb már, hogy ezek a bibliográfiák rendszert alkotnak-e. Egyáltalán, honnan tájékozódhatnak arról a hallgatók és a könyvtárosok, milyen irodalmi bibliográfiák léteznek, miket kellene megvásárolni, megrendelni.

A *Könyvtári tájékoztatás* jegyzetsorozat egyes kötetait még a hetvenes évek első felében zárták le, így ezek nem tükrözhetik a mai helyzetet, szerencsére azóta nemcsak megszűntek bibliográfiák, hanem indultak is. Ez azonban már nemzeti másodfokú bibliográfiáinkból sem derülhet ki, hiszen *A magyar bibliográfiák bibliográfiájának* eddigi utolsó kötete az 1974–76-os évek anyagát tartalmazza.

Ezért töltött el külön örömmel, hogy a *Tudja-e, hogy kérheti?* című bibliográfiásorozaton belül *Arató Antal* és *Harmat Béla* összeállításában megjelent a *Kalauzok, tájékoztatási segédesszközök a mai magyar irodalomról* című füzet. Ez elsősorban az olvasók tájékoztatását, tájékozódását szolgálja, de, egyéb kiadványok híján, a könyvtárosok számára is szolgálhat új információkkal, s én is nagyon örültem annak, hogy a hallgatók kezébe adhattam. Sajnos azonban a kiadvány nem említi mindazokat a bibliográfiákat, amelyeket a hallgatóknak ismerniük kellene.

Jogom van-e ezekért a hiányosságokért megróni a bibliográfia összeállítóit? Véleményem szerint nincs. Az az érzésem, hogy Magyarországon senki sincs, akinek teljes áttekintése lehetne az országban megjelenő irodalmi bibliográfiákról. (Még akkor sem, ha ezt a fogalmat a kurrens bibliográfiákra és a fontosabb, átfogóbb retrospektív összeállításokra szűkítem le, s eltekintek a személyi bibliográfiáktól, valamint az egyes folyóiratok repertóriumaitól.)

Amikor azt írtam, hogy senkinek sem lehet teljes áttekintése, a legfontosabb bibliográfiák

összeállítóira is gondoltam. Többükkel való beszélgetés alapján azt kell megállapítanom, hogy nekik sincs alkalmuk, lehetőségük arra, hogy egymást, egymás munkáját megismerjék. Szívesen olvasnék cáfolatot ezzel a kijelentéssel kapcsolatban.

Ami hiányzik

Most nézzük azt, hogy milyen bibliográfiákat hiányolok elsősorban. A felszabadulás utáni kurrens bibliográfiák közül szerepel a „Kozocsa”, tehát *Kozocsa Sándor A magyar irodalom bibliográfiája* címen szerkesztett sorozata, amely az 1945–1965 közötti évek anyagát tárja fel; az ennél szűkebb gyűjtőkörű, az *Irodalomtörténeti Közleményekben* évente megjelent, *Magyar irodalomtörténetírás* című rejtett bibliográfia. Ezzel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy az 1977-es évfolyamban látott napvilágot az utolsó, az 1976-os év anyagát tartalmazó összeállítás. Ennek megszűnését az OSZK új kurrens bibliográfiájának (*A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája*) megindulásával magyarázzák. Ez a bibliográfia az 1976-os tárgyévvel indult. Ez egy év átfedést jelentene. Itt azonban ilyenről nem is lehet szó, hiszen az OSZK bibliográfiája célkitűzéseinél fogva is annyival teljesebb, alaposabb, hogy nem is lehetnek egymásnak vetélytársai. Nem is ennek az említése a gond, hanem az, hogy az *Irodalomtörténeti Közleményekben* megjelent bibliográfiának van közvetlen utódja is, amely a rendkívül fontos, s ehhez képest nem eléggé méltányolt folyóiratban, a *Hungarológiai Értesítő*ben jelenik meg *A magyar irodalomtudomány bibliográfiája* címen.

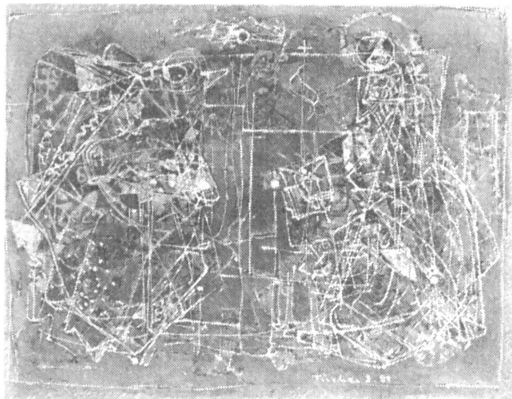
A *Hungarológiai Értesítő* 1979-ben indult, s mindig a két évvel korábbi anyagot tárja fel (az irodalomtudományon kívül nyelvészeti, néprajzi bibliográfia is megjelenik itt, a folyóirat egyéb rendkívül informatív részeiről, például az egyes területek könyvismeretéseiről nem is beszélve), így 1977-esek az első bibliográfiák. Mindez véletlen egybeesésnek is tűnhet addig, amíg nem olvassuk el az első bibliográfia előszavát, amelyben többek között a következők szerepelnek: „Az 1977. évi bibliográfia összeállításakor az Irodalomtörténeti Közlemények éves bibliográfiájában kialakított hagyományt követtük.”

A *Hungarológiai Értesítő* fel nem vétele magyarázható lehet azzal, hogy itt egy késésben levő bibliográfiáról van szó. Ez kétségtelenül

igaz. Ha a folyóiratnak már az 1987-es évfolyama is megjelent volna, akkor is kalkulálhatnánk két év lemaradást, de mivel az 1985-ös az utolsó, ebben a bibliográfiák 1983-asok, csaknem 4 év az időkülönbség.

Csakhogy ezzel együtt is az OSZK bibliográfiája előtt haladnak időben, mivel *A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiájának* a neki feltételezett 3–4 év lemaradással szemben az 1980-as az utolsó kötete, amellyel esetleg már találkozhattunk. Nem hiszem azonban, hogy ellentét vagy verseny lenne a két bibliográfia között, hiszen a *Hungarológiai Értesítő*ben az 1977–1981 közötti évek anyagát *Németh S. Katalin* állította össze, akinek a nevével az OSZK bibliográfiájában is találkozhatunk, az 1982-eset pedig *Varga Katalin*, aki az OSZK bibliográfiájának az egyik mai szerkesztője. Ők lehetnek a megmondhatóí annak, milyen kapcsolat van a két vállalkozás között (tudomásom szerint a *Hungarológiai Értesítő* számára válogatnak a teljesebb bibliográfia anyagából), s milyen rajtuk kívül álló, például anyagi okok akadályozhatják azt, hogy bibliográfiájuk jóval frissebb legyen.

Talán furcsának tűnhet, hogy egy retrospektív bibliográfia említését is hiányolom a *Tudja-e, hogy kérheti?* sorozat itt emlegetett kötetétől, meghozzá egy olyat, amelynek a címében 1945 a záró évszám, mikor a kurrens bibliográfiák áttekintését alapul véve ez az összeállítás 1945-től számítja a mai magyar irodalmat. Mégis szükségesnek látom *A magyar irodalomtörténet bibliográfiája* 6. kötetének (1905–1945. Személyi rész A–K) felvételét. Némileg megtévesztő lehet az ezen szereplő időhatár. Hiszen azoknál az íróknál, akik 1945 előtt kezdtek alkotni, de munkásságuk átnyúlt

a felszabadulás utáni időszakra is, erről egészen 1970-ig tájékozódhatunk, tehát tovább, mint a Kozocsa-féle bibliográfiából. S ilyen alkotónk elég sok van, a teljesség igénye nélkül érdemes megemlíteni *Déry Tibor*, *Illyés Gyula*, *Kálnoky László*, *Kassák Lajos* nevét. Amellett még azt is meg kell említeni, hogy ez a retrospektív bibliográfia biztosabban megvan az egyes könyvtárakban, mint a kurrens bibliográfiák kötetei mondjuk az 50-es évekből.

A szépirodalom feltárása

Van azonban olyan bibliográfia is, amelyet meg sem említettek a *Tudja-e, hogy kérheti?* sorozat irodalmi füzetében, s ez egy szempontból indokolható is. Ez a szempont az, hogy a legtöbb könyvtárban hiába kérné az olvasó, mert nincsen meg. Másik oldalról viszont ebből a kiadványból értesülhettek volna róla a könyvtárosok, s a kiadványt megrendelve, már kielégíthetnék a felmerült igényeket. Az a kiadványsorozat, amelyről most beszélek, az ELTE BTK központi olvasótermében készül, kezdetben, 1981-től 1982-ig a *Magyar folyóiratok szépirodalmi publikációinak válogatott repertórium*a címet viselte, ez a cím 1983-tól sem lett rövidebb: *Időszaki kiadványok magyar szépirodalmi publikációinak válogatott repertóriumára* változott. Hosszú tehát a cím, de előnye, hogy kifejezi a tartalmat, kiderül, hogy folyóiratokban, egyéb lapokban megjelent szépirodalmi anyag feltárásáról van szó. Miért lehet ez érdekes?

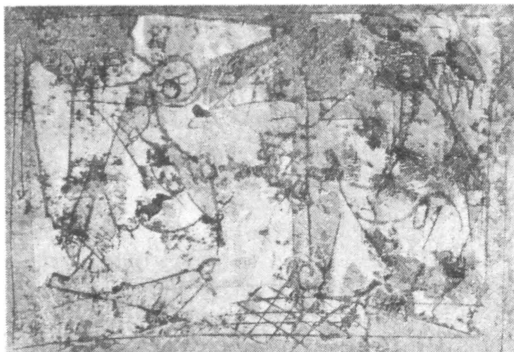
A szépirodalmi anyag feltárása az irodalmi bibliográfiákban eddig általában háttérbe szorult, fokozottan igaz ez a folyóiratokban megjelent publikációkra. Így hiába is tanítja az ember, hogy az irodalomban maguk az eredeti irodalmi alkotások számítanak primer forrásnak, ha ezekről sokkal nehezebb tájékozódni, mint a legapróbb recenziókról, híradásokról. Ha például *Sütő András Advent a Hargitán* című darabját akarta elolvasni valaki 1986-ban (mivel a drámát nagy sikerrel játssza a Nemzeti Színház, erre biztosan volt példa), vajon minden könyvtárban gyorsan meg tudták-e állapítani, hol jelent meg, gyorsan kézbe tudták-e adni a művet? (Azért írtam 1986-ot, mert idén már könyvalakban is megjelent a mű.)

Ez az egy példa is mutatja, mennyire szükséges a folyóiratok szépirodalmi anyagát feldolgozni. Egy-egy szerző műveinek felderítése kapcsán a folyóiratrepertóriumokra utal a

Tudja-e, hogy kérheti? sorozat irodalmi füzete. De hány folyóiratnak nincs egyáltalán repertórium? Amelyiknek van bizonyos időszakra, annak is hány évre nincs már. Mennyi munkát jelentene az, ha csak egyetlen szerzőnek egy adott évben periodikumokban megjelent írásait szeretnénk összegyűjteni? (Nem beszélve egy személyi bibliográfia elkészítéséről.)

Ezt a hiányt és ezt az igényt felismerve indította bibliográfiáját az ELTE BTK központi olvasóterme, tudtam meg *Knausz Dezső*nétől, a könyvtár vezetőjétől. Először saját könyvtárunk katalógusa részére kezdték feltárni a folyóiratok szépirodalmi anyagát, de hamar rájöttek arra, hogy az így feltárt anyagot máshol is jól lehetne hasznosítani. Megjelent kiadványukat először ingyen, pontosabban cserekiadványként küldték meg az érdeklődők számára, később pénzért, de nem túlságosan magas áron. Azt lehet mondani, hogy az első megoldás volt a szerencsebb a könyvtár számára, hiszen a cserekiadványokat ők maguk kapták meg, míg a befizetésekből (a pénzből) semmit sem látnak.

Egy ilyen kis példányszámú bibliográfia nem nagyon lehet nyereséges vállalkozás. Milyen támogatást kapnak a kiadvány előállításához? Azt lehet mondani, hogy külön semmit, sem az ELTE-től, sem az OSZK-tól, sem mástól. Saját költségvetésből kell kigazdálkodni mindent. Kétségtelenül olcsóbbá teszi a vállalkozást, hogy a bibliográfia szerkesztői (kezdetben *Veresné Gulyás Ágota* és *Muhiné Fekete Mária*, most már csak ez utóbbi) és lektora (*Szabó Sándor*, az ELTE könyvtártudományi tanszékének adjunktusa) semmit nem kapnak ezért a munkájukért, ingyen, társadalmi munkában, munkaidejükben vagy azon kívül, egyéb feladataik mellett készítik a bibliográfiát, ha nem foglalkoznának vele, akkor is

ugyanúgy megkapnák a fizetésüket. Legnagyobb fizetségük, ha mások is elismerik munkájuk fontosságát.

Az előállítás költségeit azonban már mindenképp fizetni kell. Az ELTE házi sokszorosítójában ez kétségtől olcsóbb volt, hiszen csak az önköltségi árat kellett fizetniük, ennek ellenére később a tatabányai József Attila Megyei Könyvtárat választották, ahol némileg drágábban, de sokkal gyorsabban tudják kinyomtatni a bibliográfiát. (Márpedig egy kurrens bibliográfiánál nagyon nem mindegy, mennyivel követi a tárgyévet a megjelenés.)

Az anyagiak biztosan szerepet játszottak a kiadvány példányszámának alakulásában. Míg az 1981-es év anyaga 200 példányban jelent meg, addig az 1982-esé 150-ben, az 1983-asé 120-ban, s most 100-nál tartanak. Az 1981-es és az 1982-es anyagot 2–2 kötet tartalmazta, egy-egy kötetben mindig fél év anyaga szerepelt (január–június, július–december). A legfontosabbnak számító magyar irodalmi folyóiratokban, egyéb lapokban megjelenő szépirodalmi anyagot tárták fel, a magyar és a világ-irodalmat egyaránt.

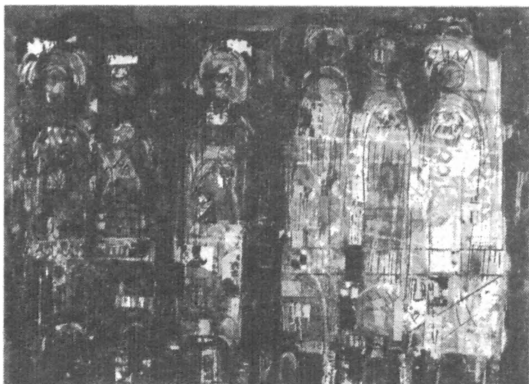
Miért következett be az 1983-as címváltozás, amely a gyűjtőkori változást tükrözte? Ez a legnagyobb csoda, amivel a hazai bibliográfiaadásban idáig találkoztam.

1982-ben megindult az Állami Gorkij Könyvtár *Műfordítás bibliográfiája*, amely a magyar nyelvű (magyarországi és azon kívüli) periodikumokban megjelent műfordításanyagot tárja fel. 1982-ben átfedés volt a két kiadvány között, volt olyan anyag, ami mindkettőben szerepelt. Erre az ELTE BTK központi olvasótermének kiadványa nem úgy „reagált”, hogy nem reagált, s változatlan formában jelent meg továbbra is; nem is úgy, hogy megszűnt, hanem gyűjtőkörét a másik kiadványhoz igazította, lemondott a világirodalmi anyag felvételéről, s a továbbiakban már csak a magyar szépirodalmi alkotások feltárását tekintti feladatának. Ezt jelzi az 1983-tól érvényes cím. Hétköznapi gondolkodással ez a váltás természetszerűnek mondható, de a bibliográfiák összehangolásának mai gyakorlatában én csodának nevezem.

A Gorkij Könyvtár *Műfordítás bibliográfiája* valóban abban az intézményben készül, amely erre a leginkább hivatott. Erről a kiadványról Balla Péterrel, a szerkesztővel beszélgettem. (A felelős szerkesztő Mihályfi Márta.) Az 1982-ben indult kiadványnak évente 2 száma jelenik meg. Alcíme (*Magyar nyelvű folyóira-*

tokban és napilapokban megjelent szépirodalmi művek analitikus kartonja) fejezi ki pontosabban mibenlétét. Az FSZEK irodalmi analitikus katalógusához, más néven recenziókatalógusához (hivatalos nevének kiírására itt nem vállalkozom) hasonlóan cédulákra vágható, s ez alapján katalógus szerkeszthető belőle. Ez az alapvető célja is. Sajnos találkoztam már olyan könyvtárral, amely megrendeli ugyan, de katalógust nem készít belőle. Ennek azon kívül, hogy a katalógusfűzők, amelyekbe ezek a cédulák kerülnének, nem férnek el, az lehet az oka, hogy egyetlen példány a cédulákból nem lehet elegendő a többszemponutú feltárára és visszakeresésre. (Lehetséges szempontok: szerző, cím, nyelv, ország, fordító.) Ezzel kapcsolatban Balla Péter említett egy jó módszert. Ha nyelv (ország) szerint rendezik el az anyagot, azon belül szerzőnként, s az egyes szerzők anyagán belül fordítónként, akkor egy-egy cédulával is lehetséges a visszakeresés több szempont szerint. Mellette az egyes számokhoz mellékelt mutatókkal is megpróbálják a több szempont szerinti keresést elősegíteni. Az 1984/1. számtól kezdve címmutatót mellékelnek, az 1986/2. szám óta ez fordítómutatóval is kiegészül. Ez a kiadvány már nem annyira olcsó, mint az előzőekben bemutatott, de véleményem szerint feltétlenül megéri az árát. Különösen, ha azt nézzük, milyen gazdag a feldolgozott lapok köre (az utóbbi időben már a 60-at is túlhaladja).

A könyvtárak mellett az egyes kiadók is nagyon örültek a *Műfordítás bibliográfiának*. A megrendelések száma miatt esetenként utánnyomást is kellett készíteni, mert az eredetileg tervezett példányszám túl alacsonynak bizonyult. Ennek ellenére további rendeléseket is el tudnak fogadni, ezért minden könyv-

tárnak a figyelmébe ajánlom, ahová még nem jár, de úgy érzik, szükséges lenne számukra.

Ha a nagyon kicsi lemaradást tekintem, úgy tűnhet, hogy ideális állapotok uralkodnak a bibliográfiakiadás területén a Gorkij Könyvtárban. Hogy ne legyen olyan rózsaszínű ez a kép, utalnom kell a könyvtár másik nagy jelentőségű vállalkozására, amelynek újabb kötetait megindulása után joggal hiányolhatták az érdeklődők. Mint *Komáromi Sándor* osztályvezető elmondta, már megjelent a *Világirodalmi Központi Katalógus* 1981/2. száma, 1987-ben összevonva várható az 1982-es év anyaga, majd valamilyen szelektálással a további 4–5 éve. A lemaradás okai: a munkaerőhiány, a szerkesztőváltás és a nagy átfutási idő is, de leginkább talán az, hogy ez a kiadvány a könyvtárak bejelentései alapján készül, s bizony nem könnyű az a munka, amely ilyen együttműködésen kell hogy alapuljon.

Az ELTE BTK központi olvasótermének bibliográfiájára nem lehet azt mondani, hogy feltétlenül nekik kellene ezt csinálni. Jórészt saját folyóiratbázisukra alapoznak. Ez funkciójukból adódóan nem olyan gazdag, mint például a Gorkij Könyvtáré. Ezért jóval kevesebb lapot tárnak fel, mint a *Műfordítás bibliográfiában*, nem egészen a felét. Ezek természetesen a legfontosabbak, de mégis több olyan időszak kiadványt említhetnénk, amelyet joggal hiányolhatunk innen. Mi lehetne a megoldás? Csinálja talán más, akinek több folyóirata, lapja van?

Örülni kell annak, hogy valakinek ez eszébe jutott, vállalkozott rá, s nagy lelkesedéssel csinálja. Nem elvenni kell tőlük ezt a munkát (különben sem hiszem, hogy bárki is kapdosna utána), hanem segíteni, támogatni kellene őket, hogy kiteljesedhessen ez a vállalkozás. Lehet, hogy nagy szavakat használók, de úgy érzem, ezt a munkát is a nemzeti bibliográfiai rendszer részének kellene tekintenünk. Ha ebbe belegondolunk, akkor beláthatjuk, a magyar irodalom feltárását is legalább olyan teljessé kellene tenni, mint a világirodalomét.

Addig is, amíg a kíváncsi változás nem következik be, szerencsés lenne, ha a könyvtárak (akár visszamenőleges) rendeléseikkel is kifejeznék azt, hogy szükségét érzik a bibliográfiának, mert bizony a példányszám csökkenéséhez a rendelések kis száma is hozzájárult. Vagy talán egyes helyekről azért nem rendeltek, mert megcsinálták a maguk számára? Ez is elképzelhető. Feltétlenül érvényesnek tartom azt a sokat emlegetett mondást, hogy Ma-

gyarországon az készít bibliográfiát, aki akar. Példával is próbálom ezt illusztrálni.

Az összehangolás hiánya

Egy levelező hallgató (Petényi Erzsébet) azzal jelentkezett nálam, hogy szakdolgozatként szeretné elkészíteni a novella- és drámaelemzések bibliográfiáját 1978-tól 1983-ig. Kérését azzal indokolta, hogy Tatabányán, a József Attila Megyei Könyvtárban dolgozik, s itt készült egy ilyen bibliográfia 1957-től 1977-ig, ezt szeretné folytatni. Már majdnem kész volt a szakdolgozat, amikor meglepődve értesültünk arról, hogy a Nyíregyházi Megyei Könyvtár kiadott egy hasonló jellegű bibliográfiát (*Dráma-, regény-, novellaelemzések bibliográfiája*, 1984.), amely, mint kiderült, hosszabb időszakot fog át (nagyreszt azokat az éveket, amelyeket a tatabányai kiadványban már feldolgoztak), de jóval kevesebbet dolgozott fel, így a benne szereplő tételek száma a 6 év anyagát tartalmazó szakdolgozaténak is alatta marad.

Meglepetésem csak fokozódott, amikor a bibliográfia előszavából kiderült, hogy verselemzések bibliográfiáját is adtak már ki, pedig ez szinte már privilégiuma a Tatabányai Megyei Könyvtárnak: a *Verselemzések válogatott bibliográfiáját* már harmadszor adták ki, mindig a régebbi anyagot is bedolgozva. Mi lehet az oka, hogy a nyíregyháziak is készítettek ilyet? Nem tudtak a másik kiadványról? Nem jutott el hozzájuk? Ez is elképzelhető, hiszen általában elég kis példányszámban jelennek meg a bibliográfiák, s nehéz tudomást szerezni róluk.

Egy másik bibliográfiai vállalkozásra is szeretnék utalni. Szombathelyen a Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár hosszabb ideje készült bibliográfia megjelentetésére *Vasi szépirok publikációi* címen. Ehhez a valóban fontos kiadványhoz visszamenőlegesen át kellett nézni sok lapot, nemcsak az irodalmi folyóiratokat, hanem például a *Képes Újságot*, *Ország-Világot*, *Nők Lapját* is.

S mi van akkor, ha egy másik megyében is fontosnak tartanának egy hasonló bibliográfiát? Ők is átnézhetnék mindezeket a lapokat. Mi lenne, ha a megyei könyvtárak összefognának, felosztanák egymás között a lapokat, a választott lapokból kigyűjténék az összes adatot, s aztán osztoznának: mindenki megkapná,

amire szüksége van. Elképzelhető ez? Erre nem tudok és nem merek válaszolni.

Álmodozás helyett nézzük a mai állapotokat és a lehetőségeket. A helyzet röviden így foglалható össze: a bibliográfiák készítése nincs összehangolva, nincs róluk megfelelő tájékoztatás.

Az összes szakterület bibliográfiáinak egy központból való összehangolását nem tartom reálisnak. De egy szűkebb területen, mint az irodalom (amelyen persze fel sem tudnám sorolni, hányféle egyéb bibliográfia volna még lehetséges), elképzelhetőnek tartanék egy központot, amely nem hatósági jogkörrel, hanem a kölcsönös érdekek egyeztetésével valóban rendet teremtené a bibliográfiák között. S aki ezt az egyeztetést végezné, talán a hiteles tájékoztatásra, sőt akár reklámra, figyelemfelkeltésre (a kettő távolról sem zárja ki egymást) is képes lehetne. (A magam szerény módján én is ilyesmivel próbálkoztam most.)

S milyen jó lenne, ha egy ilyen központtal lehetne egyeztetni, milyen bibliográfiákat lenne érdemes szakdolgozatként elkészíttetni. Maradjunk csak a szépirodalmi művek feltárásánál. Ha változott is a tanterv, úgy tűnik, mégiscsak lesznek hallgatók, akik speciálkollégiumon tanulnak irodalmi tájékoztatást. Velük legjobban lenne közösen készíteni valamilyen bibliográfiát, ebből tanulhatnának a legtöbbet. Ha más könyvtárak mégsem akarnának vele foglalkozni, ránk maradhatna esetleg (lépésről lépésre) a lapokban megjelent szépirodalmi anyag visszamenőleges feltárása. (Már elkészült egy szakdolgozat, amely az 1980-ban periodikumokban megjelent szépprózai és drámai publikációkat tárta fel, s van egy másik bátor vállalkozó, aki ennek az évnek a verstermését regisztrálja.) Persze akkor lenne ezt igazán érdemes csinálni, ha tudnánk, hogy erre valóban szükség van. Ki tudná ezt megmondani?

Dr. Murányi Péter

Holográfia – hologram – hologramtár?

Amióta csak hallottam *Gábor Dénes* találmányáról, a holográfiáról, meggyőződésemm, hogy szerepe lesz a könyvtárakban is.* A hetvenes évek elején még értetlenséget és vitát váltott ki, amikor a zenei részlegek általános hangtári tevékenységéről, szalagos dokumentumok használatáról stb. beszéltünk. A hetvenes évek közepén álmodozónak tűnt, aki a video könyvtári alkalmazásáról beszélt. Ma viszont eljött az ideje annak is, hogy – legalább lehetőségként – a hologramról gondolkozzunk.

(A holográfia, mint ismert, olyan fényképezési eljárás, amellyel tárgyak háromdimenziós képét lehet előállítani. Az eljárást a magyar származású, Nobel-díjas angol fizikus, *Gábor Dénes* dolgozta ki. Azon alapul, hogy egy adott tárgyról visszaverődő sugarak interferál-

nak a megvilágító sugárral és ez lemezen rögzíthető. Az előhívott kép a hologram, amely átvilágítva „rekonstruálja” az eredeti tárgyról visszaverődő fényhullámokat. Két kép keletkezik tehát: a lemez mögött látható a tárgy térbeli képe, előtte ernyőn felfogható a valódi kép – a szerk.)

Holográfia és könyvtár

Köztudott, hogy a könyvtárak gyakorlatilag mindenféle dokumentummal foglalkoznak, a vállalati irodalomtól kezdve a lyukszalagon, -kártyán, mikro- és mágneses dokumentumokon keresztül az infravörös- vagy röntgenfelvételekig stb. Ezek egy része csak bizonyos szakterületeken játszik szerepet és csak elvéve kerül közművelődési könyvtárba, más részük azonban a „hagyományos”, elsősorban közművelődési könyvtárak tevékenységében is alapvető szerepet tölt be.

A fonográf megjelenésétől kezdve nyilvánvaló volt a hangfelvételek könyvtári alkalmazá-

* Ezúton köszönöm meg az alkalmazott optika egyik hazai szakértőjének, *dr. Haimann Ottó* egyetemi docensnek, hogy gondolataim ellenőrzése céljából felkereshettem. Észrevételeivel hozzájárult, hogy pontosabb képet alakíthassak ki.

sának lehetősége (vagy hozzánk közelebbi időben a videoé)), csak ki kellett várni. Ez áll a holográfiára is. Annak idején a fonográf technikailag, gazdaságilag stb. nem volt könyvtári használatra alkalmas, tegnap még a holográfia sem. Ma azonban a hologramok alkalmazásának műszaki és gazdasági feltételei kezdenek megteremtődni, ezért ideje, hogy társadalmi (könyvtári) befogadásának feltételein is munkálkodjunk. Tény, hogy az újszerű nézőtechnika miatt befogadása a közönség szempontjából nehézkesebb, mint a hang- és képfelvételé-
ké volt.

Egy-egy hologram ma már „csak” körülbelül 5000 forintba kerül (ha egyszerre több példányban, „sorozat”-ban készül). Hazánkban is készültek, készülnek különféle stúdiókban, részben kereskedelmi forgalomba is kerülő felvételek, például a korona és a koronázási ékszer, jelvények sorozata. Egy konkrét hazai adat: egy példányos egyszerű felvétel 8×24 -es kazettán: 8000 forint. Ez számunkra még iszonyúan magas összeg, hiszen egyetlen kép egy többrészes videofilm ára, de már nem teljesen elképzelhetetlen, hogy elérhető. E felvételeket kezelés szempontjából a diakeretekhez, illetve -csíkokhoz hasonlóként képzelhetjük el, bár

szabványosított alakjuk-nagyságuk nincs. Megfelelő fényforrással (fehér, halogén izzóval) megvilágítva (ma már lézer nélkül is) használható, akár a színes hologram is, tehát külön vetítési költsége alig van. A speciális vetítő-néző készülékek ára félmillió forint, vagy több.

Járható út elsősorban az lenne, ha valamely gyártó vagy kereskedelmi cég, kutatóintézet felvételeit bemutatás és propaganda céljából az erre vállalkozó könyvtáraknak kölcsönadná, és kérésükre felvételeket készítené.

A gyakorlati élet követelményeiből adódóan a holográfia alkalmazása, az elkészülő és így a már beszerezhető felvételek is, nagyrészt a rétegfelvételekkel, -vizsgálatokkal kapcsolatosak (például az egészségügyben a szív és tüdő rétegfelvételei). Műszaki területen a korábbi módszereknél (elektron- és röntgen-mikroszkópia, stb.) a holografikus rétegfelvételekkel jobban bemutathatók a szerkezeti anyagok és megmunkálási módjuk, felépítésük és hibáik. Ezek igen hasznosak lehetnek műszaki részlegekkel rendelkező közművelődési könyvtárakban, vagy olyan műszaki és közművelődési könyvtárhálózattal rendelkező nagyobb egységnél, mint amilyen egy gyártelep (pl. Csepel).

Hologram mint szolgáltatás

Vannak emberi arcokról, alakokról, de tárgyakról, művészi alkotásokról stb. készült, valamint a holográfia propagálását elősegítő, meglepetést kiváltani akaró felvételek is.

Az ismeretterjesztésben jól felhasználható lehet híres vagy jellegzetes emberek, alkotások, tárgyak, állatok stb. holografikus bemutatására. Egyéni és csoportos megtekintés egyént szóba jöhet, de a legnagyobb lehetőséget a vegyes illusztrációjú tematikus foglalkozások keretében való alkalmazásban látom (egy mai zenei-, hangtári- és videorészleg csoportos foglalkozása „élő”, könyv és könyvszerű, hangos, video és egyéb dokumentumok egymáshoz illeszkedő illusztratív felhasználásán alapul – ezek közé jól beilleszthető lenne a hologram is).

A hologramtár: képtár. Sőt! Nemcsak állandó, hanem folyamatosan cserélhető kiállítás is. Vándorkiállításnak kivált kitűnő, hiszen néhány kazetta szállítását kell csak megoldani.

A holográfia újszerűségénél fogva hosszú ideig nagy érdeklődést váltana ki, s ez a könyv-

tári propaganda szempontjából egyáltalán nem mellékes tényező. Alapvető jelentősége azonban az általános ismeretek bővítésében, az eszközválaszték növelésében és a művészeti nevelésben lehetne.

*

Franciaországban már nemzeti hologramtár működik – nálunk a nemzeti tárák rendszeré-

ben csak a könyvek területén megnyugtató a helyzet. És bár a holográfia feltehetőleg nem válik a mágneses és videodokumentumokhoz hasonló mértékben könyvtári dokumentummá, de kiegészítő eszközként *jelentős helyet fog elfoglalni*. Feladatunk tehát: felkészülni! Mert a holográfia könyvtárainkba is meg fog érkezőni, ha nem ma, akkor holnap...

Zengő Gábor

Visszhang

A könyvtárkezelői tanfolyam szervezési tapasztalatai az OMIKK-ban

Biegelbauer Pál, aki a Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ részéről ez idő szerint a könyvtárkezelői tanfolyamok gondozója, a közelmúltban cikket írt e képzési forma hét éves tapasztalatairól (*Könyvtáros*, 1987. 8. sz.). Mielőtt e cikk egyes kérdésfelvetéseivel kapcsolatban a magam részéről állást foglalnék, hangsúlyoznom kell: a szerző megkerülte a tanfolyamok problematikusságának lényegét, nevezetesen azt, hogy a 103/1980. (M. K. 12.) KM sz. utasítás *nem valósult meg*, s emiatt a *könyvtárkezelői* képzésből tulajdonképpen *könyvtárosképzés* lett. Tehát megint egy pótszer, csak éppen szűkösebb keretek között, mint amilyet annak idején a könyvtárosképző szaktanfolyamok biztosítottak!

A pótmegoldások – bizonyos körülmények között – dömpingszerűen szoktak jelentkezni. Ez történt ebben az esetben is, akár a tankegyetemen, akár a tanfolyamot végzetek igen nagy számát („több mint három és félezer könyvtári dolgozó”) tekintjük. A hét évvel ezelőtti elképzelések szerint sokkal kevesebb tankegyetemen kellett volna keletkeznie, és jóval kevesebb hallgatót kellett volna kiképezni, egyértelműen a nagy- és középkönyvtári szakmai ügyviteli feladatokra!

Ha innen nézzük a dolgot, Biegelbauer Pál az állandósított regionális oktatóközpontok ja-

vasolásával, illetve a budapesti szakkönyvtári oktatóközpontok fokozatos háttérbeszorításával tulajdonképpen álkérdést taglal. (Eközben el is tekintek egy sértő oldalvágástól, ti. „a koordinációs központok presztízs szempontjai”-nak emlegetésétől – a tanfolyamok szervezésében semmiféle presztízs nem játszik szerepet, csakis a specifikusság betartására való törekvés.)

Ugyanígy képtelenség Biegelbauernek az a javaslata is, amely a gyakorlóidőnek legalábbis a csökkentését sürgeti, mert ha valóban a nagy és közepes könyvtári szervezetek iskoláznának is be e tanfolyamokra hallgatókat, attól még nem állna fenn „a szakképzetlen dolgozók koncentrációjának”-nak veszélye a könyvtárakban.

Másfelől azonban, ha a tanfolyamok jelenlegi kereteit és gyakorlatát adottnak vesszük, a szerzőnek az ezekkel kapcsolatos „korszerűbb tartalommal való kitöltésre” tett több javaslatával egyet kell értenem. Nevezetesen: valóban megfontolandó (a mi szakkönyvtári tanfolyamunk esetében mindenképpen szükséges) „a számítógépes alapismeretek törzsanyagként való oktatása”. Vele ellentétben azonban szűkebbnek látom azokat az ismeretköröket, amelyek oktatásának redukálásával vagy megszüntetésével ezt meg lehet oldani. Ezek a következők lehetnek: dokumentumleírás, állományalakítás, könyv- és könyvtártörténet.

Ugyancsak gondot okoz a „szakmai nagy-
 ágyúk” oktatókénti megnyerése. Tényleg elő-
 fordul, hogy „az előadások érintetlenül hagy-
 ják a hallgatóságot, a fejek felett száll el a mon-
 danivaló”. (Mellesleg: áttételesen ez a szokás
 is arról tanúskodik, hogy a könyvtárkezelői
 képzésnek indult tanfolyam könyvtársképzési
 formává lépett elő, és a szóban forgó „nagy-
 ágyúk” ennek megfelelően „krenkelik magu-
 kat”, „dobják fel” szakmailag a mondanivaló-
 jukat.) Abban is igaza van Biegelbauer Pálnak,
 hogy „célszerű lenne a még csak néhány he-
 lyen meglévő gyakorlat általánosabbá tétele: az
 ti., hogy a tanfolyam fele táján „mini vizsga”
 keretében számonkérni az eddig elhangzotta-
 kat”. Eleget kellene tenni a tanfolyami koncepció
 ama követelményének is, hogy „a készség-
 szinten elsajátítandó ismeretekre kell a hang-
 súlyt fektetni”. Ezt úgy lehetne megoldani vé-
 leleményem szerint, hogy a jelenleg fél-fél évig
 mereven elválasztott elméleti és gyakorlati ok-
 tatást mindkét félévben „össze kellene kever-
 ni”, azaz elérni, hogy a hallgatók csoportokra
 osztva 2–2 óra elméleti és 2–2 óra gyakorlati ok-
 tatásban részesüljenek tantárgyanként.

Szeretném hangsúlyozni: az egyetértéssel
 tudomásul vett és az OMIKK által is támoga-
 tándónak ítélt javaslatok csak úgy érvényesül-

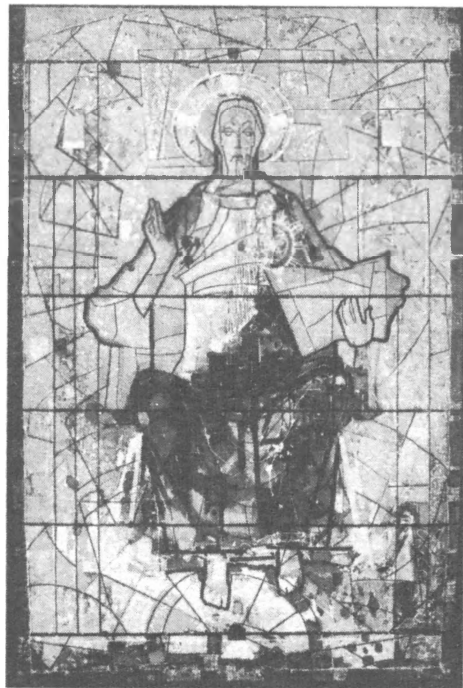
hetnek a képzés gyakorlatában, ha bevezeté-
 sükkel egyidejűleg a szóban forgó miniszteri
 utasítást a lényegét illetően is betartjuk, azaz
 a képzés keretében a továbbiakban szigorúan
 ragaszkodunk a könyvtárkezelői képzéshez.

Mondhatnók persze: mit tegyünk, ha
 „könyvtárainkban még mindig igen magas (28
 százalék) a szakképzetlen munkatársak szá-
 ma”, s e tanfolyamon kívül nincs semmiféle
 olyan képző intézmény, amelyik ezt a helyzetet
 megváltoztathatná. Mégis csak tűrhetetlen,
 hogy a könyvtárakat könyvtárosok helyett egy-
 re inkább könyvtárkezelőkre bizzák! A kibon-
 takozás érdekében azonban fel kellene számol-
 ni a könyvtársképzési rendszerrel kapcsolatos
 balhiteket, amelyek – visszagondolva a hazai
 könyvtársképzés egész eddigi történetére –
 többségükben balsikereket eredményeztek, s
 az új társadalmi-gazdasági körülmények kö-
 zött az ezek jegyében kifejtendő erőfeszítések
 még inkább balsiker-esélyesek. Túl kellene
 jutnunk a következő tabukon:

A könyvtársképzési erőfeszítések zömét
 változatos utóképzési (ráfejelő) formák megte-
 remtésére kellene fordítani, miközben e for-
 mákban – a szükségleteknek megfelelően – hol
 a könyvtári, hol a tájékoztató intézményi ol-
 dalnak kellene előnyt biztosítani (ilyen tervek
 most is vannak az informatorképzésnek a
 BME-n való meghonosításával). Ebből is kö-
 vetkezik: lejárt az uniformizált képzési köve-
 telmények és az uniformizált (a szükségletek-
 hez legfeljebb többé-kevésbé hozzáigazított)
 tantervek kora, a helyükbe – minél előbb, an-
 nál jobb – a modulokból felépített követelmé-
 nyek és tantervek korának kell lépnie, ami egy-
 általán nem lesz zavaró az amúgy is csak az
 alapképzettségeket és teljesítményeket figye-
 lembe vevő „bérézési szabadság” korában.
 Továbbá: a képesítési követelményeket mi-
 előbb „társadalmasítani” kellene, azaz az eze-
 ket tárgyaló (és eddig is csak többé-kevésbé
 betartott, a jövőben pedig egyszerűen be nem
 tartható) miniszteri utasítások kiadása helyett
 a Magyar Könyvtárosok Egyesületét (remél-
 hetőleg előbb-utóbb Magyar Könyvtárosok és
 Informatikusok Egyesülete lesz belőle) kell
 megbízni rugalmas képzési modellek kimun-
 kálásával, illetve ezeknek ajánlásával.

Végül: ha az iménti tabukon sikerülne ma-
 gunkat a fentebb jelölt irányokban túltennünk,
 akkor az országszerte és az OMIKK szervezte
 könyvtárkezelői tanfolyamok további sorsán is
 egyaránt merészebben lehetne töprengenünk.

Szekeres Zsuzsanna

Egy új betegkönyvtár ürügyén a betegkönyvtárügyről

Az Országos Reuma és Fizioterápiás Intézet szakszervezeti könyvtárának ajtajára tett táblán ez áll: „kölcsonöz betegeknek és dolgozók-nak”.

„Ezen a különleges eseményen – az egészségügyben nincs mindennap könyvtárvatás – köszönetet mondok mindazoknak, akik munkájukkal segítettek ennek az igazán szép szakszervezeti könyvtárnak a létrejöttét. Így köszönet illeti az Országos Közművelődési Tanácsot anyagi támogatásáért, az ORFI állami és szakszervezeti vezetésének, kötelezettségét is meghaladó mértékű, segítségét és az intézmény sok-sok dolgozóját, akik a helyiség kialakításában közreműködtek, és nem utolsósorban a könyvtáros szakembereket. Ez az együttműködés példamutató lehet, és szeretnénk is, ha az lenne más intézmények számára is. Magunk részéről szeretnénk Budapesten afféle »minta-hálózatot« létrehozni, vagyis egy olyan egészségügyi szakszervezeti könyvtárhálózatot, amelynek könyvtári egységei nyitottak a betegek előtt is. Ez ma már így van a fővárosi gyógyintézmények egyharmadában, de szeretnénk még 1987-ben kettő, 1988 elején további egy integrált könyvtárat átadni az érdeklődő dolgozóknak és betegeknek. E könyvtárak – miként az ORFI-é is – az EDSZ Központi Könyvtárától kapják alapállományukat, és természetesen a továbbiakban a szakmai módszertani irányítást. Könyvtáraink a gyógyintézmények és a szakszervezeti bizottságok közös fenntartásában működnek.”

Dr. Szalay Szilárd, az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete Budapesti Bizottságának titkára ezekkel a szavakkal köszöntötte az ORFI új könyvtárának megnyitóján a résztvevőket: az intézmény vezetőit, dolgozóit s a néhány – remélhetőleg egyre gyarapodó számú – érdeklődőt.

E könyvtár megnyitásának jelentősége, úgy érzem, túlmutat a helyi eredményeken; a magyar betegkönyvtárügy jelentős állomása. Ha

erről az új könyvtárról beszélünk, akkor szólni kell sok-sok megelőző év munkájáról, tanulságáról, múltról és jövőről egyaránt.

Magyarországon a betegek könyvtárügyének, mondhatni, „történelmi múltja” van. Több évtizede újra és újra felélénkül körülötte a társadalmi érdeklődés, hiszen külföldön az ilyen típusú könyvtárhálózat jobban kiépült már. Az egészségügyi szakszervezet is harminc éve szorgalmazza a megoldást! Érdekvédelemről van szó, ha úgy tetszik kulturális érdekvédelemről, ebben pedig a szakszervezeteknek valódi feladatuk van csakúgy, mint az állami szerveknek is. Gondoljuk csak el: vannak még olyan emberek, akik a kórházban találkoznak először a kultúra bizonyos elemeivel. S hány ember kerül évente kórházba... De gondolhatunk az egészségügyi dolgozók egyre szűkebbre mért szabadidejére és anyagi lehetőségeire is.

1978-ban egy jogszabály tanácsi hatáskörbe utalta a betegkönyvtárak kiépítésének feladatát. A gyakorlatban hamarosan kiderült, hogy ez képtelenség, egyszerű okokból. Egyrészt az állami könyvtárhálózat erejét már lefoglalja egy hasonlóképpen fontos munka: a lakáshoz kötött idős és beteg emberek könyvellátása. Másrészt az egészségügyi intézmények zömében a munkahelyi könyvtár *már ott van*, hát szükségtelen külső megoldást választani. Így történt, hogy a további viták helyett hozzálátunk a gyakorlati tennivalókhoz (a többes szám mindenütt az egészségügyi szakszervezet központi könyvtárának munkaközösségét jelzi). Alapállásunk ez volt: a kórházi betegek és dolgozók könyvellátása állami és szakszervezeti közös feladat. Hat-hét éve folyik a hálózat kiépítése a beteg- és szakszervezeti könyvtárak összevonásával. Így az eddig elszigetelt tevékenység szakmai irányításhoz, módszertani segítséghez, a letétként működő könyvtárak pedig könyvellátáshoz jutottak. Ez az ésszerű lépés meglepő gyorsan elnyerte a gyógyintéz-

mények támogatását. Ma még kevesen tudják, hát érdemes leírni: a gyógyintézmények 30–35 százalékában van már könyvtári ellátás a betegek részére.

Az ORFI könyvtára jelentős állomás, szép példája annak, hogy az összefogás úrrá lehet a gazdasági nehézségeken is. A munkában elnyertük az Országos Közművelődési Tanács anyagi és erkölcsi támogatását, partnerek voltak az SZMT-k, de segítettek az orvosi és tanácsai könyvtárak is. Mindenki érezte: jó ügyet szolgál. A beteg emberek között az olvasók száma meglepő mértékben emelkedett, különösen a gyerekrészelek fogadták boldogan a szerény könyvtári segítséget. A kellő irányítás, az egységesség sok eredményt hozhat, nagyobb anyagi ráfordítás nélkül is, ezért nagyon fontos lenne folytatni a munkát, másként veszendőbe mehetnek az eredmények. Szükség volna országos módszertani központra, és főként a régóta várt átfogó jogszabályra.

Eddig is hittük, de a tapasztalatok még inkább meggyőztek: a betegkönyvtárügy megoldása nem elsősorban pénzkérdés. Am ha a jelen gazdasági helyzetet a kultúrpolitikától szelektív fejlesztést igényel, akkor a támogatásra kiválasztottak közt az egészségügyi szempontból hátrányos helyzetűek könyvellátásának feltétlenül helyet kell kapnia. Ha úgy tetszik, ez politikai szempontból is fontos, hiszen alulról jövő társadalmi kezdeményezésről van szó, sok-sok ember társadalmi munkájáról.

A bennünket körülvevő, mind erősebben gazdaságcentrikus társadalomban az ORFI dolgozóinak összefogása és szemlélete – reméljük – segít ébren tartani azt a gondolatot, hogy a kultúra teremtése nem elsősorban anyagi kérdés, de a kultúra hiánya majd egyszer, későbbi években sokba kerülhet...

Király Istvánné

*

A könyvtár, amelynek megnyitása kapcsán a fenti sorokat olvashattuk, kezdetben 3500 kötettel állt az olvasók – betegek és egészségügyi dolgozók – rendelkezésére. Azt tervezték, hogy még a megnyitás évében, 1987-ben 10 ezer kötetesre nő az állomány, melyet 80 négyzetméteren használhatnak a látogatók. A közös fenntartású könyvtár státuszairól a gyógyintézmény, az állománygyarapításról a szakszervezeti hálózat gondoskodik. A kettős törődés a mindennapi munkában is megnyilvánul: a

könyvtár vezetője igen fontosnak tartja az ápolónőkkel való kapcsolattartást: ők azok, akik állandóan információkat nyújthatnak a betegek állapotáról, gyógyulásáról, és ezzel kapcsolatos olvasási igényeikről, lehetőségeikről.

„Nagy eredménynek tekintem, hogy a könyvtár végre méltó körülmények közé kerülhetett” – mondta a megnyitón az ORFI főigazgató-helyettese, *dr. Megyeri Ágnes*. – „Mostantól valóban megvannak a feltételei annak, hogy sajátos eszközeivel ne csak a műveltség gyarapítását szolgálja, hanem a betegek felgyógyulását is.” Valóban, a mindennap nyitva tartó, és külső kölcsönzést is vállaló könyvtár jelenléte nem csak a szabadon maradt, nehezen múló idő kellemes eltöltését nyújthatja a lábadozóknak, hanem annál többet: a mindennapok rendjéhez való visszatérés előzetesét is. Sőt az sem lehetetlen, hogy akad majd néhány beteg, akinek itt válik lehetővé életében először, hogy rendszeresen olvasson.

Az ORFI könyvtára igen szerencsés körülmények közt nyert elhelyezést. A kórház legalacsony szintjén található, ablakai az udvarra nyílnak, ajtaja előtt, egy tágas, kellemes előtérben található a büfé és egy kis divatboltocska; a mindkettőt vélhetőleg gyakran látogató betegek és dolgozók óhatatlanul szembekerülnek az ízlésesen berendezett, nyugalmat árasztó könyvtár látványával: az előteret üvegfalak különítik el csupán a könyvtár belső tereitől. Odabent pedig szabadpolcos választék, segítőkész könyvtáros és a szabadidő értelmes eltöltésének lehetősége várja őket.

Az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete nagyon sokat tett az utóbbi időben a betegkönyvtárak ügyéért; az egészségügyi intézmé-

nyek egyharmadában ma már működik könyvtár, s ez javarészt az utóbbi öt év eredménye. Többek között ez az oka annak, hogy az ORFI könyvtárának megnyitását nem napi aktualitásként tudatjuk olvasóinkkal, hanem egy ro-

konszenzes és fontos folyamat részeként: az „ideiglenesen hátrányos helyzetű” betegek könyvtári ellátásának ügyében jelent újabb lépcsőfokot a könyvtár.

A. R.

Könyvtári csoportfoglalkozások gyógyuló szenvedélybetegek részére

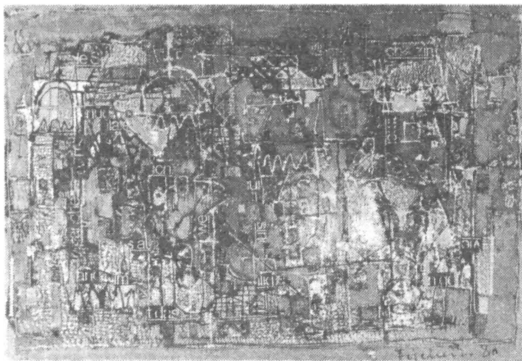
A kábítószerfogyasztást, a pszichotróp – bódulat keltésére alkalmas – szerek élvezetét, az alkoholizmust a szakirodalom nem véletlenül nevezi *pszichoszociális epidémiának*. Az ilyen anyagoktól dependens, függő állapotba kerülő személy két irányban is igen veszélyes hatást fejthet ki. A függőségbe került ember szervezetének organikus-biológiai működése megváltozik. (Elég, ha itt most csak a májzsugorra, a remegő kezekre, a gyulladt kötőhártyájú szemekre, az egyensúlyzavarok kialakulására, a testi állapot általános legyengülésére gondolunk.) A drog, az alkohol a dependens személy pszichés – nemegyszer elméleti – állapotát is alapvetően megváltoztatja, részben a szervezetbe való beépülés által is. Az ilyen ember gondolkodásának, célképzetének középpontjába szenvedélyének tárgya, illetve az annak megszerzésére való törekvés kerül. Erkölcsi gátlásai idővel éppúgy leépülnek, mint emberi kapcsolatai. Teljesen kívül kerül a társadalom mindennapi életén, már csak azért is mert az idegenné, érdektelenné válik számára.

Magától értetődő, hogy az egészséget veszített, személyiségében szétesett, interperszonális kapcsolatokat elhagyó, a társadalmon kívül rekedő, munkát végezni már nem tudó, illetve nem akaró személy szociálisan is szükségsezően a társadalom periferiájára szorul.

Az ilyen személyiség azonban nemcsak szenvedélye hatásmechanizmusának végletes életvitelt eredményező kifejlődésével válhat veszélyessé a társadalom számára, hanem „vonzási erejével” is. Nem véletlen a „kór” esetében az *epidémia* kifejezés használata, mely egyszerre jelent járványt és ragályt. Egy-egy szenvedélybeteg személyiség – főképp a fiatal korosztályok körében, illetve a társadalom szé-

lére sodródottak között – fertőző gócként képes működni.

A veszély nagy, de karanténjellegű megoldásokkal semmire sem megyünk. Sokkal inkább olyan módszerrel, mely az ilyen helyzetű emberek tipikus és egyéni tulajdonságait egyszerre veszi figyelembe, s amely messzemenően magába építi azt a felismerést, hogy az epidémia ellen csak úgy lehet eredményesen fellépni, ha a deviancia biológiai-pszichés-szociális vonásait egyaránt kezelni kívánjuk. A szervezet betegség előtti állapotának visszaállítása, illetve a krízishelyzet feloldása kizárólagosan orvosi feladat. Az „organikus méregtelenítés” azonban csak első fázisa lehet a kezelésnek, nem pedig a terápia maga. Az ilyen kóros anyagokkal *abuzus*, visszaélő személyt pszichésen alkalmassá kell tenni az absztinencia (itt: szabadságként megélt függetlenedés) elfogadására, idővel igénylésére is, ez pedig csak úgy lehetséges, ha *ő maga* akarja szabadulását a kábítószer-től, a kábító hatású pótsze-

rektől vagy az alkoholtól. Sőt, azt is el kell érni, hogy az életében esetleg később felmerülő konfliktusok esetén se ez a szer „ugorjon be” nála, mint problémamegoldó vagy feloldó lehetőség. Ez igen fontos dolog, mivel a szenvedélybetegek az absztinens állapot elérése után is többnyire rendkívül rossz anyagi-egzisztenciális körülmények közé kerülnek vissza, bizonytalan lakás és munkalehetőségekkel. Ekkorra többnyire el is magányosodnak, s jóformán csak az addig „bevált” problémamegoldó modellt ismerik.

A könyvtári csoportfoglalkozások szerepe

A könyvtár lehetőségei elsősorban az úgynevezett utógondozási szakaszban jelentősek, amikor a „megtisztult” személyiség visszaesésének megakadályozása a cél. De lehetőségei vannak a könyvtárnak, illetve a könyvtárosoknak a terápiás folyamatba való bekapcsolódásra is.

A krízislevezetés – biológiai „mentesítés” – okfeltárás szakaszába a könyvtár bekapcsolódni nem tud. De a terápiás folyamat pszichés kondíciót alakító-erősítő szakaszában már szerepet kaphatnak a könyvtárosok (többek között öntevékeny csoportok irányításában).

Számszám esetben nem mutatkozik célszerűnek az az amerikai gyakorlat, melyet csoportos, nyilvános önfeltárásnak is nevezünk. Ezt Magyarországon sokkal inkább *face to face* (két ember, a dependens és a terapeuta, azaz a gyógyító egymás közötti kapcsolatában) kell elvégezni. Elég, ha csak arra gondolunk, hogy Magyarország tudvalevőleg „kis ország”, ahol a híreknek, különösen ha a pikantériát sem nélkülözik, szárnyuk van. Az emberek társadalmi megítélése pedig alapvetően egzisztenciális jellegű – vagyis munkahelyhez, munkakörhöz vagy munkatársakhoz kötődő –, nem pedig teljesítményorientált, amikor is a „mit tudsz felmutatni”, „mit értél el” kérdések megválaszolása a döntő. A teljesítményt a dependencia nyilvánosságra kerülése nem kérdőjelezi meg, de a társadalmi egzisztenciát igen.

Míg azonban maga az önfeltárás, a példaként való feljajánkozás nem mindig ésszerű nálunk, addig a módszer éltető eszméje, a meghatározott magatartásformák, magatartási modellek, krízishelyzetek nyilvános – felelősséget követelő – elemzése elengedhetetlen. Itt talán az „ábrázoló példák” elővezetése, megje-

lenítése, szituációkhoz való alakítása a könyvtáros számára a legmegfelelőbb módszer – természetesen célirányosan váltogatva, konzultálva a csoport pszichiáterével, pszichológusával.

A másik, s még inkább kapcsolódásra alkalmas terület az utógondozás szakasza. Ilyenkor az abuzus személyek már túljutottak biológiai függésük korszakán, pszichésen is elfogadták, sőt már akarják is az absztinenciát, s lassan-lassan visszakerülnek a „normális” élet keretei közé. Ugyanakkor folyamatos megerősítésre szorulnak abban, hogy saját szándékaiknak meg tudjanak felelni: mindennapjaikban jelentkező problémáik megoldása ne a „jól bevált” módszer szerint történjen.

A megerősítést, a biztonságtudatot a csoportösszetartozás érzése képes sokszorozára hatványozni. De az ilyen volt szenvedélybetegek esetében a csoport csak azokból állhat, vagy nagyrészt azokból kell állnia, akikről mindannyian tudják, hogy szintén átestek ezen az epidémián. (Egymás előtt sokszor már önmagában ez a tény hitelt kölcsönöz szavuknak, problémáik megoldhatóságáról szóló beszámolóiknak.)

Az újra és újra jelentkező problémák megoldásához természetesen elengedhetetlen az orvos, a pszichiáter, a pszichológus, esetleg a gyógypedagógus segítségével, már csak azért is, nehogy egy-egy visszaeső „újrafertőzze” a már absztinenseket. Ugyanakkor nem célszerű, hogy ezek a csoportok még mindig az egészségügyi hálózat keretén belül működjenek. Igen fontos az absztinens számára annak tudata, hogy valamikori dependenciája már nem áll fenn. S nem csupán úgy, hogy a fizikális függőség már nem parancsoló szükségszerűség, hanem úgy is, hogy tudja, érzi: a pszichés kötődés is a múlté. Vagyis arra a tudatra is szüksége van az ex-drogistának, az ex-alkoholistának, hogy ő már gyógyult. Ezt erősíti az, hogy korábbi kezelésének színterén túllépve kikerül az egészségügy keretei közül (bár annak segítségét még élvezheti). A normális társadalmi életbe való visszatérésnek külsőségekben való tárgyasulása is elengedhetetlen a pszichés stabilitáshoz.

Mivel azonban a társadalomban az absztinenssé váló személy még jó ideig, esetleg évekig is idegenül, de legalábbis bizonytalanul mozog, valamilyen átvezető időszakra szüksége van. *Ehhez tud a könyvtár segítséget nyújtani.*

Nem egészségügyi intézmény, tehát gyó-

gyultnak érezheti magát. Olyannak, aki megszabadulva dependenciájától, vállalja az „utógondozotti” csoporthoz való kötődését. Ugyanakkor a könyvtár mégis formális intézmény, melynek keretei-szabályai segítik az eligazodásban, csökkentik „társadalmi tériszonyát”. Ahol folytatható az egészségügy keretei között megkezdett csoportterápia, immár új keretek között. Oly módon, hogy a csoportfoglalkozások tematikája kiegészülhet a mindennapi élet időszerű problémáival. S az sem mellékes szempont, hogy a terápia folytatásához kapcsolódva szabadidő-lekötési lehetőséget is nyújt a könyvtár, aminek jelentősége akkor érzékelhető, ha tudjuk, hogy főképp az első időkben, amíg az absztinens személy teljes ér-

téküen vissza nem kerül a társadalomba – családjába, munkahelyére, ismerősei körébe –, 18addig időmilliomos, ami fölöttébb veszélyes számára.

Ez a közösségteremtés, biztonságteremtés, a tapasztalatszerzés biztosítása, a fölös idő értelmes lekötése lehet a könyvtár feladata a szenvedélybetegségek társadalmi kezelésének folyamatában. A legnagyobb eredményként pedig talán azt lehet majd elkönyvelni, ha egy-egy absztinens személy e csoportból kiválva – mivel reszocializációja megoldódott – már „csak” mint „egyszerű-szimpla” olvasnivalgyó ember veszi igénybe a könyvtár alapszolgáltatásait.

Dr. Csalay András

Margó

A tájékozódás ára

Nem lepott meg a Könyvértékesítő Vállalat körlevele, amely szerint az *Új Könyvek* című állománygyarapítási tájékoztatót 1988-ban csak azok a könyvtárak kapják, melyek arra előfizetnek. Az előfizetői díj – évi 300 forint – a pénz gyors elértéktelenedésének korában nem is látszik soknak. Mégis megdöbbsentem. Engem ugyanis nem vigasztal az a megjegyzés, hogy a kiadványt periodikumként is elő lehet fizetni, tehát nem terheli a könyvbeszerzési keretet. Én ugyanis – ellentétben e mondat fogalmazójával – tudom, hogy a kisteleplések folyóiratpolcain már évek óta nem lelhető periodikum, leszámítva a *Szovjetunió* és a *Lányok*, *Asszonyok* példányait, amelyeket valamiféle központi pénzből fizetnek elő valahol. Nem is sejtve, hogy rendkívül rosszízű propaganda e lapok meglelte akkor, amikor magyar kiskönyvtár polcán magyar újság nem lelhető.

Elkeseredésem valódi oka az, hogy az általam irányított magyaróvári ellátórendszer 16 tagkönyvtárának kétharmadában ezután nem lesz módja a könyvtárosnak és olvasóinak tájékozódni a megjelenő művekről, a könyvtáros nem érvényesítheti igényét rendeléskor. E könyvtárak nagyobbik része ugyanis 4000 forint beszerzési kerettel „száll be” a rendszer

költségvetésébe, az előfizetési díj tehát a befizetett összeg 8 százalékát vonná el.

Így kénytelenek lesznek megbízni bennem. Abban, hogy ezután is képviselem érdekeiket. Hiszen azt, hogy a kiszállítandó újdonságok száma tovább apadjon, még nehezebben viselnék el. Könyvtárunk gyűjtemény jellegét már úgyis régen „szétverte” az infláció.

Könyvtáros kollégáim tehát „megbízhatnak” majd bennem. Én már nem bízom ennyire magamban. Hisz *csak* személyes kapcsolatokra nem lehet semmilyen rendszert építeni!

Nekem más fáj. Az, hogy miközben az információ egyre több pénzbe kerül, hogy a tájékozódásért fizetni kell, és egyre többet, az egyes állampolgárok mindinkább másodrangúnak minősülnek attól függően, hol élnek, hol lépnek kapcsolatba az állítólag funkcionáló könyvtári rendszerrel. (Hadd említsem most csak a könyvtárközi kölcsönzés postaköltségét. Az olvasókkal kifizettetett postaköltségét!)

Az, hogy a tájékozódás elemi jog, túlmutat e keserű glossza keretein. S hogy létezik valamiféle közművelődési törvény is, amelyben szó esik, lehetőség adatik a szolgáltatások ingyenességéről? Nevetőizmomat ingerli. S arra késztet, hogy fejlesszem szelektív emlékezőképességemet!

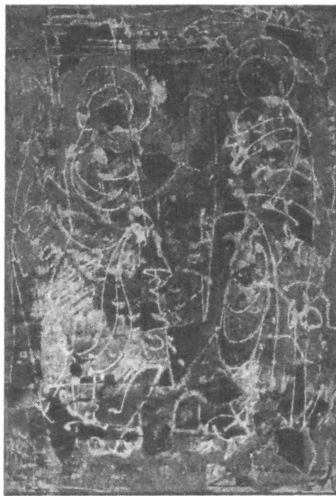
Böröndi Lajos

A helytörténeti gyűjtemények kezeléséről, a helyismereti munka kérdéseiről rendeztek regionális továbbképzést az Eger melletti Noszvajon. A résztvevők, Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Nógrád és Pest megyék helyismereti munkát végző könyvtárosai nemcsak a szakma alapkérdéseit és legfontosabb feladatait ismertető-boncoló előadásokat hallgattak meg (*Gerő Gyula, Lisztes László, Rónai Tamás és Vajda Kornél* tartottak referátumokat), de egymás munkájával is megismerkedtek, részint egy-egy gyűjteményt részletesen ismertető korreferátum révén, részint az előadásokat követő, kötetlen beszélgetésbe átrővő viták során. A legnagyobb érdeklődést, és természetesen vitát, a helyismereti munka számítógépesítésének kérdései, a könyvtártörténeti dokumentációval kapcsolatos feladatok, valamint a gyűjteményszervezés modern elvei keltették. A háromnapos továbbképzés – elsősorban a házigazdák, a Heves Megyei Könyvtár vezetői és munkatársai jóvoltából – nemcsak szakmai szempontból bizonyult hasznosnak és termékenynek, emberi és művészi élményekkel is jócskán gazdagította a résztvevőket.

Először tárgyalta önálló napirendi pontként a megye könyvtárügyének kérdéseit a Vas Megyei Tanács. Az ülésen jelen volt és felszólalt *Pusztai Ferenc* miniszterhelyettes is, aki hangsúlyozta, hogy „változó világunkban” a könyvtáraknak nemcsak megnőtt, meg is változott a szerepük, az új feladatok pedig maximális erőbedobást igényelnek. *Takács Miklós*, a szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár igazgatója a legégetőbb gondokról, köztük a megyei könyvtár raktározási nehézségeiről beszélt, utalva arra is, hogy annak idején, a tervezésnél bizony elkelt volna valamivel több előrelátás. *Dr. Bors Zoltán*, a megyei tanács elnöke – talán ígéretként is felfogható módon – arról szólt, hogy a raktározási gondok megoldhatók, fontosabb a jövő feladataira koncentrálni. Természe-

tesen szóba kerültek az ülésen a megye könyvtárainak és könyvtárosainak helyi, konkrét problémái is rendre: a gazdasági nehézségek, a hálózat gondjai, a beszerzési nehézségek, a könyvtárközi kölcsönzések lassúsága és költséges volta stb. A megyei tanácsstagok felszólalásaiból kiderült, hogy a megye „gazdái” nemcsak jól ismerik a könyvtári problémákat, de számos előremutató elképzeléssel is rendelkeznek.

A Komárom Megyei Tanács is napirendre tűzte a megye könyvtárügyének megtárgyalását: az ülésen, amelyen vendégként részt vettek olyan országos tekintélyű szakemberek is, mint *Szente Ferenc*, az OSZK főigazgató-helyettese, *Majkó Katalin*, az OPKM főmunkatársa, *Verseghy*

György, az Állami Gorkij Könyvtár főigazgató-helyettese, arról tárgyaltak, miként illeszkednek a megyében lévő könyvtárak a megye közművelődési, oktatási, felnőttnevelési és termelési struktúráiba; miként lehetne fejleszteni a könyvtári hálózatokat; milyen stratégiákat érdemes és szükséges kialakítani a könyvtári „vonalon” az ország és a megye jelen feladatainak körében. Sok szó esett a fejlesztés kérdéseiről, a tartalékok mozgósításának gondjairól, a változtatások

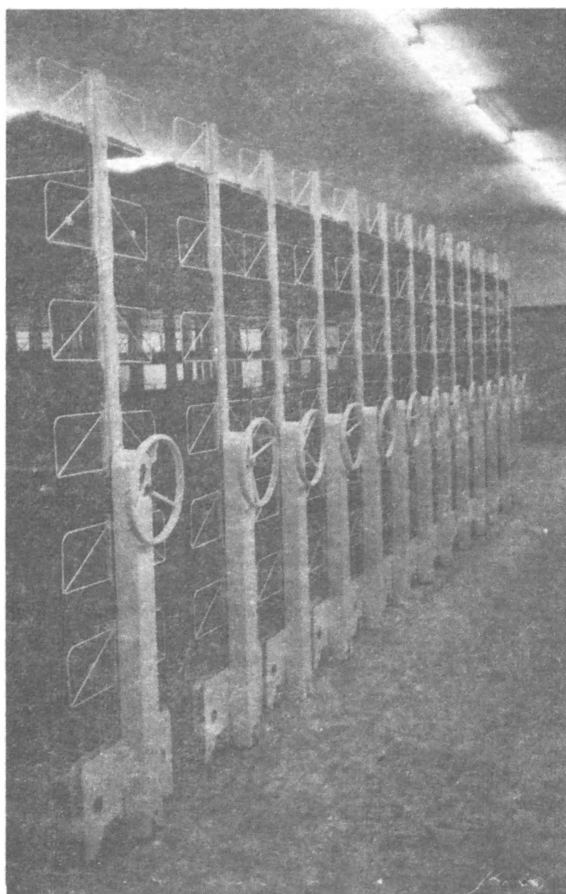
Holmi

szükségességéről, a könyvtári tartalmi munka változásairól, az együttműködés követelményeiről, a szakma belső problémáiról (állománygyarapítási gondok, könyvtárosfizetések, infrastrukturális hiányok stb.) és a könyvtárakkal szemben felmerülő igényekről.

A Hatvani Városi Könyvtár újdonságokkal, plusz szolgáltatásokkal készült fel az olvasótáborokban „felplankolt”, igényesebbé vált ifjú olvasók fogadására. Lemezpremierekkel, klubszerűen kialakított zenehallgatási lehetőségekkel fogadja az egyelőre csak ilyen módon „megfogható” potenciális olvasókat, de oly módon, hogy e „csalogatónak” szánt programok vonzóak, újszerűek legyenek a törzstagoknak is. Könyvbarát kört is szervez a könyvtár, ráadásul „önellátót”, vagyis olyant, amely „önmagát szolgálja ki”: előadók helyett a résztvevők, a tagok maguk szólnak – egyetemi szinten – egy-egy kiadványról, könyvészeti-tudományos kuriózumról. Terveznek országjárást is, meghívják a *História* című folyóirat szerkesztőségét eszmecsere-re és még sok egyebet is tartogatnak tarsolyukban.

A szabadkai és a csantavéri könyvtárban jártak a Somogyi Könyvtár és a Mórakalmi Nagyközségi Könyvtár munkatársai. A látogatás nem csak szakmai tapasztalatcserére adott alkalmat, hanem írásban rögzített együttműködési megállapodás aláírására is. A jugoszláviai csantavéri könyvtár és a mórakalmiak a jövőben gondosan előkészített tervek alapján működnek együtt olvasóik jobb kiszolgálása érdekében.

Könyvtára berendezéséhez ajánljuk

MERABONA

és

TÉKA

típusú bútorainkat,

melyek

IRINGÓ

alvázra szerelve

tömörraktárak

berendezésére is

alkalmasak

Gyártja: MEZŐGÉPIPARI

SZÖVETKEZETI

KÖZÖS VÁLLALAT, SZANY

**Felvilágosítás, berendezési tervek, árajánlat készítése:
CAVALLONI GYÖNGYI**

Budapest XXII., Csap u. 14/a. 1222

Telefonüzenet: 663-226

Milyennek látnak minket a magyarok?

Lorraine Rocco a *The Philadelphia Inquirer* 1987. évi augusztus 23-i, vasárnapi számában cikket írt *Cherry Hill könyvtára tetszést aratott Magyarországon* címmel. A cikket az alábbiakban közöljük teljes terjedelmében.

★

Ha Magyarországon valamiféle „dupla vagy semmi” játékban abban versenyeznének, ki tud több kérdésre felelni, néhányan a résztvevők közül képesek lennének választ adni a következőkre:

Hol van Cherry Hill könyvtára?

Hány tagja volt a könyvtárnak 1984-ben?

Hány könyvet kölcsönöztek ki a könyvtárból 1984-ben?

Hol találhatók az olvasótermek?

Hogy ez lehetetlen? Egyáltalán nem az, ha az illetők elolvasták a *Könyvtáros* című magyarországi folyóirat ez évi májusi számát, amelyben helyet kapott Kellner Béla „Egy amerikai könyvtár olvasója voltam” című cikke.

Ez a folyóirat a napokban érkezett meg Magyarországról David C. Munn, a Cherry Hill-i könyvtár igazgatójának címezve. Második lapján angol nyelvű dedikáció olvasható: „Cikketmet David C. Munn úrnak és munkatársainak ajánlom”, az aláírás: Kellner Béla.

– Megdöbbentem, amikor fellapoztam a folyóiratot, és láttam, hogy egy egész cikk található benne könyvtárunkról és annak szolgáltatásairól, mégpedig részletes és igen pontos információkkal – mondotta Munn, amikor megmutatta a folyóiratot látogatóinak. A folyóirat-számot egyébként szeptember 20-áig közszemlére tették ki a könyvtárban.

– Talán mondanom sem kell, mennyire büszke vagyok – mondta. – Nem túl gyakran fordul elő, hogy egy New Jersey-i könyvtár a nemzetközi érdeklődés homlokterébe kerül.

Az viszont némi gondot okozott Munn-nak,

hogy a kérdéses cikk magyar nyelven íródott.

– Semmit sem értettem belőle, kivéve a „Cherry Hill”, a „Cherry Hill News”, a „The Philadelphia Inquirer” és a „Wall Street Journal” szavakat – mesélte, rámutatva a szövegben a megfelelő helyekre.

De nem kellett sokáig kutatnia fordító után. Haladéktalanul Körös Alizhoz fordult, a könyvtár egyik rész munkaidős munkatársához, aki 78 esztendővel ezelőtt Magyarországon született, és folyékonyan olvas és beszél magyarul.

– Olyan izgatott voltam – mesélte Körös Aliz később –, és annyira meglepődtem, amikor megláttam a lapot, hogy alig tudtam kivárni, amíg hazavihetem és elolvashatom. És amikor a cikk végére értem, így szóltam: Hogy az ördögbe tudta összeszedni (Kellner Béla) ezeket az információkat? Annyira pontosak voltak, hogy nem akartam hinni a szememnek.

Kellner, a cikk szerzője, a Kaposvári Megyei Könyvtár 78 éves nyugalmazott igazgatója. Ismereteit akkor szerezte, amikor tavaly több alkalommal felkereste a Cherry Hill-i könyvtárt. Feleségével, Margittal meglátogatták Cherry Hill-ben lakó lányukat, Juditot és családját. Judith Illy elmondotta, hogy édesapja gyakran elkísérte unokáját, a 14 esztendőes Nicole-t a könyvtárba.

– Apámra igen jó benyomást tett a könyvtár – meséli Judith Illy, a philadelphiai orvosakadémia kutató orvosa. – Nagyon színvonalasnak találta, és meglepte őt, milyen sokan látogatják és használják állományát.

Kellner négy lapos cikkéhez a könyvtárat ábrázoló grafikus ábra is készült, az épület mindhárom szintjének alaprajzával.

Körös Aliz, aki előszóban több látogatónak is lefordította a cikket, elmondotta, hogy Kellner írásából kitűnik: „rangrejtve” végezte megfigyeléseit, vagyis nem árulta el, hogy kol-

léga, hogy ő is könyvtáros. Egyszerűen kiváltott egy látogatójegyet, és igénybe vette a könyvtár szolgáltatásait.

A részletek ismertetése előtt általános leírást ad Cherry Hillről. Közli, hogy a városban az emberek többsége saját családi házában lakik, de hozzáteszi, hogy egyesek „három-ötemeletes” épületek bérlakásaiban élnek.

A levegő – amint írja – „viszonylag tiszta”. Sok a zöldterület, a virágoskert és a gyümölcsös, valamint a „sportpálya, nyitott és fedett egyaránt”. Elismerően szól Cherry Hill „szép, modern iskoláiról”, amelyekben „igen jól ellátott könyvtárak” vannak, de megállapítja, hogy ennek ellenére sok gyerek keresi fel a városi közművelődési könyvtárat.

Összefoglalót ad a könyvtár történetéről, leírja építészeti sajátosságait, dicséri a tágas parkolót, külön megemlítve, hogy a látogatók gépkocsival érkeznek. A parkolás ingyenes, és „addig maradhatnak ott, ameddig akarnak” teszi hozzá.

Némi nosztalgiával állapítja meg, hogy a Cherry Hill-i könyvtárra nagyobb figyelmet fordítanak a helyi hírközlő eszközök, mint náluk odahaza a legtöbb magyarországi könyvtárra. Elmondja, hogy a helyi újságok gyakran beszámolnak munkájáról, tevékenységéről, és a cikkeket időnként fényképek is tarkítják.

A magyar szerzőnek tetszett a „modern, gépesített kölcsönzési adminisztráció”, leírja, hogyan rögzítik a könyvek és a kölcsönzők adatait, és miképp tüntetik fel a lejárát idejét

a könyv tábláján elhelyezett kölcsönzőjegyen.

Kellner ezután statisztikai adatokat közöl a forgalomról, és összeveti az 1980. és az 1984. év költségvetését. (1984-ben a könyvtárnak 65 478 beiratkozott olvasója volt, és 115 ezer könyvet kölcsönöztek.) Bár a szerző nem említi meg, honnan szerezte e számadatokat, Munn feltételezi, hogy a könyvtár nyilvántartásaiból származnak.

Noha Kellner egyszer sem említi Munnt név szerint, a cikk utolsó bekezdésében szól róla, amikor is utal a könyvtárak és a könyvtárosok egyetemes problémájára.

Körös Aliz fordításában ez így hangzik: „Ha beszéltem volna az igazgatóval, és megkérdezem tőle, elegendő-e a pénz, ami rendelkezésére áll, bizonyára azt válaszolja: nem elegendő.”

Munn, ez a kötelességtudó könyvtáros, gondoskodni kíván róla, hogy mindezeket az információkat megőrizték a leendő könyvtárlátogatók számára is. A magyar folyóiratot annak rendje és módja szerint elhelyezik a könyvtár raktárának polcán, és meglétét feltüntetik a katalógusban.

★

A *Philadelphia Inquirer* cikkét két illusztráció kíséri. Az elsón Körös Aliz látható, a könyvtár igazgatójával, kezükben a *Könyvtáros* májusi számával, amint elmélyülten tanulmányozzák Kellner Béla írását; a másikon Fábián Zitának a könyvtárról lapunkban megjelent rajza látható.

Fitz József élete és munkássága

3. Könyvszakértői és társadalmi tevékenysége 1920-tól 1945-ig

Fitz József munkásságának legfontosabb területére könyvtörténeti és könyvtárvezetői, illetve gyakorló könyvtárosi tevékenysége volt. A teljes képhez azonban hozzátartozik, hogy örömmel és készségesen vett részt minden olyan kezdeményezésben, amely a könyv kultúra érdekében történt. Szívesen tartott előadásokat különböző intézmények, szervezetek felkérésére: több alkalommal részt vett, illetve tartott előadást a könyvkereskedők és a nyomdászok egyesületének rendezvényein. Ismeretterjesztő cikkeket is készségesen adott különböző lapoknak. Sőt felismerte az új és nagyhatású tömegkommunikációs eszközben, a rádióban rejlő lehetőségeket. Gyakran tartott rádióelőadásokat különféle témákról. Elképzelhető, hogy az első könyvtári rádióközvetítésben is szerepe volt (legalábbis nincs tudomásunk arról, hogy 1938 előtt már adott volna műsort a rádió magyar könyvtárból). A *Magyar Könyvszemle* (1938. 93. 1.) így számolt be az eseményről: „Helyszini rádióközvetítés volt a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárából január 6-án. Az egyes osztályok vezetői ismertették gyűjteményeiket. A közvetítés iránt nagy érdeklődés nyilvánult meg. Kíváncsinos volna, ha vidéki nagy tudományos intézményeinkből is adna helyszini közvetítést a Rádió.”

Nem hivatalos jellegű, társadalmi tevékenységei sorából három területet kívánunk ismertetni. Természetesen meglehetősen mesterkélt dolog „nem hivatalos” jellegűnek nevezni ezeket a tevékenységeit, mint látni fogjuk, számos esetben szervesen kapcsolódtak tudományos vagy éppen könyvtárvezetői munkásságához. Ő volt első elnöke az 1935-ben megalakult Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egye-

sületének. Kevésbé ismert, hogy titkára volt a Magyar Bibliophil Társaságnak, illetve szakértőként aktívan közreműködött néhány nagy könyvtár felmérésében.

Szakértői tevékenysége

Szakértői tevékenységét a húszas években kezdte meg. 1920. május 22-én készítette el a *Ságody-könyvtár*ról szakvéleményét. A könyvtárban kéziratok mellett ősnymtatványok és régi magyar könyvek is voltak (45/1132), de elvállalta olyan könyvtárak értékének felbecsülését is, amelyekben ilyenek nem fordultak elő (45/627).

Tudományos szempontból is jelentős volt a közreműködése a *Vigyázó-könyvtár* anyagának értékelésében. *Vigyázó Sándor* könyvtárát eredetileg a Széchényi Könyvtárra kívánta hagyni, a könyvtár azonban nem mutatott érdeklődést a gyűjtemény iránt, így a kissé különc könyvgyűjtő a Tudományos Akadémiára hagyta könyvtárát. A *Vigyázó-könyvtár* egyéb ritkaságok mellett sok ősnymtatványt és kódexet tartalmazott. *Vigyázó* gyűjtői példaképe *Apponyi Sándor* volt, a 17 ezer kötetes könyvtárt azonban nem sikerült olyan egységes szempontok szerint kialakítania, mint Apponyinak *Hungarica*-gyűjteményét. Feltehetően ezért nem akarta mindenáron megszerezni az OSZK. *Balogh Jenő*, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára 1928. szeptember 24-én kérte fel Fitzet, hogy mint az ősnymtatványok és a régi nyomtatványok szakértője működjön közre a könyvek értékének megállapításában. A levélből kiderül, hogy a kódexek becslésére az Akadémia *Jakubovich Emilt* kérte

fel (45/24). A becsléssel Fitz meglehetősen gyorsan elkészült; *Berzeviczy Albert*, az Akadémia elnöke 1929. január 12-én köszönte meg munkáját (45/84). Nemi tiszteletdíjat is kaptak később; legalábbis erre utal Jakubovichnak 1932. április 26-án Fitzhez írott levele (45/291). Ebben Jakubovich megemlítette, hogy 500 pengőt kapott az Akadémiától, javasolta Fitznek, hogy ő is vegyen fel ugyanennyit. Jakubovich ezt az összeget egyébként előlegnek tekintette; hogy végül is mennyi tiszteletdíjat kapott, nem derül ki.

A Vigyázó-könyvtár legértékesebb nyomtatványaiból Fitz kiállítást is rendezett a Magyar Bibliophil Társaság égisze alatt, sajnos a társaság erről a kiállításról katalógust nem adott ki, mivel éppen anyagi nehézségekkel küzdött. Így nem tudjuk, milyen könyvek szerepeltek az Iparművészeti Múzeumban 1930. március 9-én megnyitott kiállításon. A *Magyar Hírlap* tudósításából kiderül, hogy *Berkovits Ilona* személyében segítője is akadt Fitznek a rendezés munkájában.

A Vigyázó-könyvtár szakértői becslése első sorban erkölcsi és tudományos szempontból volt jelentős. Ismerjük azonban egy olyan könyvtárbecslését is, amely egyértelműen rendkívül jövedelmező tevékenység volt; a tudományos szempont másodlagosnak tekinthető. *Gróf Károlyi György* hitbizománnyt kívánt létesíteni birtokából, melyhez tekintélyes, 6800 kötetes könyvtár is járult. A hitbizományok létesítésével foglalkozó szerv, az Országos Földbirtokrendező Bizottság a könyvtár értékének megállapítására Fitz Józsefet, *Trócsányi Zoltánt* és *Ranschburg Gusztávot* kérte fel. Fejenként 4300 pengőt, az akkori időben hatalmas összegű tiszteletdíjat kaptak. A Károlyi család soknak is találta az összeget, megpróbálta bírósági úton elérni a honorárium csökkentését. Az Országos Földbirtokrendező Bizottság azonban 1928. február 11-i ítéletében nem változtatott az összegben. Az indoklás szerint „Nem pusztán a könyvanyag jegyzékbe foglalása és az egyes műveknek közkezen forgó katalógusok alapján való könyvpiaci árának a megállapítása történt, hanem az egyes művek átvizsgálásával állapítottat meg azok teljessége vagy egyes hiányai, figyelembe véteték az egyes művek különböző kiadásai közt fennforgó, az értékre nézve nagy befolyással bíró különbségek. Nemcsak helyi, hanem külföldi tudakozódást is szükségessé tett, 29 napot vett igénybe” (45/513). E könyvtárbecsléssel kapcsolatos az az anekdota is, melyet Fitz mesélt

Bisztray Gyulának, majd ő *Jókedvű magyar irodalom* című kötetében meg is írt. Fitz ebben az időben az Egyetemi Könyvtár kéziratárának volt vezetője; felbecsülhetetlen értékek voltak rábízva. Amikor Ranschburg megtudta, mennyi a fizetése, „összecsapta kezét s elhűlve kiáltott fel – Kétszáznyolcvan pengő?! És ilyen kevés fizetés mellett ekkora kincseket mernek a doktor úr kezére bízni?!”

A Magyar Bibliophil Társaság

A Magyar Bibliophil Társaság 1920-ban alakult meg, azzal a céllal, hogy a hazai könyvművészeti mozgalom szervezője legyen, de emellett az alapítók az alapszabályban arra is utaltak, hogy a társaság a magyar könyv- és könyvtártörténeti kutatásokban is közreműködjön. Maga Fitz is a társaságnak ez utóbbi tevékenységét tekintette maradandónak. Egy 1958-as cikkében (*Bibliofil értékeink*. = *A Könyvtáros*, 1958. 5. sz. 359–361. l.) így emlékezett a társaságra: „Két és három évtizeddel ezelőtt könyvbarátaink a »Magyar Bibliophil Társaság«-ba tömörültek. Minthogy tagjai könyvek dolgában fukar természetűek voltak, a Társaságnak nem az volt a célja, hogy – miként a mai Bélyeggyűjtők Klubjában szokás – helyiségeiben csereberéljenek, hanem hogy szakismeretekkel támogatassák egymást. Még ismeretlen, vagy elkallódás után újra felbukkanó ritkaságokra hívták fel a figyelmet. A Társaság hasonmásokat, kiadójelvény-gyűjteményt és könyvészeti szakkönyveket adott ki. Fóruma volt a magyar könyvtörténeteknek.”

Természetesen nem szabad arra gondolni, hogy Fitz csak tudományos társaságot látott a bibliophil társaságban. Becsülte, értékelte a szép könyvet, annak előállítóit (*Kner Imre* jó barátja volt), könyvtárigazgatóként arra törekedett, hogy az OSZK kiadványai is szép kiállításban, méltó külsővel jelenjenek meg. Tudjuk azt is, hogy az OSZK-ban kiállításon kívánta bemutatni a magyar könyvnyomdászat legszebb darabjait, sőt egy bibliofil igényű sorozat megindítását is tervezte, *A Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára nemzeti kincseinek hasonmásai* címmel. A sorozatból anyagi okok miatt csak egy kötet jelent meg Bartoniek Emma közreadásában (*Szent István törvényeinek XII. századi kézírata, az Admonti kódex*).

Nem lehet csodálni tehát, hogy aktívan be-

kapcsolódott a társaság munkájába. *Végh Gyula*, a bibliophil társaság elnöke 1923. június 19-én értesítette Fitzet, hogy a társaság választmányi ülése megválasztotta másodtitkárnak (45/749). A másodtitkár feladata sokrétű volt: ő vezette az üléseken készített jegyzőkönyveket, szervezte a társaság működését. A másik titkár, *Eisler Mihály József* főorvos, híres könyvgyűjtő volt ugyan, de nem szakember, ezért a „professzionista” feladatok értelemszerűen Fitzre hárultak. Bár bekapcsolódott a társaság munkájába, rövidesen felmentését kérte a titkári teendők alól, mivel berlini tanulmányútja miatt nem tudja ellátni feladatát. A társaság vezetősége lemondását nem fogadta el, így hazatérése után folytatta titkári működését.

A húszas évek első felében Fitz részt vett a társaság különböző kiállításainak előkészítésében, rendezésében, sokszor név nélkül. Erre utal a következő eset. 1926-ban szabadságát töltötte, de megkérte barátját, *Prohászka Lajost*, nézzen utána a kiállítás előkészületi munkáinak. *Prohászka* 1926. augusztus 22-én válaszolt (45/561), leveléből kiderül, hogy Fitz távollétében gyakorlatilag semmi sem történt: a kiállítás rendezésére felkért társasági tag el sem kezdte az anyaggyűjtést, mert – mint *Prohászka* írta – „amint a szavaiból kivettem, ezt a dolgot is – magyarul mondva – rád szeretné szólni. Azt kívánná, hogy az Egyetemi Könyvtár ’primitív szakkatalógusa’ alapján (ő nevezte így) kijelöltessenek azok a munkák, melyek a kiállításra kerülnének – ő majd csak tanáccsal szolgál.”

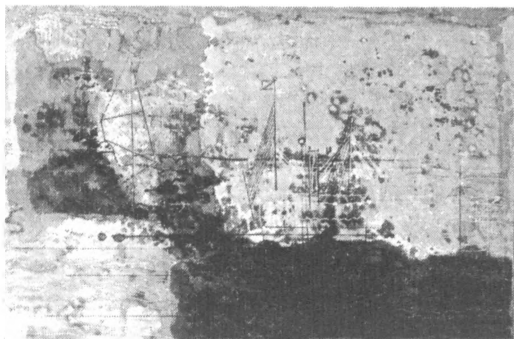
A kiállításrendezés mellett Fitz kisebb cikkeket is írt a *Magyar Bibliophil Szemlé*be, mely ugyan nem a társaság hivatalos lapja volt, de érthető módon rendszeresen beszámolt a társasággal kapcsolatos eseményekről. Fitz el-

sősorban az Egyetemi Könyvtárról számolt be a lapban, de kritikái is megjelentek. A *Szemle* hírt adott Fitz berlini tanulmányútjáról is, 1925-ben a lap 91. oldalán jelent meg az alábbi hír: „Dr. Fitz József könyvtárőr Berlinben az ősnymtatványok egyetemes katalógusának egybeállításában vesz részt, kimutatást készít az összes – tartalmilag – magyar vonatkozású ősnymtatványokról, s az Egyetemi Könyvtár ősnymtatványkatalógusát kiegészíti azzal, hogy minden példányról kimutatja, hány lelőhelyen, hány példányban ismeretes, milyen árakat ért el aukciókon és antiquáriusoknál.”

Mint titkár, ő vezette a társaság választmányának, vagyis vezetőségének üléseiről készült jegyzőkönyveket. Fennmaradt az a füzet, melyet az üléseken vezetett, és melyből később a szabályos jegyzőkönyveket összeállította. Az első füzet, sajnos, hiányzik. A fennmaradt füzet első bejegyzése az 1927. december 7-i ülésről szól, az utolsó pedig az 1930. április 29-iről (45/1159). A füzetből kiderül, hogy Fitz három ügynek volt felelőse ezekben az években. Az egyik a Vigyázó-könyvtár anyagából készült kiállítás volt, erről röviden már megemlékeztünk. A másik az 1929-ben megindított könyvművészeti versenyben történő közreműködése. Kner Imre javaslatára a társaság 1929-től rendszeresen kitűntette az év legszebb könyveit. Az 1929. december 10-i választmányi ülés ítélte oda első alkalommal a díjakat. A verseny feltételeit Fitz ismertette.

A társaság 1930. február 5-i választmányi ülésén javasolta, hogy a bibliophil társaság jelentessen meg egy könyvet a Szent Imre-év tiszteletére. Ebben Szent István fiához írott *Intelmeinek* első magyar fordítását kellene kiadni, melyet *Spangár András* (1678–1744) készítette. A tervet a társaság jóváhagyta, így április 29-én Fitz már arról számolt be, hogy felvette a kapcsolatot Kner Imrével, aki elvállalta a kötet nyomdai munkáit. A könyv – *Szent István király Intelmei Imre herceghez* – Fitz utószavával még abban az évben, 1930-ban meg is jelent.

1928-ban megbízást kapott a Magyar Szemle Társaságtól, hogy *A könyv története* címmel írjon ismeretterjesztő könyvet a népszerű *Kincsestár* című sorozat számára. A könyv 1930-ban meg is jelent. A bibliophil társaság tudomást szerzett a készülő könyvről, és megkérte a Magyar Szemle Társaságot, járuljon hozzá, hogy a kis kötet – a sorozat kötetei csak 80 lap terjedelműek lehettek – bibliofil igényű változatban is megjelenhessen, 100 példányban.

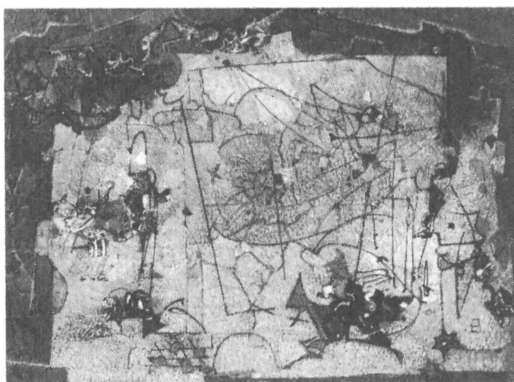

Így a könyvből külön kiadás is készült. Ez a változat elnyerte a Magyar Bibliophil Társaság 1931. évi kitüntetését. (Nem a szerzőt, hanem a nyomdát, illetve a kiadót tüntette ki az oklevéllel a bibliophil társaság.)

E kötet megjelenésével egy időben Fitz és a társaság kapcsolatában változás következett be: Fitz lemondott titkári tisztségéről – ekkor nevezték ki Pécsre igazgatónak. A társaság ezúttal elfogadta lemondását, de a vezetőség remélte, hogy nem szakítja meg teljesen kapcsolatát a bibliophil társasággal. 1932-ben megválasztották a vezetőség tagjának: 1944–1945-ben pedig átmenetileg az elnöki tisztséget is betöltötte.

A bibliophil társaság és Fitz kapcsolatának legmaradandóbb értékű dokumentuma is ezekben az években keletkezett: *Hess András*-ról írott könyve a társaság kiadásában jelent meg.

A közvetlen ösztönzést a mű megírására Végh Gyulától, a társaság elnökétől kapta, aki egyik pécsi útja során megismerkedett Fitz idevágó kutatásaival. Végh 1931. február 4-én vetette fel, hogy nem írná-e meg Hess András, illetve a budai ősnymda történetét (45/749). Fitz elvállalta a könyv megírását, ez derül ki Végh Gyula 1931. február 14-én kelt második leveléből. Ekkor már a részletekre vonatkozó ajánlatokat (terjedelem, honorárium, határidő, nyomda) kért Fitzől. Fitz erre részletes választ adott; a kész könyvből 12 példányra tartott igényt, ívenként 50 pengő honoráriumot kért, és 1931 szeptemberére vállalta a megírást. Azt is javasolta, hogy a Székesfővárosi Nyomda készítse el a könyvet. Azért esett erre a nyomdára a választása, mert néhány évvel korábban itt jelent meg *Ballagi Aladár Buda és Pest a világirodalomban* című bibliográfiája, és ebből látható volt, hogy a nyomdának vannak speciális jelei az ősnymtatványok betűtípusainak érzékeltetésére. Végh Gyula nem bízott abban, hogy a Székesfővárosi Nyomda alkalmas ennek az igényes feladatnak az elvégzésére, ezért azt javasolta, hogy kérjenek ajánlatot különböző nyomdáktól. Több nyomda is pályázott, mint *Enyvvári Jenő* 1931. szeptember 24-i leveléből kiderül, a legkedvezőbb ajánlatot a Hungária Nyomda adta, így emellett döntöttek (45/148). Mivel Fitz késett a kézirattal, Enyvvári sürgette. Fitz az elkészült kéziratot 1931. november 24-én adta postára, Enyvvári Jenő ezen a napon értesítette, hogy Kner Imre módosította korábbi ajánlatát, és hajlandó kéziszedéssel, lényegesen ol-

csóbban kinyomtatni a könyvet, mint eredeti árajánlata volt. Kner nyilván fontosnak tartotta a könyv megjelenését, egyben tisztelgésnek is felfoghatta a nyomdász előt. Kner számos olyan észrevételt, módosító javaslatot tett a könyv szövegével kapcsolatban, melyek mindenképpen hasznára voltak a könyvnek. Fitz elméleti szakember volt, nem képzett nyomdász – Kner viszont a gyakorló nyomdász, tipográfus szemszögéből adott tanácsokat. A könyv példányszámát is Kner javaslatára emelték fel 500-ról 600-ra. A kötet 1932 áprilisában jelent meg. Később idegen nyelvű tartalmi kivonatok is készültek belőle, ezek a külföldi szakkörökkel is megismertették a monográfia legfontosabb megállapításait.

Amikor Fitz 1934-től ismét Budapesten élt és dolgozott, igyekezett a Magyar Bibliophil Társaság és az Országos Széchényi Könyvtár közötti kapcsolatokat megszilárdítani. Erre korábban is volt példa, már a húszas években is jelent meg közös kiadású kötet; Fitz ezt a gyakorlatot kívánta folytatni. Az idő azonban nem kedvezett az együttműködésnek; a bibliophil társaság a harmincas évek eleje óta válságba küzdött: több tag kilépett, nem volt elég pénzük. Fitz mindenestre fontosnak tartotta a társaság működését; erre utal az a levele, melyet abból az alkalomból írt, hogy 1937-ben felkérték egy új bibliofil mozgalom, a Magyar Bibliofilek Szövetsége támogatására. Ez a szövetség könyvkiadói programmal kezdte működését; elvállalta az új szövetség társelnöki tisztségét. Ezt írta: „Tengődik szegény [a bibliophil társaság], tagjai egyre fogynak, pénze kevés, emiatt nem is tud sokat produkálni. Egy vagy két évenként megjelenik egy kiadványa, néha rendez egy kiállítást, évente megdicséri a legszebb magyar kiadványokat. Vajon nem fogja ez az ifjú, erőteljes duzzadó Szövetség a

legyengült régi Társaságot leteríteni? De aztán úgy láttam a dolgot, hogy a Társaság erkölcsi tőkéje nincs veszélyben, a célok nem teljesen azonosak.”

Fitz főigazgatósága alatt a bibliophil társaság és az OSZK közös kiadásában két kiadvány jelent meg. Az egyik Végh Gyula *Régi magyar könyvkötések rajzai az Országos Széchényi Könyvtárban* című írása volt. Az elegáns kötet valójában az 1936-ban rendezett kiállítás katalógusa volt. Két változat készült belőle, az OSZK számára nyomott példányokon szerepel a sorozati megjelölés is: „A Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárának címjegyzéke”. A másik 1938-ban jelent meg, Hubay Ilona: *Missalia Hungarica. Régi magyar misekönyvek. „Az Országos Széchényi Könyvtár Kiadványai”* sorozati címet viselő kötetből a bibliophil társaság 200 példányt vett át.

A társaság működésének utolsó eseménye az 1947-ben megrendezett kiállítás, „A szép francia könyv” volt. Előzményei 1942-re nyúlnak vissza, ekkor merült fel a gondolat, hogy az OSZK-ban kellene megrendezni a kiállítást. Fitz pártolta az ötletet, felkérte *Szentkuthy Pált* a rendezésre, de maga is aktívan közreműködött az előkészületekben. 1942 nyarán azonban a minisztérium a háború miatt leállította az előkészületeket, így csak a háború után nyílt meg a kiállítás.

Szólni kell a bibliophil társaság és Fitz kapcsolatának egy korábbi eseményéről is. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottsága 1933-ban kereste meg a bibliophil társaságot, hogy állítsák össze a szakterületükön használatos kifejezések jegyzékét. Az Akadémia átiratát Enyvvári Jenő 1933. július 4-én küldte meg Fitznek, kérve, hogy készítse el a jegyzékét: „... Téged itélt legalkalmasabbnak arra, hogy az átiratot elintézd, vagyis a könyvre és a bibliográfiára vonatkozó műszavak jegyzékét összeállítsd” (45/148). Fitz a megbízatást elvállalta, sajnos e fontos jegyzék még nem került elő.

A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete

Pálvölgyi Endre kutatásaiból ismert, hogy hazánkban a könyvtárosok már a múlt század 80-as éveiben kísérletet tettek érdekvédelmi és szakmai egyesület létrehozására (*Könyvtáros, 1987. 2. sz. 87–94. l.*). Az első kísérletek után

azonban csak századunk húszas éveiben merült fel újra a gondolat egyesület vagy szövetség alapítására. *Hóman Bálint* még mint a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója 1929-ben vetette fel az egyesület gondolatát. 1929. június 8-án értekezletet tartott, melyre Fitz is meghívta (45/265): „Magyarország könyvtárosai és levéltárosai szövetségének megalakítása tárgyában bizalmi megbeszélést kívánnék tartani. Különös súlyt helyeznék rá, hogy a Te véleményedet is hallhassuk, miért is nagyon kérlek, hogy f. hó 8-án de. 11-kor hivatali helyiségekben megjelenni sziveskedjél.” Az értekezleten részt vevők kimondták a Magyar Könyvtárosok Szövetségének megalakítását, a végleges megalakulás előkészítésére bizottságot jelöltek ki. Együttal felvették a kapcsolatot a külfölddel. Pasteiner Iván részt vett az Olaszországban megrendezett nemzetközi könyvtáros és bibliográfus kongresszuson, ahol bejelentette a magyar szövetség megalakulását és csatlakozását a nemzetközi szövetséghez (*Magyar Könyvszemle, 1930. 164–165. l.*). Ezután néhány évig csak az előkészítő munka folyt; Pasteiner Iván kezdeményezésére 1932. október 15-én tartottak újabb értekezletet, melyen megvitatták az alapszabályt, és felkérték a levéltárosokat a csatlakozásra. 1935. január 31-én immár az OSZK-ban tartottak újabb ülést, véglegesítették az alapszabályt. Az alakuló közgyűlésre 1935. június 26-án, a Magyar Tudományos Akadémia épületében került sor. Az egyesület elfogadta az alapszabályt, amely szerint a fő cél a könyvtár- és levéltárügy tudományos és közcéljainak felkarolása, a könyvtárosok és levéltárosok közti állandó kapcsolat biztosítása, a könyvtárosok és levéltárosok testületi érdekeinek támogatása és a könyvkultúra fejlesztésének előmozdítása.

Az új egyesület elnöke Fitz lett. Első elnöki beszédében a legsürgősebb teendőként a könyvtáros- és levéltárosképzés intézményessé tételét, a szakfolyóirat kérdését, végül egy közös katalogizálási rendszer kidolgozását és a gyakorlatba való átültetését jelölte meg. Ezen az ülésen ugyan nem foglalkozott a csere és a duplum kérdéseivel, különböző leveleiből és írásaiból azonban kiderül, hogy az egyesületnek ezen a két területen is feladatokat szánt.

A fenti programponatok közül számára a legfontosabb, vagy mondhatjuk úgy is, legszemélyesebb ügy a könyvtárosképzés volt. Már láttuk, hogy a húszas évektől kezdve annak a véleményének adott hangot, hogy szervezett könyvtárosképzésre van szükség. Maga is

igyekezett a rendelkezésre álló formákat kihasználni mint előadó, de nyilvánvaló volt, hogy rendszeres képzésre csak intézményes keretek között nyílik lehetőség.

Az egyesület 1936. október 2-án tartott közgyűlése úgy döntött, hogy megrendezi az első könyvtárosképző tanfolyamot. A könyvtári szakosztály 1936. november 16-i ülése foglalkozott a konkrét teendőkkel. Fitz kidolgozta a szervezeti szabályzatot, a tanrendet és összeállította a vizsgarendet is. Szerette volna elérni, hogy a tanfolyam záróvizsgáján a minisztérium is képviseltesse magát. *Asztalos Miklós*, a tanfolyam titkára 1937. március 17-én számolt be Fitznek arról, hogy ez nem sikerült: „Beszéltem Schneller Vilmossal [a minisztériumban a könyvtári ügyekkel foglalkozó tanácsossal], aki közölte, hogy nem javasolta a vizsgabiztos kiküldését, mert a tanfolyamot magántestület tartja, minden hivatalos kezdeményezéstől függetlenül. Ettől eltekintve a tanfolyamot igen hasznosnak és fontosnak itéli.”

1937. január 10-én küldték szét a jelentkezési lapokat a könyvtáraknak. 25-30 jelentkezőre számítottak, de a tanfolyam szervezőinek meglepetésére 82-en jelentkeztek. Az előadásokat 1937. február 1-jén kezdték, az utolsó előadás március 22-én volt. Naponta du. 1 és 2 óra, illetve este 6 és 8 óra között voltak az előadások és a gyakorlatok. A hallgatók 15 tárgyat hallgattak, ezek közül Fitz 2 tárgynak volt előadója: 12 órában a könyvtári igazgatásról, 7 órában pedig az ösnyomtatvány-meghatározásról adott elő. A 82 hallgató közül 70-en tettek záróvizsgát.

Fitz az egyesületben elmondott egyik beszédében foglalkozott a tanfolyammal. Feltehetően 1937. június 16-án mondta el az évi közgyűlésen (45/1182/6). Az első tanfolyamot kísérleti tanfolyamnak minősítette, leszögezve, hogy a képzés még egyáltalán nincs megnyugtató helyzetben. Utalt arra, hogy az egyesületben viták folytak a tananyagról, a tematikáról, általában a képzésről. Megállapította, hogy azért „nem tudunk megegyezni, mert nincsenek saját tapasztalataink. Elhatároztuk tehát, hogy a nélkülözhetetlen tapasztalatok megszerzése végett egyelőre kísérleti tanfolyamot rendezünk”. Ezután ráért a tapasztalatok összegzésére. Véleménye szerint helyes volt a nagy könyvtárak összefogása, együttműködése, a további tanfolyamokat is eszerint kell rendezni. A budapesti nagy könyvtárak azonban képtelenek voltak egyszerre 10-20 hallgatót fogadni: a nagy létszám gátolta a könyvtári

munkát, és – mint Fitz ismertette – azt kérték a könyvtárigazgatók, hogy a jövőben csupán 1-2 hallgatót osszanak be gyakorlatra. Ebből az óhajból vonta le Fitz azt a következtetést, hogy a legközelebbi tanfolyamon legfeljebb 12-15 résztvevő lehet.

„A kérdés most már csak az – folytatta előadását – kit lehet akkor a tanfolyamra bocsátani? A legtöbb vezető, akivel beszéltem, azt óhajtja, hogy a hallgatókat csak maguk az érdekelt könyvtárak jelölhessék ki, még pedig mindegyik csak olyant, akinek első – gyakornoki – kinevezése vagy más – napidíjas, tiszteletdíjas vagy Ádobos [ÁDOB = Állástalan Diplomások Országos Bizottsága] – alkalmazására kilátás van.” Fitz elvileg elfogadta a könyvtárvezetőknek ezt az álláspontját, de kifejtette, hogy csak olyanok jelentkezhetnek, akiknek már van könyvtári gyakorlatuk. Ezt a következőkkel indokolta: „A vizsgaeredményekből ugyanis azt láttuk, hogy a csupán a tanmenetben előírt gyakorlatok elvégzése a hallgatóknak még nem adott megfelelő áttekintést és átérzést a könyvtári szolgálat gyakorlati teendőiben. Maga a gyakorlat nem elég: a tényleges szolgálatot is ismerniök kell.” Foglalkozott a tananyaggal is, megállapítva, hogy „csak olyan tantárgyakat vettünk fel, melyeket minden könyvtárnak bármilyen beosztásban tudnia kell. A katalógizálás szabályainak alapos és minden részletre kiterjedő ismeretét, a legfontosabb bibliográfiák jellemzését, a tizedes osztályozásban való otthonosságot, a könyvtártudomány többi stúdiumában azonban csupán az alapfogalmak és elemi tudnivalók előadását és számonkérését tűztük ki célul”. A tantervről megállapította, hogy jó volt, de felmerült az igény: az egyesület később indítson speciális tanfolyamokat különböző témákról, így paleográfiai, kézirat-restaurátori, könyv-, nyomdászati- és könyvtártörténeti tárgyakból is.

A következő tanfolyamokon azonban hosszabb időre kell elosztani a tananyagot, mivel „a tanrend zsúfoltsága rendkívüli erőfeszítésre kényszerítette, a végén ki is merítette az előadókat, a gyakorlatvezetőket és a hallgatókat egyaránt”. Ezután azt javasolta, hogy a két hónappal szemben a jövőben ugyanezeket a tárgyakat 4-5 hónapon keresztül adják elő, „úgy, hogy minden előadási napra csak 1 elméleti óra essék és ez se vegye el az előadók szabad idejét, a délutáni és esti órákat, hanem legyen délben, 1 és 2 óra között, hivatalos időben”.

A második tanfolyamra 1937. december 1.

és 1938. április 5-e között került sor. A kongresszuson vázolt Fitz-javaslatok csak részben valósultak meg. A nagy érdeklődésre való tekintettel kénytelenek voltak több hallgatót felvenni. Bár huszonötben maximálták a létszámot, 9 budapesti és 2 vidéki könyvtár 30 munkatársa jelentkezett. Úgy döntöttek, hogy a viszonylag magas létszámmal is megindítják a tanfolyamot. A korábbi két hónappal szemben viszont valóban tovább tartott a tanfolyam, így nem volt annyira kimerítő, mint az első. Fitz e tanfolyamon is két tárgyat adott elő, de némi változás itt is megfigyelhető. Az ösnyomtatvány-meghatározás 7 óráján kívül Fitz 10 órában könyvtártörténetet adott elő. Korábbi tárgyát részben *Dávid Antal* vette át, aki gyakorlati könyvtártan címmel tartott előadást, az első tanfolyamhoz képest emelt óraszámban. Az előzővel szemben némileg növekedett az egész tanfolyam óraszám: 100-ról 105-re, de – mint említettük – ezt időben jobban szétűzva adták elő. A második tanfolyam végén 21 hallgató tett vizsgát. *Asztalos Miklós*, a tanfolyam titkára jelentését a második tanfolyamról azzal fejezte be, hogy „a két tanfolyam egyelőre kielégítette a szükségleteket, s újabb tanfolyam rendezésére előreláthatóan 1939 őszéig nem kerül sor”. Újabb tanfolyam azonban egyáltalán nem indult.

Fitz 1945. május 11-én *Teleki Géza* miniszterhez írott beadványában így foglalta össze a háború alatt történeteket: „A háború kitörése óta a tanfolyamok szüneteltek. Nyilvánvaló volt, hogy az eddigi módon nem folytatható: az előadók tiszteletdíj nélkül, egyéb hivatalos teendőik mellett önzetlenül vállalták a közreműködést, s ezt az anyagi erőikben szűkölködő egyesület nem kívánhatta tőlük állandóan; a vidéki hallgatók pedig saját költségükön, vagy intézeteik szerényre mért támogatása mellett kedvezőtlen körülmények közt voltak kényte-

lenek részt venni. Kétségtelen, hogy megfelelő állami támogatás nélkül ilyen tanfolyamok csak rövid életűek lehetnek. Az állami támogatásra ugyan megkaptuk a biztatást, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium méltányolta és a kinevezéseknél időnként tekintetbe vette a tanfolyamon nyert végbizonyítványokat, kívánta is a tanfolyamok folytatását, s erre a célra 1944 folyamán is kiutalt az Egyesületnek 2000 p.-t, mindazonáltal az ilyen elképzelésű támogatás nem fogja az eddigi magyar könyvtárosképzés esetlegességét, bizonytalanságát megszüntetni, rendszerességét biztosítani” (45/1214). Az egyesületnek és Fitznek tehát a háború éveire annyit sikerült kiharcolni, hogy a VKM legalább némi anyagi támogatást hajlandó volt adni.

Az egyesület működése a háború alatt, sőt már előtte is meglehetősen nehézé vált. Maga Fitz is fokozódó rosszkedvvel követte az események alakulását. Az 1938. június 15-én tartott közgyűlésen elnöki beszédében a könyvtárak szerepének módosulásával foglalkozott. Francia kutatók megállapításaira és elemzéseire építve, érezhető aggodalommal fogalmazta meg a humán értékek devalválódását. „Ma a szellemi élet az agitáció jegyében él. Fűrge, vakmerő és energikus fanatikusok világnézetek diadaláért harcolnak, mint a humanizmus kora előtt, a középkorban. Világnézet, fanatizmus és agitáció: ez volt a középkori szellem mozgató ereje is. Világnézetet kiméletlen hajthatatlansággal, gyakran megborzasztó kegyetlenséggel kierőszakolni: ez volt a középkor módszere is. Nem csoda, ha a ma szellemi élete a középkoréhoz hasonló alakban nyilvánul.” A háború alatti beszédeiben ezek a gondolatok még direkter formában fejeződtek ki. Egyenesen olvasás válságáról beszélt. Sokat olvasnak az emberek – állapította meg – de mit? Sokat használnak a könyvtárt – de mire? Igazolásokot kérnek, származásról, pályafutásról, munkáról – a könyvtár humanisztikus jellegétől idegen tevékenységre használják fel az egyes gyűjteményeket. Egyik beszédében egyenesen elvetette a könyvtár mint információs hely elméletét. Ma ezt már nem tudjuk elfogadni, de rögtön érthetővé válik, ha hozzátesszük, hogy Fitz a német könyvtárakat hozta fel példának. Elhatárolta magát a német könyvtárak gyakorlatától, mert ott a háború alatt a totális propaganda szolgálatába állított osztályokat létesítettek. Fitz ebben a helyzetben a magyar könyvtárügy előtt két feladatot látott: az értékek megőrzését, mentését, illetve

a felkészülést a háború utáni helyzetre. E feladatok egyik eszközeként a bibliográfiát jelölte meg.

A bibliográfiát nyilván tágan értelmezte. Láttuk, hogy az OSZK ilyen irányú tevékenységét mennyire fejlesztette, és azt is láttuk, hogy épp a háború első éveiben nagyszabású elképzelései voltak nemzeti szakbibliográfiák kiadására. De az egyesületet is felhasználta különböző kiadványok megjelentetésére.

Elsősorban a *Magyar Könyvszemle* újraindítását szorgalmazta. A folyóirat kétféle szünet után 1937-től jelent meg újra, mint a magyar közkönyvtárak folyóirata. Szerkesztését a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete megbízásából *Trócsányi Zoltán* végezte. Fitz az egyesület kiadásában bibliográfiai sorozatot kívánt indítani. Ennek csak első kötete jelent meg, 1938-ban: *A szellemtudományok magyar bibliográfiája. A történeti vonatkozású irodalom 1935, Vass Klára* összeállításában. Sikerkült az egyesület évkönyveit is megjelentetni, 1937–1943 között 4 kötet látott napvilágot. Fitznek döntő szerepe volt abban, hogy *Gulyás Pál* munkája, a *Magyar írók élete és munkái* megindulhatott. Gulyás a kötet előszavában így foglalta össze Fitz szerepét: „Csak a legnagyobb hálával emlékezhetek meg Fitz öméltségéről, aki vérbeli könyvtáros léteire teljesen átérzvéen a Magyar írók jelentőségét, nemcsak hogy mindent elkövetett, hogy kutatómunkám zavartalanul tovább folyhasson, hanem amikor látta, hogy az a vállalat, melyre Hóman miniszter gondolt, a mű kiadásától húzódozik, a nála megszokott energiával vette kezébe az ügyet. Elhatározta, hogy mint a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete kiadványát fogja piacra dobni, előfizetés útján teremtvé elő a szükséges összeget.” Fitz minden igyekezete ellenére sem lehetett volna kiadni a könyvet – az előfizetési felhívásra ugyanis csak 80 jelentkező akadt –, ha a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium és a Magyar Tudományos Akadémia nem kötelezte volna magát 50–50 példány előfizetésére. Így, ezzel a meglehetősen bizonytalan, de mégis kézzelfogható támogatással kezdte meg kiadni az egyesület 1939-től Gulyás Pál munkáját.

Az egyesület első ülésén – mint láttuk – Fitz három feladatot jelölt meg, amelyek elvégzése legsürgősebb feladata az egyesületnek. Ezek közül megoldódott a könyvtárosképzés és a szakfolyóirat – a *Magyar Könyvszemle* – kiadásának ügye. Fitz ezen az ülésen harmadiknak a közös katalogizálási gyakorlat bevezetését je-

lölte meg. Feltehetően itt is megkísérelt előrelépni. Az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ első nyomtatott katalogizálási szabályzatát 1928-ban adta ki. A bővített, második kiadás 1944-ben jelent meg. Mint *N. Rácz Aranka* megállapítja, az új kiadás „főleg a testületi szerzőre vonatkozó fejezetekkel bővült. Ezt a nagy jelentőségű változást kétségtelenül elősegítette az Országos Széchényi Könyvtár 1936-ban megkezdett rekatalogizáló munkája, amely ekkortól kezdve alkalmazta – angol és francia szabályzatok mintájára – a mechanikus elvet az anonimák esetében és a testületi szerzőt”. Fitz szerepe tehát – közvetve – az új katalogizálási szabályzat megjelentetésében is kimutatható (*N. Rácz Aranka: A katalogizálási szabályok nemzetközi egyetemes felé. 1960. 10. l. Különnyomat az OSZK 1958-as évkönyvéből*).

Elképzeléseit csak részben tudta megvalósítani. A terv nagy volt, de az eredmény sem kicsi. Igaza van *Haraszthy Gyulának*, amikor így jellemzi Fitz működését: „...tette, amit kötelességének érzett, nem egyszer reménytelenül is. Maga elé tűzött feladatát teljesítette; helytállt a napi munkában, a tudomány területén, szolgálta az emberiség és a magyarság eszméjét” (i. m. 138. l.).

Kitekintés: 1945 után

1946-ban megvált a Széchényi Könyvtártól. Nyugdíjba ment, de korántsem hagyta abba kutatásait. A megelőző korszak részleteredményeit ezekben az években összegezte, és megjelentette összefoglaló munkáit. 1948-ban hagyta el a sajtót *A magyar nyomdászat 1848–1849* című kötete – a munkát egyébként az Országos Széchényi Könyvtár megbízása alapján végezte –, 1959-ben jelent meg *A magyar könyv története 1711-ig* című népszerű összefoglalója, és ugyanebben az évben adta ki az Akadémiai Kiadó nyomdászat-történetének első kötetét: *A magyar nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedeleme története. 1. A mohácsi vész előtt. Élete végéig dolgozott a több kötetesre tervezett kézikönyv megírásán, de csak a második kötetet tudta befejezni, ez, a reformáció korszakának történeteit ismertető kötet is már halála után, 1967-ben jelent meg.*

Tudományos munkássága mellett tevékeny részt vállalt nyugdíjasként is a magyar könyv-

tárügyben. Az ötvenes évek elején az Országos Könyvtári Központ tudományos tanácsadója volt a központ 1952. évi megszüntetéséig. Az OKK megbízásából 1951-ben elkészítette „Szempontok a profilozáshoz” című szakvéleményét, melyben a könyvtárak gyűjtőkörének kialakításáról fejtette ki véleményét (45/1429). Tagja volt annak a bizottságnak, amely a könyvtárak létszámnormáit állapította meg (45/1429; 1952. január 9-i jelentés). Ebben az évben még egy szakvéleményt készített: a Közgazdasági Dokumentációs Központ tizedes rendszerű szakkatalógusának kialakításához nyújtott be javaslatot (45/1303).

Még az Országos Könyvtári Központ kezdeményezte a különböző könyvtári szabványok megjelentetését a Magyar Szabványügyi Hivatallal együttműködve. Fitz szakértőként 1956–1957-ben a Szabványügyi Hivatal felkérésére részt vett az MSZ 3477. *Bibliográfiai hivatkozás* és az MSZ 2155. *Könyvtári elnevezések és meghatározások* kidolgozásában (45/1230).

Az OKT megszüntetése után a TIT-nél vállalt könyvtárosi állást. Egészen 1960-ig dolgozott a társulat könyvtárában. *Mód Aladár* 1958. május 21-én kelt levelében mondott köszönetet „azért a fáradhatatlan odaadó munkáért, amelyet Fitz József elvtárs mint Társulatunk dolgozója népünk kulturális haladása ér-

dekében kifejtett” (45/1236). De nemcsak mint könyvtáros tevékenykedett a társulatnál: irodalomtörténeti témákról is tartott ismeretterjesztő előadásokat. Amikor 1960-ban megvált a TIT-től, könyvtárosi és előadói munkásságát a társulat meleg hangú levélben köszönte meg (45/1236).

Az 1950-es években a könyvtárosképzésbe is intenzíven bekapcsolódott. 1952-ben az OKT által rendezett könyvtárosi tanfolyamon könyvtártörténeti előadásokat tartott. 1954-ben bekapcsolódott az ELTE-n folyó oktatói munkába. Az egyetem 1954. december 23-án felkérte egy hallgató könyvtári gyakorlatának irányítására a TIT könyvtárában, 1955. február 1-től március 6-ig. A következő évben külső előadóként könyv- és könyvtártörténeti előadásokkal kezdte meg oktatói tevékenységét; feltehetően *Kőhalmi Béla* javaslatára valósult meg több évtizedes elképzelése, részvétele az egyetemi könyvtárosképzésben. Tudományos munkái mellett oktatói tevékenységének is szólt 1957-ben az irodalomtudományok kandidátusa cím megadása.

1963-tól mind súlyosabbá váló betegsége már nem tette lehetővé részvételét a magyar könyvtárügyben, 1964. szeptember 12-én meghalt.

Pogány György

Perszonália

A Hazafias Népfront Országos Tanácsa Darvas József emlékéremmel és emléklappal fejezte ki elismerését az olvasó néperért mozgalom szervezésében, támogatásában közreműködő személyeknek, társadalmi munkásoknak. A könyvtárügy területéről kitüntetésben részesült *Aranyos Károly*, a Honvédelmi Minisztérium munkatársa; *Arató Antal*, az OSZK KMK osztályvezetője; *Drucker Tibor*, a Könyvértékesítő Vállalat igazgatója; *Füleki Mihály*, a Hadtudományi Könyvtár igazgatója; *Juhász Jenő*, az MM könyvtári osztályának vezetője; *Kocsis István*, a Hatvani Városi Könyvtár igazgatója; *Mikó Zoltán*, az FSZEK ny. osztályvezetője; *Szente Ferenc*, az OSZK főigazgatóhelyettese; *Verseghy György*, az Állami Gorkij Könyvtár főigazgatóhelyettese.

A kitüntetetteknek szívből gratulálunk.

Elhunyt Szöllősy Kálmán, a Pécsi Városi Könyvtár nyugalmazott igazgatója, hosszú, súlyos betegség után, 71 éves korában. Emlékét nemcsak a pécsi könyvtárosok, volt munkatársai, tanítványai és utódai, de az egész könyvtáros szakma őrzi.

Elhunyt Molnár Ágnes, a magyar könyvtárügy fáradhatatlan, szerény, ám annál szorgosabb munkása. Hosszú éveken keresztül dolgozott a KMK tájékoztatási osztályán, nyugdíjasként pedig a *Könyvtárosnak* volt „névtelenül” is nélkülözhetetlen, feladatait maximális pontossággal és magas színvonalon ellátó munkatársa. Fájdalommal búcsúzunk tőle.

Fischer Ernő

Nem könnyű feladat művészetéről filozofálni. Igen, filozofálni, mert gazdag életművének tekintélyes hányada valóban filozófiai mélységet jár be. Kutatja a Világmindenséget s totalitásából feltárja a dialektika és a metafizika nagy összefüggéseinek egy-egy szeletét, értelemmel felfogható s esztétikai-etikai szempontból hasznosítható részét. Ez a Teremtés titkait, a valóság rejtett arcát fürkésző bölcselő persze legfőképp is festő, aki a műalkotás létrejöttét olyan szabadságvágy eszményeként képzei el és valósítja meg, mely több stíluskategóriát egyszerre fogad be és rejtve használ fel. Önvallomása szerint mindenkor vágya, hogy „az alkotásokban egyszerre kapjon helyet a rajzosság és festőiség, a keménység és a lágy-ság, a formai kötöttség és a kötetlenség, a véges és végtelen.” Vagyis igenlés és tagadás dialektikája, ami a fejlődés alapfeltétele. E mozgástörvény logikáját azonban bonyolult összetevők korrelatív rendszere határozza meg.

Fischer Ernő képeinek tematikája és tartalma nagyjából két csoportba osztható: tárgyias és elvont; anyagi és szellemi. A tárgyias-elvont megjelenítés egyik ragyogó példája *Hajók* című műve, melynek „impreszionisztikus” vibrálása felbontja, majd máris oldott egységbe rendezi a kompozíciót. E festői lelemény tartalmi lényege: költői látomás szintjére emelni a jelenségek harmonikus rendjét.

Életművének az anyagi-szellemi szférában elhelyezkedő produktumai mértéktartóan elvontak, megőrzik a figurativitás alapelemeit, ugyanakkor kifinomult szellemi intenzitás társul melléjük, amely már ezoterikus tartományba vezet. Tematikailag szépen megférnek itt egymással a „pogány” mitológiai jelenetek meg az evangéliumi történetek vagy azok szereplői, mivel a hangsúly az abszolút ideán, a transzcendens valóságérzetén és az örök igaz-

ságok keresésén-bizonyításán van. A *Golgota* vagy a *Christos Pantocrator* táblaképek láttán tehát nem az az *elsődleges* kérdés, hogy mit ábrázol és hogyan, hanem: milyen eszmét, tartalmat, világlátást hoz érzelmi-lelki közelbe.

Nem hanyagolható el azonban a „hogyan?” sem, sőt fontosságát éppenséggel az általa kialakított sajátos stílus, megkülönböztető formajegy (is) bizonyítja. Ilyenformán képeinek stílus ismérve: egy uralkodó, de visszafogott alapszín és annak tónusértékei, melyben élénk kis színfoltok vibrálnak, majd mindezt finom vonalhálózatú, bravúrosan megfestett faktúra szövi át. Ekképp összegezódik művészetében a lelki mélységből fakadó artisztikum és a magabiztos kéz általi attraktivitás.

Végül aligha szorul bizonyításra a műveiből áradó monumentális hatás, amely nyilvánvaló az olyan alkotónál, akinek érdeklődése az Univerzum végtelen tereit, ismert és ismeretlen dimenzióit veszi célba s azok összefüggéseinek a lényegére kíván válaszolni a művészi megismerés módszerével.

★

Fischer Ernő (1013 Bp. Krisztina krt. 24.) 1914-ben született Losoncon. Művészeti tanulmányait Prágában, majd a budapesti Képzőművészeti Főiskolán végezte el. Vezette a Népművészeti Intézet képzőművészeti osztályát s tanított a szegedi Tanárképző Főiskolán, ahol a rajztanszék vezetője volt. 1974-ben nyugdíjba ment. Mintegy 25 hazai és külföldi önálló tárlata volt; s számos kollektív kiállításon szerepelt. A pályatársak legjava becsüli, amit kétséggel megérdemel az az Ember, akinek egész lényét áthatja s irányítja az első és a legfontosabb törvény: a Szeretet.

Ecsery Elemér

A Ráday Gyűjtemény évkönyvei

Régi adósságot törleszt a *Könyvtáros*, amikor megismerteti olvasóival a Ráday Gyűjtemény könyveit. E megkésettységnek előnye is van, mivel így egyszerre írhatunk az 1981-ben újraindított sorozat eddig megjelent három kötetéről. (Az 1955-ös 1. kötet után hosszú szünet következett, majd sorra jelent meg a többi: az 1981/2. kötet 1982-ben, az 1983/3. kötet 1984-ben, végül az 1984–85/4–5. kötet 1986-ban.)

A 2. kötet előszavában *Benda Kálmán*, a Ráday Gyűjtemény igazgatója, a sorozat újraindítója tájékoztat az évkönyvek tartalmi célkitűzéseiről: „Elsősorban a Ráday Könyvtárban, Levéltárban és Múzeumban őrzött anyagot kívánjuk közreadni, ismertetni és feldolgozni, de helyet biztosítunk az egyetemes és magyar protestáns egyháztörténetnek, valamint minden olyan művelődéstörténeti közleménynek, amely az egyházak tevékenységével és a vallási felfogással kapcsolatos témát érint.” A kereteket a szerkesztőbizottság tágan értelmezi, és ennek köszönhető az a tartalmi gazdagság, ami a magyar történettudomány s különösen a művelődéstörténet rendkívül becses forrásaivá avatja a köteteket.

Mindhárom évkönyv szerkezeti felépítése azonos: tanulmányok állnak a kötetek élén, ezt a tudományos közlemények rovata követi, majd az *Adattár* következik. E tartalmi súlyában és terjedelmében is tekintélyes rovat (az első két kötetnek egyharmadát, az utolsónak már felét foglalja el) megkülönböztetett figyelmet érdemel. Mivel az itt közölt dokumentumok – csekély kivételtől eltekintve – a Ráday Gyűjteményben, annak levéltárában találhatók, jelzik egyúttal azt a gyűjtőkori bővülést, ami a Ráday Gyűjteményben a közelmúlt éveiben végbement. Egyháztörténeti jelentőségén túl ma már a magyar történelemnek, különö-

sen a közelmúlt történetének fontos forrásbázisává vált e gyűjtemény, a kutatás számára elsőrendű fontosságú dokumentumokat őriz. Végül a könyvismertetések rovata nemcsak hazai, hanem külföldi körképpel is szolgál (előtérben természetesen az egyháztörténet és a művelődéstörténet áll), míg a krónika rovat különösen életrajzi adatai miatt értékes (évfordulós megemlékezések, nekrológok). Itt találjuk a Ráday Gyűjtemény munkájáról beszámoló évi jelentéseket és a munkatársak tudományos és népszerűsítő munkásságának bibliográfiáját. (A jelentésekkel most nem foglalkozunk, mivel a Ráday Gyűjteményről a *Könyvtáros* 1986. évi 7. számában részletes ismertetés jelent meg.) A szerzők között az intézet tudományos munkatársain kívül ott találjuk a Ráday Gyűjtemény köré szerveződött Egyháztörténeti Munkaközösség tagjait, valamint számos történészt a legkülönbözőbb intézményekből (MTA-intézetek, egyetemek, könyvtárak, levéltárak, múzeumok). A három kötet alapján máris megállapítható, hogy az évkönyv köré rangos szerzőgárda gyülekezett. A Ráday Könyvtár és Levéltár forrásbázisa, kutatói köre s az erre épülő aktív kiadványi tevékenység együttesen olyan tudományos műhelyt alkot, amely a hasonló intézmények között is előkelő helyet biztosít a Ráday Gyűjteménynek. Itt említjük meg, hogy a 3–5. kötetek megjelenését az MTA–Soros Alapítvány Bizottság anyagi támogatása tette lehetővé. (Ezt egyébként a kötetek külső megjelenése is bizonyítja: a sokszorosított formában közzétett első kötetek után minőségi ugrást jelent az igényes nyomdai kivitel.)

A gazdag témakörből elsőként a könyvtárosokhoz legközelebb álló könyv- és könyvtártörténeti tárgyuakat emeljük ki. *Koós Judith* bő illusztrációs anyag kíséretében Ráday Ge-

deon gyűjteményének könyvészeti ritkaságai-
val foglalkozik (A Rádayak könyvgyűjtemé-
nyének kialakulása és könyvművészeti ritkasá-
gai. 2. köt.), majd a könyvgyűjtő és irodalmár
Ráday mellett a műbarát és műgyűjtő alakját
rajzolja meg (A Rádayak képgyűjteményének
története. 2. köt és az Adattár rovatban: Ráday
Gedeon följegyzései arcképgyűjteményéről. 3.
köt.). Annak bizonyítékául, hogy gyakran
nagy példányszámú dokumentumok kallódnak
el csaknem véglegesen, az a most megtalált és
közéttett kéziratos körlevél szolgál, amellyel
1860-ban a Ráday-család könyvtárának meg-
vételéhez az ország református gyülekezetei-
nek anyagi hozzájárulását kérte a református
teológiai főiskola. A Szabó György által köz-
vetített dokumentum egyetlen példánya a Dunán-
túli Református Egyházkerület pápai könyvtá-
rából került elő (4–5. köt.). Érdeklődésünkre
tarthat számot Pál Endre és Fekete István Egy
előfizetési névjegyzék tanságai 1803-ból ci-
mű közleménye (2. köt.), amelyben Márton
József magyar–német, illetve német–magyar
szótárának előfizetési névsorát elemzik. Az ak-
kor szokatlanul nagyszámú, 1503 előfizető által
megrendelt 1550 példány alapján kirajzolódik
a korabeli művelődési központok térképe. Ki-
derül, hogy százon felüli előfizető öt városban
volt, sorrendben: Sárospatakon, Pesten, Pá-
pán, Debrecenben, Kolozsvárott, azaz – Pes-
ten kívül – a református oktatási központok-
ban. Feltűnő, hogy a 13. helyre szorult Po-
zsonyt még Bécs is megelőzte. Benda Kálmán
a debreceni tipográfus, Lipsiai Rheda Pál
1619-ből származó levelét teszi közzé. Sok írás
foglalkozik az oktatás történetével. Kiemelke-
dik közülük Tóthné Polónyi Nóra A reformá-
tus egyház küzdelme önálló iskolaügye védel-
mében 1790–1848 című tanulmánya és ezt kie-
gészítő iratközlései az adattár rovatban (2.
köt.). Miskolczy Ambrus Az írnitűdás és a tár-
sadmali rétegződés Erdélyben 1820–1830 ci-
mű dolgozatában (2. köt.) hangsúlyozza az
újabbkori történelmi kutatás felismerését: szo-
ros kapcsolat van az írni-olvasni tudás és a
gazdasági fellendülés között. Ugyanitt az ol-
vasmányokra vonatkozó adatokat is találunk.
Könyvtörténet és olvasáskultúra szempontjá-
ból is figyelemre méltó Bajkó Mátyás A deb-
receni kollégium tanulmányi anyaga és a haj-
dúvárosok partikuláris iskolái, 1770–1807 kö-
zött (4–5. köt.) című tanulmánya. (Partikuláris
iskoláknak nevezték a nagyobb református
kollégiumok, az úgynevezett anyaiskolák von-
záskörébe tartozó kisebb, helyi iskolákat, ame-

lyekben általában a kollégium volt diákjai vagy
felsőbb éves hallgatói oktattak a kollégium ter-
ve alapján. Már latint is tanító, felsőbb fokú
tanulmányokra előkészítő iskolatípus volt.)
Ugyancsak a partikuláris iskolákkal foglalko-
zik Mészáros István tanulmánya (3. köt.).
A sárospataki iskola alapítási évről folyó vita
ad alkalmat Szűcs Jenő és Barcza József impo-
náló adatgazdagságú, a történettudomány
módszereiről is értekező írásainak. A művelő-
déstörténet iránt érdeklődőknek izgalmas ol-
vasmányul szolgálnak Kajali Klárának férjé-
hez, Ráday Pálhoz és gyermekeihez, Ráday
Gedeonhoz és Teleki Lászlóné Ráday Eszterhez
intézett levelei, amelyeket Beliczay Angéla tett
közzé. E leveleken át képet kaphatunk a 18.
század első felében élt magyar nemes asszo-
nyok életéről, akik a háztartás és gyermekne-
velés gondjain kívül a gyakran távollévő férfiak
helyett a gazdálkodást is irányították, bonyo-
lult birtokviszonyokkal küszködtek, s a háború
szaggatta, járványok pusztította országban a
mindennapi élet folytonosságát biztosították.

Nem feladatunk, hogy a magyarországi pro-
testantizmus történetével foglalkozó számos
kiváló tanulmányt és közleményt felsoroljuk.
Ezen kívül még más tudományterületek – pél-
dául néprajz, zenetörténet – iránt érdeklődők
is találnak a kötetekben értékes írásokat. Az
olvasó figyelmét azonban szeretnénk felhívni
a közelmúlt magyar történelmének olyan for-
rásértékű dokumentumaira, amelyek több te-
kintetben megváltoztatják az eddig kialakult
képet. Ilyen Komoly Ottónak, a Magyar Cio-
nista Szövetség elnökének 1944. augusztus-
szeptemberi naplója. Az 1945 januárjában nyi-
lasok által elhurcolt és elpusztított zsidó veze-
tőnek a magyar ellenállás fontos személyisé-
geivel – Bereczky Alberttel, Tildy Zoltánnal,
ifj. Horthy Miklóssal – és az embermentésben
nagy érdemeket szerzett Mester Miklós állam-
titkárral folytatott, itt rögzített drámai tárgya-
lások az események hátterét új oldalról világít-
ják meg. (A naplót közzétették: Mester Miklós,
Majszai Tamás és Schmidt Mária. 3. köt.).
Ugyancsak a magyarországi „holocaust” eddig
ismeretlen fejezetét tárja fel Majszai Tamás az
1941-es körösmezei deportálásról írt tanulmá-
nya és ennek az adattár rovatban közzétett
megrázó dokumentumai. A dátum nem téve-
dés: 1941 július–augusztusában mintegy 20
ezer magyarországi, elsősorban kárpátaljai zsi-
dót telepítettek ki a galíciai hadművelési terü-
letre, kiszolgáltatva őket ezzel a biztos halál-
nak (4–5. köt.). Az 1944-es drámai esztendő ese-

ményeinek újabb háttér-dokumentumát szolgáltatja *Karsai Elek*, közzétéve az amerikai központi hírszerző hivatal által készített összefoglaló jelentést a magyarországi helyzetről, különös tekintettel a Magyar Függetlenségi Mozgalomra (4-5. köt.). Megszólal a magyar önvizsgálat hangja is: *Bánffy Miklós* író és politikus (1873–1950) és *Bereczky Albert* református püspök (1893–1966) irathagyatékából közzétett írások a magyar önismeret egyedülálló dokumentumai. (Közlök *Major Zoltán*, illetve *Victorné Bereczky Piroska*. 3. köt.) *Koós Károly* levelei *Vincze Géza* református lelkészhez (*Sas Péter* közlése, 1–3. köt.) és *Fülep Lajos* levelei *Ravasz László* református püspökhöz (*Nagy Edit* közlése 4–5. köt.) szintén fontos irodalom- és kortörténeti dokumentumok.

Összegezeként elmondhatjuk: nagyra értékelhető a szerkesztők törekvése, hogy a dokumentumértékű forrásanyagokat eredetiben

közze tegyék, egy részüket tanulmányban is feldolgozva. Öröndetes az is, hogy a kapcsolattörténeti kutatásokban külföldi szerzők publikációinak is helyet adtak (strassburgi professzor értekezik a magyarországi reformációról, brnói egyetemi tanár ír *Szenczi Molnár Albert* prágai tartózkodásáról). Kiemelkedik gazdagságában az Erdéllyel kapcsolatos forrásanyag.

Tudomásunk szerint az egyházi gyűjtemények közül a Ráday Gyűjtemény az egyetlen, amelyik ilyen szintű és rangú évkönyvet kiad. Az efféle vállalkozás sohasem volt nyereséges Magyarországon, ezért reméljük, hogy az MTA–Soros Alapítvány – számos jó ügy támogatója – a jövőben sem vonja meg támogatását az intézménytől. – *A Ráday Gyűjtemény évkönyve*. 2. köt. 1981. (1982.) 365 l., 3. köt. 1983. (1984.) 348 l., 4–5. köt. 1984–1985. (1986.) 339 l., ez utóbbi ára 265 Ft.

Dr. Somkuti Gabriella

Egy kézhezálló füzet

„A legfontosabb, amit a könyvtár felajánlhat az oktatásnak: magának a könyvtárhasználatnak az elsajátítása...” – *Szász Ilona* *A gyermekkönyvtári munka alapismeretei* című művében szerepel a *Vargha Balázstól* származó idézet egy fejezet elején. Lehetett volna mottó is: módszertani kiadványról van szó, amely csekély terjedelmén belül hasznavehető alapszabványokkal szolgál a gyermekkönyvtári munkáról és az ezt közelebbről érintő területek kapcsolódási pontjairól.

A füzetecske szerkezete magáért beszél: az első fejezet általában az olvasó gyermekkel és jellemző olvasmányaival foglalkozik, életkori szakaszok szerinti beosztásban; a második a gyermekirodalom lehetséges felosztását, az értékeléshez alkalmas szempontokat és a benne való tájékozódást taglalja; ezután két fejezetben a gyermekkönyvtárosok munkájához fűzött megjegyzések következnek: gyermekkönyvtári munka és olvasószolgálati munka; végül zárófejezetként a könyvtár és iskola közös munkájára utaló rész. Ez a tagolás, amely a legáltalánosabb és a gyermekpszichológia vonatkozó ismereteit is felhasználó területektől a szűkebb körű, konkrét könyvtári munka felé

halad, majd ismét visszatér egy átfogóbb kérdéskörre, roppant szerencsésnek mondható. Gyakorló, azaz gyakorlott könyvtárosok már bizonyára nem igénylik a gyermekkönyvtári munka ilyen „beágyazását” határterületek, illetve rokontevékenységek közé, de egy kezdő gyermekkönyvtáros számára, valóban alapfokon, szükséges minden olyan információ és intézményes forma ismerete, amely hozzájárul a gyermekek olvasóvá neveléséhez, a velük való eredményes kapcsolat kialakításához. Helyes tehát egy ilyen alapfokú „kézfüzet” a gyermeki érdeklődés megismertetésével kezdeni, s ugyancsak helyes a könyvtár munkáját is magába építő intézménnyel, az iskolával végezni. Jó az is, hogy a kiadvány valamennyi fejezete arra törekszik, hogy – akár a gyermekpszichológia ideillő állításainak, akár a gyermekkori olvasmányoknak ismertetéséről van szó – tényszerű, konkrét legyen, és ne elméleti jellegű, aminek az adott esetben nehezen vehetni hasznát. A példák, eset- és olvasmányleírások célszerűek.

Előnyös a bibliográfia szerkezete: a fejezetek szerinti csoportosításban nyújt szakirodalmat az adott tárgyköréről. Így mód van rá, hogy

valaki, mielőtt a kiadvány által követett gondolatmenetet elfogadná vagy elvetné, kibővítsé ismereteit az egyes fejezetek témáiról.

Sajnos, ennek az egyszerű és hasznos füzetnek a gyakorlati felhasználását megnehezítik a szűk körű kiadványok kellemetlen típushibái: a gondatlan fogalmazás, a figyelmetlen korrek-túra, amely betű- és helyesírási hibákat hagyott a szövegben, ezeket most – az általános szokástól eltérően – nem pécézzük ki, hiszen a lényeg nem az egyes hibák kiderítése, habár ez is fontos, még akkor is, ha a recenzió javításai nem segítenek a kiadványon, s az marad olyan, amilyen. A komolyabb gondot az a szemlélet

jelenti, amely lehetővé teszi a figyelmetlen-séget. Sem a sokszorosítás módja – stencil –, sem a határidőproblémák, sem a kiadvány kor-látozott hatóköre, sem egyéb feltételezhető kör-ülmények nem adnak elég okot arra, hogy egy tudományos intézmény, amely szellemi java-kat termel, értelmiségieknek szóló, értelmiségi munkához készült és értelmiségiek készítette olyan kiadványt bocsásson ki, amely nyelveze-tében és nyelvhelyességében igencsak hagy kí-vánnivalókat maga után. (1987. OSZK KMK. 54 l. |*Könyvtárkezelői füzetek*|. Ára 15 Ft.)

A. R.

Kamarás István „Utánam, olvasó!” című művéről

A múlt év őszén lehetett figyelmes az olvasó, az érdeklődő szakember a fekete borítólapra, melyen a felszólítás kárminvörös: *Utánam, ol-vasó!* Ez a könyv főcíme. A fekete háttérből emelkednek ki az alcím fehér betűi: *A Mester és Margarita fogadtatása, értelmezése és hatása Magyarországon.*

Több éves kutatómunka foglalata ez a könyv. A szerző magyar irodalmárok, kritiku-sok, kutatók (többek között: *Balassa Péter, Bojtár Endre, Fábry Anna, Gábor György, Kis-bali László, Kiss Ilona, Radnóti Sándor, Szenté Péter*) és külföldiek (21 szovjet, 17 angol, ame-rikai és kanadai, 12 lengyel, 8 NSZK-beli, 7 norvég, 4–4 francia és finn, 2–2 NDK-beli, dán, romániai magyar, 1–1 cseh, olasz, jugo-szláv) szakvéleményeit figyelembe véve alakít-ja ki „olvasatát”, és ezt veti össze az olvasók értelmezéseivel.

A regény élettörténetéről szólva elmondja, hogy Magyarországon 1984-ig hét alkalommal jelent meg a *Mester és Margarita* 315 ezer példányban. E viszonylag nagy példányszám elfedi a kezdeti óvatoskodást, de a szerző erről is beszámol a „Wolandék apró tettelekben” ci-mű fejezetben. (A mű angolul, norvégul, ola-szul, bolgárul, dánul, hollandul, franciául, né-metül, szlovákul, spanyolul, észtül, finnül, tö-rökül, románul, japánul, svédül, görögül is olvasható, Jugoszláviában szerbre, horvátra,

macedónra is lefordították, kiadták Izraelben is.)

A Szovjetunóban 1966-ban jelent meg más-félszázezer példányban a *Moszkva* című folyó-iratban, rövidített terjedelemmel. E megjele-nést heves viták követték. Oroszul könyv alak-ban először Frankfurtban (NSZK) adták ki a művet. A Szovjetunióban 1973-ban 30, 1978-ban 50, 1980-ban 100 ezer példányban jelent meg, a kereslet ennél jóval nagyobb lehetett.

„Az éterben, a képernyőn és a színpadon” című fejezet tanúsítja, hogy a szerző a regény élettörténetéhez tartozónak véli az adaptációkat is. A világ több pontján bemutatták, Krak-kóban több színpadi változatban is; Kamarás említi az ausztriai, az Egyesült Államok-beli, a stockholmi, a helsinki és a bukaresti bemuta-tókat, de szól a Taganka színház *Ljubimov* ren-dezte franciaországi és San Francisco-i ven-dégelőadásairól is. A *Thália Színház*ban be-mutatott színpadi változatról *Kálmán Mária* készített esettanulmányt.

A könyv középpontjában azonban – termé-szetesen – az írott szöveg áll. Egy vagy több regény? – teszi fel a kérdést Kamarás István. Noha az egyívű regényszerkezethez képest fő-lötte bonyolultnak tartja a regényt, mégis egyetlen műként kezeli, melynek szálai azon-ban lazán kapcsolódnak. „A mű tengelye Wo-landék látogatásai, a Mester és Margarita tör-ténetei (így többes számban, hiszen történetük

csak részben közös, részben szétágazik), Iván története, a mű tengelyére illesztett epizódok (amelyek többé-kevésbé elkülönülnek a wolandi invázió pikareszk-szerkesztésű kalandjaitól, a Jesua-Pilátus történet pedig (mind a három – különböző forrásból származó – része) betét.” Hogy az olvasók több regényt érzékelnek, azt a narrátor szerepváltásaival és az olvasók esztétikai „horizontjának” (vagyis – magyarul – esztétikai ízlésének) különbözőségével magyarázza.

Magáévá téve az olvasók szempontjait, Kamarás elkészíthetőnek tart egy „Pilátus-regényt”, több-kevesebb nehézséggel egy szatirikus pikareszk is kínálkozik *Ilf-Petrov* modorában, előállítható lenne szerint egy „készlila” románc is a címszereplők történetéből, valamint „Iván eszmélkedése” címmel egy megintcsak más regény.

A mű világgépét, szerkezetét és kommunikációs sémáját jól megközelítő elemzésnek véli Kamarás a jugoszláv *Jovanović*t, aki szerint „a világirodalom egyik legösszetettebb »titok-regényében« a »titok-mechanizmus« négy koncentrikus körben működik. Az elsőben Woland, aki beviszi a regénybe a »titkot«, konfliktushelyzetbe kerül a forradalom utáni Moszkvában. A második körben a főhősök síkjában »téves nyomként« megjelenő titkok bukkannak fel. A harmadik körben Margarita akciójával (amelynek eredményeképpen a realitásból a feltételes világba léphetünk át) a titkok legnagyobb része kiderül. A negyedik körben megoldódik Iván titka is, a hétköznapioké, ám ez is időn kívüli szinten”.

Érdemes megjegyezni, hogy a szakértők egy része azt, hogy a Mester és Margarita „több regényből” áll, a mű tökéletlenségének, esztétikai fogyatékoságának tartja.

Kamarás István a „létről való diskurzus-

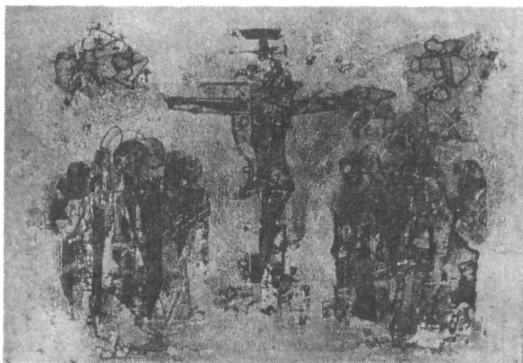
nak” tekinti a regényt, a kérdés szerint az, hogy az olvasó értelmesen részt vesz-e ebben a diskurzusban.

Milyen módszerek segítették a kutatót az olvasói élmények feltérképezéséhez? A 61 kérdésből álló „alap”-kérdőívhez csatlakozott egy, amelyik az első fejezet befogadását vizsgálja 48 kérdés segítségével, valamint egy 30 kérdésből álló, amely a regény 24. fejezetére kérdez rá. A kérdésekre válaszoló 117 olvasót úgy válogatták össze, hogy különböző élettapasztalatú, olvasottságú és ízlésű csoportok kepződjenek. Budapesti második gimnázisták, egyházi gimnáziumok tanulói, Pécssett és környékén élő 20–50 év közötti férfiak és nők, budapesti és vidéki közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkező szellemi munkát végző olvasók vállalkoztak arra, hogy Bulgakovval kapcsolatos tapasztalataikról beszámoljanak. Kamarás István a kérdésekre adott válaszokat interjúkkal egészítette ki. Ezekből kapott képet a diskurzus részleteiről, az olvasói igényekről, a szöveg mozgósította asszociációkról, az összefüggések felismeréséről, arról, hogy mennyire érzékelik az olvasók az ironiát stb.

„Az olvasás esemény, az olvasat pedig egy dinamikus történés lenyomata. A lenyomatok sajnos, mindössze annyit árulnak el magáról a történésről, mint az őslények megkövült lábnyomai, elég keveset, de a szakember gondos munkával felépítheti belőle a saurust” – írja. A töredékesen (kérdésekre adott válaszok nyomán) megfogalmazott értelmezésekből kell rekonstruálni az olvasási-értelmezési folyamatot, a művel folytatott párbeszéd szakaszait, a művel való kapcsolatfelvétel kudarcait.

A szakértői vélemények szórt képet mutatnak: a német értelmezésekre a szociológiai, a lengyelekére az etikai és a teológiai, az amerikaiakéra a teológiai és a szociológiai, a magyarokéra pedig a filozófiai-antropológiai közéleti módok jellemzőek. Szovjet irodalmárok szerint „Bulgakov regénye elsősorban az erkölcsi tartópillérek szükségességét hirdeti. *Vinogradov* szerint az erkölcsi sztoicizmust, *N. P. Utyekin* szerint az erkölcsi felelősséget és a személyes önrendelkezést”. E véleményeket az olvasókéval egy, az adott helyzethez alkalmazott teszt segítségével vetette össze Kamarás István. E teszt eredményei és az olvasók által megfogalmazott értelmezések hasonlóak voltak. A legtöbb szavazatot azok az értelmezések kapták, amelyek a regény társadalomkritikai és valóságúságát emelték ki.

A hatásvizsgálat egyik érdekes eredménye,

hogy míg az értelmezések meglehetősen eltértek egymástól, a „tetszési index” egyértelmű volt. A nőknek és férfiaknak, a tizenéveseknek és a negyven fölöttieknek, a műszaki és humán értelmiségieknek ugyanúgy tetszett a regény.

Az összefoglaló megállapítások szerint a férfi és a női szerep, az életkor, az élettapasztalat és az iskolázottság szerint tértek el leginkább az olvasói vélemények.

A könyv utolsó fejezete a „módszertani lelkiismeretfurdalás” alcímet viseli, és szellemesen számol be a kutató dilemmáiról. Megvilágítja a műhelymunka részleteit, a kutatási tervről 1979-ben a moszkvai Lenin Könyvtár olvasáskutatási osztályán zajlott vitát az első olyan termékeny stressz-helyzetnek tekinti, amely-

nek szerves folytatása volt a szakértői vélemények összegyűjtése, szembesítése az olvasók véleményeivel, s az egész befogadásvizsgálat, amelyet a szerző nemzetközivé szélesített.

A könyv végigköveti a sokszor alkalmazkodással, más esetekben küzdelemmel, helyenként „megvilágosodással” jellemezhető olvasási-befogadási folyamatokat. Kamarás igen sokat tett azért, hogy a mű titkát megfejtse, s az olvasók viselkedésének titkát kifürkéssze, „térképre” vigye, megértse. Műve nemcsak jelentős szellemi teljesítmény, de példa és minta arra is, miként lehet „kezelní”, értelmezni az olvasói véleményeket, mi mindent lehet kikövetkeztetni, „levonni” belőlük. (*Műszak*, 1986. 263 l. 65 Ft.)

Lőrincz Judit

Lapozgató

A **Kultúra és Közösség** idei második számában *A Könyvtárosok* címmel írás jelent meg Vidra Szabó Ferenc tollából, amely a Könyvtartudományi és Módszertani Központ 1983-ban és 1984-ben végzett adatgyűjtésének eredményeit taglalja. A kutatás célja a cikk szerint a szakmai önismeret pontosabbá tétele volt, vagyis annak bemutatása, hogy a könyvtárosok „milyen emberek”, milyen szakmai és személyes életutakat mondhatnak magukénak – már amennyire az ilyesmi általánosítható. Úgy tetszik, a cikk középpontjában valamiképpen szakmánk társadalmi megbecsülése, oly sokat emlegetett „presztizsünk” áll; a sommás cím így tehát sokféle szempont segítségével a „könyvtárostársadalom” és a „könyvtáros a társadalomban” kérdésköreit egyformán érinti.

A cikk információi végső soron nem újak, azaz általánosságban, közvélemény formájában ismertek, konkrét adatokkal való megerősítésük mégis nyom a latban: nem érdektelen világosan látnunk, s életpályánk jövőbeli alakítása szempontjából ésszerűen is tartanunk, mit jelent ezen a pályán beosztottnak vagy vezetőnek, férfinak vagy nőnek, szakképzettnek vagy szakképzetlennek lenni. A cikk adataiból ugyanis az derül ki, hogy az e pályát választók életútja számos ponton szinte kísértetiesen meghatározott, még a szabad döntési lehetősé-

geket hordozónak vélt magánélet tekintetében is. Vajon nem megdöbbenő-e, hogy a könyvtáros hivatást választóknak több mint hatvan százaléka *esetlegesen* kerül a pályára, tehát vélhetően valamifajta bizonytalanság, akaratlanság, az étellel szembeni passzivitás vagy más irányú ambíciók meg-nem-léte miatt – azaz mindenképpen alkati és személyes hiányosságok következtében? S mi következik ebből a hivatástudatra, a szakmai ihletettségre, az eredményességre nézve? Az is figyelemre méltó, milyen gépies szabályossággal igazolódik a társadalmi megbecsülés, az anyagi biztonság és a nem összefüggése: ez a kevés lendületet biztosító pálya egyre inkább elnöiesedik, viszont a kevesbedő számú férfi a magasabb beosztásokban helyezkedik el, s azonos beosztásban is jobban keres. A nemek hierarchiája a családon belül is jellemző, s ugyancsak összefügg a könyvtárosság társadalmi értékelésével: ha már egy könyvtárosnő vezető beosztású, akkor férje nagy valószínűséggel még magasabb beosztásban dolgozik egy másik pályán, míg a magasabb beosztású könyvtáros férjek lehetőleg alacsonyabb beosztású és jövedelmű feleséget választanak. A statisztika persze nem törvény, csak törvényszerűségek rögzítője, mégis: átgondolt olvasgatása azt az érzést keltetheti az emberben, hogy helyzete – életében és pályáján egyaránt – előre meghatározottá válik, ha könyvtárosságra adja a fejét. (*A. R.*)

Könyvtár és társadalom

Végre megnyíltak az utat elzáró torlaszok: évtizedes hiány után megindult a korszerű főiskolai jegyzetek sora. Most *Tóth Gyula* frissen megjelent műve van a kezünkben, ezt megelőzte *Pifkóné Rácz Ágnes Bibliográfiai leírás, katalógizálás* című munkája, és nyomdakész *Ferenczi Zsuzsanna Tájékoztató a közművelődési könyvtárban* című jegyzete is. Megnyíltak a torlaszok, mivel kialakult a tanárképző főiskolai könyvtárosképzés új programja (van tehát mihez igazodniuk a jegyzetíróknak), kialakult a felsőoktatás és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ érdemi együttműködése (ami lehetővé teszi a jegyzetek megírását). A három jegyzetből kettő szombathelyi tanárok műve, ez ékesen bizonyítja, hogy a könyvtárügynek nem egyszerűen oktatási helyekre van szüksége, hanem szilárd oktatói gárdával rendelkező, kiforrott képzési műhelyekre. Ebben látom a jegyzetsorozat létrejöttének harmadik feltételét.

Tóth Gyula jegyzete a könyvtári stúdiomokba bevezető féléves tárgy vezérfonala. A tárgynak, s következésképp a jegyzetnek is kettős célja van. Először is: ráhangolás a könyvtárosi tanulmányokra, ezen belül az

alapfogalmak megismerése, késztetés a szakirodalom olvasására, a könyvtárlátogatások tudatossá, elméletileg megalapozottá tétele és mindenekelőtt a szakmai világlátás, pontosabban a szakmai problémaérzékenység kialakítása. A másik cél: konkrét ismeretek nyújtása, azoké, melyeket a hagyományos könyvtártan „A könyvtári rendszer” címmel foglalt össze.

A jegyzet elsődleges célja tehát a „szakfilozófiai” bevezetés, a könyvtárosi szakmai világkép megalapozása. Elvileg háromféle ilyen bevezetést tudnék elképzelni: informatikai alapot (ezt *Horváth Tibor* képviseli nálunk a legkövetkezetesebben); hagyományos könyvtártani művelődés- és tudománypolitikai jellegűt (mint a *Sallai-Sebestyén* volt); vagy szociológiai (a könyvtár-társadalom viszony következetes végiggondolásával). Főiskolai tantervünk, s következésképp Tóth Gyula jegyzete könyvtárügyünk jelenlegi felkészültségi és erőviszonyait tükrözi (mi mást is tehetne?). A tantervben párhuzamosan két bevezetés szerepel: a bevezetés az informatika alapjaiba (ennek azonban nem készült el a jegyzete) és a bevezetés a könyvtári ismeretekbe, amely lényegében könyvtártani, tudomány- és művelődéspolitikai bevezetés, helyenként feldúsítva könyvtárszociológiával. „Feltételezhető, hogy az Informatikai alapok c. tárgyban tárgyalt témák ütköznek és eltérő feleletet adnak egyes kérdésekre. Ez nem baj, jelzi az egyelőre jelentkező elméleti és gyakorlati bizonytalanságot, ugyanazon kérdések többoldalú megközelítésének lehetőségét” – mondja *A könyvtári szak programja* című dokumentum (1985).

A jegyzet mást is jelez. A magyar könyvtárszociológia még nem tudott az empirikus kutatások és esetleírások köréből átlépni az elméleti összegzések szintjére, még nem érett meg összefüggő (tanítható!) diszciplinává. Bár Tóth Gyula a „Könyvtár és társadalmi környezete” sorozatban publikált tanulmányok minden fel-

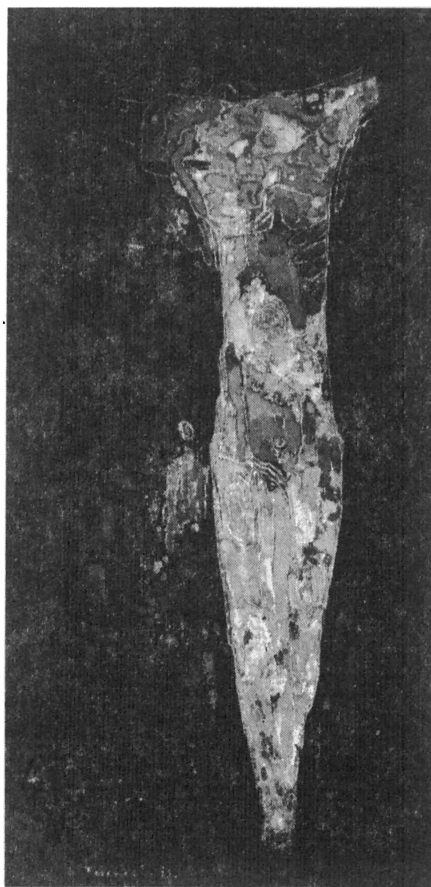
használható elemét beemeli jegyzetébe, lényegében a *Kovács Máté-Csúry István* féle, erősen teoretikus könyvtár-társadalom modellen alapul írása.

A jegyzet egyébként is alkalmat ad arra, hogy a könyvtárelmélet művelésének általános szintjéről elmélkedjünk. Igaza van a szerzőnek: „A képzés helyzete és minősége összefügg az elmélet állapotával, összefügg a szakirodalom és a szaksajtó helyzetével.” Általában is így van ez, de különösen szoros az összefüggés az összegző, monografikus szakirodalmi vállalkozások, valamint a jegyzetirodalom között. Ismét Tóth Gyulát idézem, teljes egyetértésben: „A monografikus művek hiányát különösen a képzés érzi, és sajnálja, hogy az 1970-es évek elején felmerült monográfia-sorozathoz egyelőre nem jöttek létre a feltételek.” A jegyzetirők munkája ebben a szituációban kétszeres energiát kíván, s természetesen többszörös elismerés is illeti őket vállalkozásukért.

(Egy közbevetett megjegyzés kívánczik ide: talán éppen e sajátos helyzet miatt fel kellett volna hívni a jegyzetben a hallgatók figyelmét arra, hogy a magyar nyelvterületen joggal hiányolt monografikus összefoglalások a világnyelveken megtalálhatók, használatuk a szakterületi elmélyüléshez nélkülözhetetlen. Vagy ezt az igényt a hallgatókkal szemben még az egyébként rokonszenvesen magas követelményeket támasztó Tóth tanár úr is irreálisnak tartja?)

Talán túl sokáig időztünk a művet meghatározó külső tényezők számbavételénél (bár ez egy főiskolai jegyzetnél aligha indokolatlan), ideje arról beszélnünk, hogyan élt a szerző az adott mozgáslehetőséggel, mi jellemzi Tóth Gyula munkáját.

Mindenekelőtt a megbízhatóság. Bár a magyar könyvtári rendszer leírásakor nagy és állandóan változó tényanyagot kénytelen görgetni, anyaga tárgyilag pontos, szemléletmódja korszerű. Minthogy a 70-es évek gyökeres változásai óta monografikusan fel nem dolgozott témáról van szó, ez önmagában is érdem. Legfőbb erénye azonban túlmutat ezen: szakitva a könyvtárosképzésben (is) megcsontosodott kézikönyvszerű leíró stílussal, ismeretanyagát oktató-nevelő céljai szerint átformálva nyújtja. Nem monografikus leírást ad, hanem vezérfonalat, nyitott és rugalmas tárgyalásmóddal állandóan utalva a szakirodalomra, érzékeltetve az elmélet vagy a gyakorlat által megoldatlan problémákat, az ütköző nézeteket, egyéni tanulmányozásra és önálló állásfog-

lалásra biztatva az olvasót. Valójában az ismertett jegyzet két másik segédeszközzel együtt lesz teljes, együtt alkotnak majd jól használható „tankönyv-családot”; a már elkészült, szöveggyűjteménnyel (*Csáki Pál-Tóth Gyula: Könyvtári és könyvtárakra is vonatkozó dokumentumok. Tankönyvkiadó, 1986.*) és a rövidesen rendelkezésre álló könyvtárosi kislexikonnal. A jegyzet ugyanis csak felvázolja és rendszerbe helyezi az egyes szakmai fogalmakat, de – helyesen! – nem vállalkozik részletes, „iskolás” kifejtésükre, meghatározásukra. A történelmi előzményeket is csak annyira villantja fel, amennyire azok a jelent árnyalják, színesítik, magyarázzák.

Talán meglepő, de dicséretünkkel egy törőlfakad hiányérzetünk is. A száraz, hivatali stílustól és szemléletmódtól való elszakadás felcsigázza érdeklődésünket, s a tankönyvben jelzett gondok, eldöntetlen kérdések még keményebb, drámaibb érzékeltetését várnánk. A jegyzet elmondja például, hogy a közműve-

lődési könyvtár „mindenki számára ingyenesen elérhetővé teszi az emberi gondolatok és eszmék összességét”; izgalmasabb lenne e deklaráció helyett a különféle okokból vállalt szelktálás és a teljességhez való hozzáférés elmentmondásáról beszélni. A jegyzetben leírtaknál drámaibbnak érzem az információért mint a gazdasági előrejutás feltételéért folytatott világméretű küzdelmet, s benne a könyvtárak szerepét: forradalmibb változásnak látom a számítógépes könyvtári rendszerek kialakulását, és a könyvtárakon messze túlmutató, egzisztenciális társadalmi kérdésnek az egyes könyvtárügyek bekapcsolódását e folyamatba vagy kimaradásukat belőle. Lehetséges, hogy egy jegyzet műfajánál fogva törvénytyszerűen kerekesebb és statikusabb, mint a valóság, én

mégis helyenként az élet mozgalmasságát hiányolom belőle.

Szögezzük le azonban gyorsan és határozottan: a hiányérzetnél sokkal nagyobb az örömkünk afőlött, hogy az oktatók és a hallgatók minden főiskolán jól használható jegyzetet kaptak, mely a tanítóképzők könyvtárosi szakollégiumainak is nagy segítséget fog nyújtani. Sürgősen ki kellene terjeszteni használatát erre az intézményre is, jelenleg ugyanis a jegyzet példányszáma katasztrofálisan alacsony.

Őszintén kívánjuk, hogy mielőbb kapjon minden könyvtári tantárgy ilyen korszerű jegyzetet. (Tóth Gyula: *Könyvtár és társadalom. Bevezetés a könyvtári ismeretekbe. Egységes jegyzet. Tankönyvkiadó, 1986.*)

Katsányi Sándor

Kérdezz–felelek

Kérdés:

„Gyeseen lévő könyvtáros vagyok. Gyermekeim 1983. augusztus 16-án születtek. 1983. december 26-ig szülei szabadságon, azóta gyeseen vagyok. 1985. március 1-jétől a 10/1982. (IV. 16.) MT rendelet 6. paragrafusának 1. pontja alapján – gyese további igénybevétele mellett – félállásban (napi 4 órában) dolgozom eredeti munkahelyemen. Ez a munkaviszonyom 1987. december 31-én megszűnik, ezután szeretném kivenni a törvény által biztosított fizetett szabadságomat. E körül vannak bizonytalanságok, ezért fordulok Önökhöz.

Jelenlegi munkahelyemen 1975. szeptember 1. óta vagyok alkalmazásban. Tudomásom szerint az 5/1981. (XII. 23.) ÁBMH sz. rendelet alapján jogosult vagyok a terhesség évében ki nem vett és a gyese első évében járó szabadságra, plusz a gyermek után járó 2 napi pótszabadságra. 1983-ban ez 17, 1984-ben 20 nap volt.

Nem tisztázott viszont, hogy a gyese mellett vállalt félállásom után mennyi szabadság jár. Hálózati központunknál és egyéb felügyeleti szervünknel is más-más az értelmezés, a gyakorlat. Bárhol érdeklődtem, mindenhol más választ kaptam. Szeretném tudni, hogy az erre vonatkozó rendelet hogyan realizálható a gyakorlatban.

Munkába lépési szándékomat munkahelyemmel már közöltem, de az eltelt idő alatt nem

kaptam választ a szabadsággal kapcsolatos kérdéseimre: hogy az eltelt időszak után hány nap szabadság illet meg.”

Válasz:

A törvényes munkaidőnél (a heti 42 óránál) kevesebb munkaidővel létesített munkaviszony esetén a rendes szabadság ugyanolyan mértékben jár, mint a heti 42 órás munkaviszony után. Ha tehát Önt 1985. március 1-jétől kezdődően a törvényes munkaidő felében alkalmazták, és mind a heti öt munkanapon dolgozik, akkor ez után a munkaviszonya után 1985-re a 15 munkanap alapszabadság, a munkaviszonyban töltött évek alapján 3, az egy gyermek után pedig 2 munkanap pótszabadság (összesen 20 munkanap rendes szabadság) 10 hónapra eső arányos része, 17 munkanap illeti meg. (Ezt még 1985-ben ki kellett volna adni.) Ha ez a munkaviszonya 1987. december 31-én megszűnik, akkor ez után a munkaviszonya után 1986-ra és 1987-re – a fenti számításnak megfelelően – 20–20 munkanap szabadságra jogosult. Ha az 1985-re járó 17 napot és/vagy az 1986-ra és az 1987-re járó 20–20 napot nem adták ki, akkor azt a munkaviszony megszűnésekor (1987. december 31-én) pénzben kell megváltani.

A második munkaviszony után tehát a szabadság az első munkaviszonya után járó szabadságtól függetlenül, azon felül illeti meg.

Könyvtári kiadványokról – könyvtáros szemmel

Illendőségből is az élre kívánczik az *Országos Széchényi Könyvtár 1987. évi munkaterve*, amelyről – ha megkésztetn is – szólnunk kell (a késedelem nemcsak rajtunk múlott). Oldott stílusban írt és kurtára fogott szöveggel van dolgunk, a szakmai „nagyközönség” számára készült változata ez a belső, az „igazi” munkatervnek. Így is megtudhatjuk bevezetőjéből, hogy az idei felülvizsgálat (és egyéb vizsgálódások) tapasztalatait figyelembe véve, a könyvtár tökéletesíteni kívánja munkaszervezetét, új szervezeti és működési szabályzat kialakítását tervezi, felhasználva a nyilvántartások és szolgáltatások koordinációja, a saját számítógézpont létrehozása terén elért eredményeket. Igényes feladat, a könyvtárastársadalom kíváncsian várja a megvalósításáról szóló híradásokat, csakúgy, mint a kurrens belföldi könyvgyarapodás feldolgozási párhuzamosságainak megszüntetésére tett ígéret beváltását. Az olvasóforgalommal a könyvtár vezetősége – úgy tűnik – immár elégedett, a munkatervből kitetszően nem tervez erőfeszítéseket jelentősebb további növelésére (1985-höz viszonyítva mintegy háromezerrel emelkedett a beíratkozott olvasók száma, 1986-ban a központi olvasótér használóinak létszáma kerekén megduplázódott), pedig tartalék e téren még bőven akadna. Egyébként is halványnak tűnik a könyvtár közművelődési-propaganda tevékenysége, egy-egy megyei könyvtárnak jóval sokrétűbbek az ilyen irányú tervei.

Közművelődés – könyvtári rendszer

Vegyük – kiragadottan, mert éppen kezünkbe került – a nyíregyházi *Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár 1987. évi munkatervének* ide vonatkozó néhány pontját szem-

ügyre: hetente könyvkiállítás készítése a rádió- és tv-műsorokhoz kapcsolódva, könyvtári órák és nyelvi vetélkedők szervezése a szakmunkástanulók körében, a tehetséges fiatalok támogatása egyéni olvasótervekkel, irodalomkutatással, könyvtárközi kölcsönzéssel, a kötelező olvasmányokról készült videófilmek játssza, olvasóklubok szervezése stb. Félreértés ne essék: nem ezeket a munkákat kívánjuk a nemzeti könyvtártól számon kérni, csupán arra szeretnénk a figyelmet felhívni, hogy minden könyvtár portáján (a szakkönyvtárakén is!) bőséggel akad jellegzetesen közművelődési kulturális tevékenységre alkalom és lehetőség, kinekinek ízlése, érdeklődése és lehetőségei szerint. Vári otthonában az OSZK is található alkalmat olyan – önköltséges – rendezvényekre, amelyek egyúttal a könyvtár megismertetésére, népszerűsítésére is szolgálnának (írói-költői estek, kamarajellegű zenei rendezvények stb.)

Végezetül egy általános érvényű megjegyzés az OSZK munkatervéhez (és voltaképpen egész tevékenységéhez): jó lenne többet és főleg gyakrabban hallani az intézmény szakmai nehézségeiről. A nemzeti könyvtár gondja nem belső ügy; ami az OSZK-nak fáj, az sújtja az egész magyar könyvtárügyet. Épp ezért megoldást kellene keresni (és találni) arra, hogy rendszeres időközönként – esetleg éppen a *Könyvtáros* oldalain – a szakmai közvélemény értesülhessen azokról az izgalmas dolgokról, amelyek megvalósítását az OSZK munkaterve ígéri. Ez a „glasznosztj” egyfajta társadalmi ellenőrzés létrehozását is segíthetné.

A komplex intézményeknek csaknem két évtizedes múltjuk van, fontos válfajuk, az általános művelődési központ hivatalosan 1980-ban alakult meg. Párthatározat, majd minisztériumi rendelkezés alapján ekkor jelöltek ki 20

intézményt a közművelődési és közoktatási funkciók egyidejű ellátására, azzal, hogy kísérleti működésük eredményeit öt év múltán kell értékelni. Úgy tűnik, ehhez kíván a könyvtárügy oldaláról hozzájárulni a Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadványsorozata (*Az általános művelődési központ munkájának szervezeti és tartalmi kérdései*), amelynek 7. füzeté az egész kísérlet összegző értékelésére, a 8. pedig a pécsi Apáczai Csere János Nevelési Központ könyvtára munkájának elemzésére vállalkozott. A két kiadvány közül az első (Kovács László: *A kiemelt szerepkörű, 20 általános művelődési központ 5 éves működésének tapasztalatai*) a fontosabb és, tegyük hozzá, a sikerültebb. Az egész füzet kiváló elemző munkáról tanúskodik, értékelése tárgyilagos, érdemes belőle egyetlen mondatot idézni: „... az évszázados magyar közoktatási és közművelődési intézményrendszerbe egy hatékonyabb, de rendszeridegen elemet igyekeztünk beilleszteni”. A gyakorta emlegetett megállapítást, amely szerint az integrált intézmény alapfunkciója az iskolai nevelés-oktatás-művelődés, Kovács László is idézi, hozzátéve, hogy bár ennek elméleti megalapozottságával lehetne vitatkozni, gyakorlati jelentősége kétségtelen. Az utóbbi fényes igazolása a sorozat következő, 8. füzeté (*Mednyánszky Sándor: Az általános művelődési központok tevékenységéről. Apáczai Csere János Nevelési Központ, Pécs*), amelynek szemlélete kifejezetten iskolacentrikus. Ez persze nem baj, sőt erény is lehetne, ha nem leplezné a lemondást az iskola mellett – egyenrangú partnerként – ugyancsak kiszolgáltatandó település (adott esetben: lakótelep) felnőtt lakosságának ellátásáról. Ebből a füzetből – amely sokkal inkább módszertani vezérfonal, mintsem elemzés – szó sem esik a könyvtár jelenlegi használóinak életkori megoszlásáról. (Egyéb jellemzőikről sem.) Pedig a kívülállót az is érdekelné, vajon nem riasztja-e el az iskolába ágyazottan működő könyvtár a felnőtt olvasót, állománya hogyan képes megfelelni a felnőttek igényeinek stb. E kérdések fel sem merülnek a füzetben. Kár.

Kisebbségi könyvtárakról lévén szó, említést kell tennünk egy kitűnő, hiánypótló könyvről, amely a kis könyvtárak lényeges típusával, a közösségi könyvtárakkal foglalkozik. A mű (*Simon Zoltán: A községi könyvtár vezetése, 1987, OSZK KMK, 50 l.*) egy kb. 3-4000 lakosú község tanácsi C típusú közművelődési könyvtárára szabottan sorolja fel a legalapvetőbb vezetői tudnivalókat (a könyvtár fenntartásával

és működtetésével, a költségvetéssel, a szervezeti és működési szabályzattal kapcsolatos ismereteket, az elemi jogszabályokat, a munkaterv készítését és a kapcsolatépítéssel összefüggő információkat). Fontos tudni, hogy a mű a könyvtárkezelői tankönyv (címe: *A könyvtár kezelése*) kiegészítése, az abban leírtakat ismertnek tételezve. Ilyenformán tehát Simon Zoltán munkája tankönyv is, segédlet is. Mindenképpen hasznos.

Akárcsak az egri Heves Megyei Könyvtár füzet sorozata, a *Módszertani Füzetek*, amelynek 4. számú darabja a gyöngyösi Bajza József Műemlékkönyvtár bemutatásával kezdődik (a könyvtárat 1980. január 1-jével az OSZK a gyöngyösi Vachott Sándor Városi Könyvtár kezelésébe adta). A továbbiakban a könyvtárközi kölcsönzés technikájáról, vetélkedőkről és egy nyugalomba vonult, többszörösen kitüntetett könyvtárosról, *Dán Gyuláné* tevékenységéről írnak.

Szólni kell egy figyelemre méltó budapesti vállalkozásról: a X. kerületi, azaz a kőbányai közművelődési, iskolai és szakkönyvtárakat ismertető füzetet állított össze és adott ki a *Kőbányai Könyvtári Tanács*. Összesen 115 könyvtár neve, címe, telefonszáma, vezetőjének neve, nyitvatartási ideje, állományának főbb adatai, gyűjtőkörének és szolgáltatásainak ismertetése szerepel a fotókkal illusztrált könyvecskében. A lakosság tájékoztatására készült (ezerpéldányos) mű példamutató kezdeményezés.

Bibliográfiák

Engedtessek meg, hogy a sort a szívemhez legközelebb került kiadvánnyal kezdjem: a kiemelkedő tudású (és szerénységű) miskolci polihisztornak, *Marjalaki Kiss Lajos*nak állított emléket a Miskolci Városi Könyvtár Lévay József Könyvtára azzal, hogy kiadta műveinek bibliográfiáját és *Móricz Zsigmond* hozzá írott leveleit. A kiadvány Marjalaki Kiss Lajos csaknem száz munkájának bibliográfiai leírásán kívül felsorolja a róla és a műveiről szóló írásokat is (időrendben együtt, de tipográfiai lag elválasztva). A keresést komplex név-, cím- és tárgymutató segíti (*Marjalaki Kiss Lajos (1887–1972) műveinek válogatott bibliográfiája és Móricz Zsigmondtól kapott levelei. Készítette: Kis Józsefné*).

Merőben más szakterületet és problematikát képvisel az Építésügyi Tájékoztatási Köz-

pont – Építésügyi Központi Könyvtár külföldi kutatási jelentések címeit közlő kiadványa (*Külföldi kutatási és fejlesztési beszámolók az Építésügyi Központi Könyvtárban. Válogatott jegyzék 1987/1. sz. Összeállította: Kricsfalussy Lászlóné*). A jegyzék az 1986 második felében beérkezett (kereskedelmi forgalomban általában nem beszerezhető) beszámolókat (kevés kivétellel svéd eredetűeket) sorolja fel.

Tudja-e, hogy kérheti? – ez a címe annak a sorozatnak, amelynek füzeteit a Könyvtérkéscső Vállalat és az OSZK KMK közösen adja ki. Az ajánló bibliográfiai sorozat most kezünkbe akadt két példány közül az első *Kádár Géza Rádió és televízió vevőkészülékek* c. hatkötetes művében közölt műszaki leírások könnyebb megtalálásához ad tematikus indexet és tipusszámindexet (ez utóbbi a tematikus index tételszámaira utal vissza). A második kiadvány (*Könyvek a lakásról és berendezéséről. Összeállította: Torday Aliz*) oldottan, olvasmányos módon vezet be a lakberendezési tudnivalókkal foglalkozó magyar szakirodalom legfontosabb műveibe. A maga nemében mindkét bibliográfia kitűnő alkotás, nem is velük, inkább a műfajjal vagyunk gondban. Hová, kinek a kezébe jut el a 3, illetőleg 7 ezer példányban kiadott mű, és vajon használgák-e majd? Ezek a kérdések nem újak, az ajánló bibliográfia iránti szkepszis régtől ott lapul a magyar könyvtárosok tudatában. Jogos-e vagy sem, meg kellene vizsgálni, különösen egy olyan „hét szűk esztendő” korszakban, mint amilyent most élünk át.

Egy le nem zárt, nagy ívű életpálya tükre a SZOT Központi Iskola Könyvtára által összeállított bibliográfia: *Gáspár Sándor 70. születésnapja tiszteletére* adták ki (*Gáspár Sándortól – Gáspár Sándorról. Bibliográfiai válogatás. Összeállította és szerkesztette: Horváth András és Juhos Nándorné*). Első része a politikus művei (önálló művek, cikkek, beszédek, nyilatkozatok, vele készült interjúk), második része a róla szóló írások (recenziók, ismertetések stb.) bibliográfiai adatait tartalmazza.

Évente megjelenő kötetekben tájékoztat 1984 óta a *Kaposvári Tanítóképző Főiskola Könyvtára* az intézmény oktatóinak publikációs tevékenységéről és művészi munkájáról. A most megjelent bibliográfia tanszékenként csoportosítva, 42 oktató munkáinak leírásait, névmutatót, a feldolgozott folyóiratok jegyzékét, függelékben pedig a doktori disszertációk listáját közli.

Korábban már írtunk az Országos Műszaki

Információs Központ és Könyvtár rendkívül hasznos *Új kutatási és fejlesztési jelentések a hazai könyvtárakban* című sorozatáról. Ha most újra megemlítjük, annak öröndetes oka van: változatlan előfizetési ár mellett az évfolyam utolsó számához COM mikrofilmlapos kumulációt is mellékeltek. Egyidejűleg bejelentette a szerkesztőség, hogy a jövőben az eddig 22 csoportból álló tematikai bontást részletesebb, 38 főcsoportból álló váltja fel. Ez a sorozat, ha sikerül majd ütemzerű kiadását biztosítani, a műszaki-tudományos szakterület egyik legfontosabb bibliográfiai eszközévé válik.

Egy kevésbé ismert könyvtár fontos bibliográfiaival jelentkezett: a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat központi könyvtára kiadta a *TIT kiadványok jegyzéke 1982–1986.* című művet (*összeállította és szerkesztette: Hollósi Edit*), amely a TIT VIII. küldöttközgyűlése óta megjelent műveket sorolja fel, a kiadványokat előállító TIT szervezeti egységek (országos központ, nyári egyetemek, természet- és társadalomtudományi titkárság, munkabizottságok, budapesti szervezet, megyei szervezetek) szerint csoportosítva (ezeken belül az évek és szerzők, illetve a címszavak betűinek rendjében). Mutató egészíti ki a jegyzéket.

Különféle könyvtári kiadványok

Nincs abban semmi különös, hogy manapság, amikor már boldog-boldogtalan foglalkozik könyvkiadással, a könyvtárak is mindinkább rákaptak az izére; elharapódzóban van a könyvtár működési profiljához csak lazán kapcsolódó – szépirodalmi, történelmi stb. tárgyú – könyvek kiadása. Nincsen ebben kivetnivaló, sőt! A könyvtári könyvkiadás javára válik a könyvtárnak, mert növeli presztízsét, általános kulturális szerepkörét. És megkockáztatjuk: javára válik a magyar könyvtermésnek is, mert a könyvtárak által kiadott könyvek színvonala meglepően jó. Amit ugyebár – a könyvtárosok tudják a legjobban – nem lehet elmondani a különféle obskurus, nem hivatalos vagy „félhivatású”, kiadással is foglalkozó szervezetek többnyire izlésromboló lektűrirodalmáról. A továbbiakban bizonyító erejű példákat kínálunk néhány nagyobb könyvtárunk könyvkiadási tevékenységéből. A nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár *Bajcsy-Zsilinszky Endre* szabolcsi kötődését bizonyító dokumentumokat (újságcikkek, levelek, képví-

selőházi felszólalások) csokorba gyűjtő kötete tanúsítja elsőként állításunk igazát (*Tidrenczel Sándor: Bajcsy-Zsilinszky Endre és politikai pátriája*).

A székesfehérvári Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár verseskötetet kínál bizonyítékként. *Csanádi Imre Városom–mostohám* című válogatását „Fehérváron írott és a Fehérvárra utaló verseiből”. A pályakezdő költő munkáiból – nem kis részben zsengeiből – összeállított izléses külsejű kötet verseinek fele nem szerepel gyűjteményes kötetben, sőt néhányuk itt jelent meg először.

A Tolna Megyei Könyvtár „a megye önkéntes, bár nem mindig udvarias propagandistájának” riportokat, újságcikkeket tartalmazó kötetét adta ki. *Ordas Iván* könyve (*Tolnai tájak, tolnai emberek*) egy több mint 15 éves, a *Tolna Megyei Néplap*-nál kibontakozó újságírói (bátran mondhatjuk) életmű hű tükré. A kitűnő tollú, szellemes és véleményét véka alá nem rejtő szerző írásait az olvasó leginkább az ÉS-ből ismerheti.

Debrecen várossá nyilvánításának 625. évfordulójára *Bemutatjuk* címmel a megyei és a városi könyvtár együttes kiadásában jelent meg *Szűcs Ernő* debreceni épületeket, intézményeket, együtteseket (keletkezésük történetét, a rájuk vonatkozó irodalmat) ismertető vaskos kötete. A tájékoztatási segédletként is kiválóan hasznosítható műnek csak egy a hibája: szegényes a fotóillusztrációs anyaga, a könyv többet érdemelt volna.

Végezetül a fennállásának 200 éves jubileumát ülnő nagy hírű felsőoktatási intézményünk, az Állatorvostudományi Egyetem Központi

Könyvtárának kiadványairól kell megemlékeznünk. E sorozatban az elmúlt két évben három jelentős munka látott napvilágot. Az első az egyetemi levéltár és részeinek szerkezetét, történetét, az iratanyagok összetételét vizsgálja (*Szögi László: Az Állatorvostudományi Egyetem Levéltára. Repertórium 1741/1787–1972*). A kétszáz éves jubileum megünnepléséhez méltóan díszes formában (minőségi papírosra nyomottan) 212 tökéletesen reprodukált címlap-faksimilével jelent meg az a könyvkatalógus, amely a könyvtár büszkeségének, hírneves néhai létrehozójának nevét viselő *Magyar-Kossa Gyula szakmatörténeti könyvgyűjtemény* állományát tükrözi (*Bakonyi Ferencné–Gábor Iván: Az Állatorvostörténeti Könyvgyűjtemény régi magyar és magyar vonatkozású könyvei 1574–1850*). A névmutatóval, a poszszesszori bejegyzések jegyzékével felszerelt könyvből egyébként 200 példány számozottan készült. A könyv egyfajta életrajzi lexikon is, mert valamennyi leírás után közli a szerző életrajzi adatait is. Szerényebb külsejű, de nem kevésbé jelentős a sorozat következő, harmadik kötete, amely a magyar állatorvosképzés kezdeteire visszatekintve az első három évtized dokumentumaiból nyújt – az egyetem levéltárának anyagából válogatva – szemelvényeket (*Dokumentumok a magyar állatorvosi oktatás történetéhez I. 1780–1816*). A sorozattal – úgy véljük – az Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtára példát mutat arra, miként lehet a múlt könyvtári eszközökkel való feltárása révén a legméltóbb és leghasznosabb módon hozzájárulni a hagyományörzéshez.

Zircz Péter

Lapozgató

A **Népfront** című kiadvány idei májusi számában *Postai szolgáltatások – 1987* címmel tájékoztató található, mely a Hazafias Népfront Országos Elnökségének közlekedési és távközlési albizottsága ülésén számba vett „klasszikus” és reménybeli postai tevékenységeket ismerteti. Ezek közül a közelmúltban vállalt, részint közönségigényt kielégítő, részint a Posta többnyire ráfizetéses tevékenységét ellensúlyozó kulturális szolgáltatások közé tartozik az eladhatatlannak számító külföldi

lapok és divatlapok árusítása féláron, a belföldi lapok remittenda-értékesítése, s a könyvtárak munkáját valamelyest érintő könyvterjesztés. A beszámoló szerint ez utóbbi, 1980-tól megindult szolgáltatás sikeresnek mondható, s a tervek szerint a vidéki postahivatalok technikai felszereltségének javításával, a könyvkiadó vállalatokkal kialakult jó kapcsolatok segítségével a kultúrmisszió a jövőben a falvak lakosságára is kiterjeszthető lehetőséggé válik. (A. R.)

A **Csongrád Megyei Könyvtáros** tavalyi 3–4-es, összevont számának első tanulmányát *Novák Ákos* írta. Nem érte be annyival, hogy ünnepelő írást tegyen közzé az 1986 júniusában új épületbe került SZMT Központi Könyvtárról, hanem egyrészt gazdagon dokumentált könyvtártörténetet ad, másrészt szakszerűen, „profi” színvonalon mutatja be az „új” könyvtárat, kitérve az épület és a funkciók kapcsolataira is. Egyúttal persze megörökíti az ünnepséget is, közli-idézi az éppen nem szokványos ünnepi beszédek (Palotai Károlyét, a SZOT alelnökét, valamint a saját megnyitóját). Amint azt olvasói megszokhatták, a *Csongrád Megyei Könyvtáros* ezúttal is igen gazdag, színes anyaggal szolgál (terjedelme többszöröse az átlagos hálózati híradókének): találhatunk a lapban könyvtártörténeti értekezést éppúgy, mint módszertani jellegű vagy könyvtártani műhelytanulmányt, „kis színeset” nem kevésbé, mint szakszerű kiadványismertetést (ez utóbbi műfajban különösen *Lippainé Fekete Ilona* recenziói tűnnek ki).

A **Tudományos és Műszaki Tájékoztatás** 1987/4. számának első cikke (*Könyvtári és információs hálózatok fejlesztése Kanadában*) egy olyan gyakorlatot mutat be, amely a nemzeti könyvtár „vezényletével” egy egész – nem kicsi – országot hálóz be információkkal, természetesen számítógépes úton. A cikknek különös aktualitást ad az OSZK – lényegében hasonló – szereplehetősége. A pontos és precíz leírást azonban nyilván nemcsak az OSZK adott szakterületen illetékes munkatársainak „illik” ismerni, hanem mindazoknak, akik azon tűnődnek, mi lehet, mi kellene, hogy legyen a szerepe hazánk nemzeti könyvtárának az ország információs hálózatainak rendszerében. A TMT 5. számában – a szokásos, rendkívül gazdag tartalmú referátumok mellett – kiemelt érdeklődésre tarthat számot az OMK

munkaközösségének több számra elosztott dolgozatának első része a külföldi időszaki kiadványok használatáról az Országos Műszaki Könyvtárban. Érdekes és úttörő jellegű *Novák Teréz* „komparatistikai” tanulmánya: *Az ideális parancsnyelv: a Dialog, a Data-Star, az Orbit, a Pergamon InfoLine és az STN parancsnyelvének összehasonlítása.*

A **Somogyi Könyvtárak** 1986. évi második száma (ez is az átfutási idő iróniája) a megyei könyvtár 1987. február 24-i évzáró értekezletén elhangzott előadás kivonatával az élen jelent meg. A remekül összefogott beszámoló teljes képet nyújt nemcsak egy év munkájáról és gondjairól, de arról is, hogy milyen hosszabb távú trendek, irányzatok érvényesülnek a megye könyvtárügyében. Tulajdonképpen, bár nem ez a tiszte, láttelepet és programot nyújt – országos tanulságokkal. A szám ugyancsak általános érdeklődésre számot tartó írása *Sipos Csabáé: Legyenek a könyvtárak helyismereti műhelyek is!* Látszólag ugyan egy regionális továbbképzés bemutatását-ismertetését tartalmazza, ám a szerző jól ért ahhoz, hogy a nem is mindig túl okos előadások (e sorok szerzője is előadó volt) kapcsán a helyismereti munka súlyponti kérdéseire hívja fel a figyelmet, érvényesítse saját, jól kiérlelt koncepcióját – minden helyismereti könyvtáros tanulságára. Érdemes felhívni a figyelmet – éppen nem a kiemelhető cikkek hiányában, hanem azok bősége miatt – a folyóirat kitűnő szerkesztésmódjára is. Elegáns, szinte nyugati „revü” jelleggel látja el a folyóirat a hálózati híradó feladatait: okos tapintattal „keveri” a belső híreket-tájékoztató anyagokat a súlyos mondandójú, általános érdekű cikkekkkel, a diszkrét oktatási-továbbképzési anyagokat (könyvismertető, történeti cikkek, ajánló bibliográfiák stb.) a „színes” beszámolókkal.

FISCHER ERNŐ festményeiből

(Cikkünket lásd a 746. oldalon)

